

DZIENNIK URZĘDOWY WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

Łódź, dnia 16 grudnia 2024 r.

Poz. 10563

Podpisany przez:

Aleksandra Brochocka

Data: 2024-12-16 14:38:39

UCHWAŁA NR VII/216/24 RADY MIEJSKIEJ W ŁODZI

z dnia 16 października 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027”.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2024 r. poz. 1465) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951, 1688 i 1904), Rada Miejska w Łodzi uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027”, zaopiniowany pozytywnie przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Łodzi.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

**Przewodniczący
Rady Miejskiej w Łodzi**

Bartosz DOMASZEWICZ

Załącznik
do uchwały Nr VII/216/24
Rady Miejskiej w Łodzi
z dnia 16 października 2024 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027

Łódź 2024

Spis treści

Wprowadzenie

I. Analizy i podstawy prawne Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027

A. Diagnoza zasobu zabytkowego i stanu zachowania

1. Ogólna charakterystyka
2. Krajobraz kulturowy miasta
3. Zabytki nieruchome
 - 3.1 układy przestrzenne
 - 3.2 zabudowa mieszkaniowa
 - 3.3 budynki przemysłowe
 - 3.4 Obiekty rezydencjonalne
 - 3.5 Obiekty użyteczności publicznej
 - 3.6 Obiekty sakralne
 - 3.7 Zespoły zieleni- cmentarze, parki
4. Zasoby muzealne
5. Zabytki ruchome
6. Zabytki archeologiczne
7. Dziedzictwo niematerialne
8. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

B. Diagnoza form i stanu ochrony zabytków

1. Organy ochrony zabytków
 - 1.1 Organy na szczeblu państwowym i wojewódzkim
 - 1.2 Organy na szczeblu samorządowym
2. Formy ochrony zabytków
 - 2.1 Pomnik historii
 - 2.2 Rejestr zabytków nieruchomych
 - 2.3 Rejestr zabytków ruchomych
 - 2.4 Rejestr zabytków archeologicznych
 - 2.5 Wojewódzka ewidencja zabytków architektury
 - 2.6 Wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych
 - 2.7 Gminna ewidencja zabytków miasta Łodzi (GEZ)
 2. 8 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego/
miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 2.9 Park kulturowy
 - 2.10 Lista światowego dziedzictwa UNESCO

C. Podstawy prawne i dokumenty strategiczne

1. Podstawy prawne
 2. Programy krajowe
 - 2.1 Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026
 - 2.2 Inne rządowe dokumenty strategiczne dotyczące problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 3. Programy wojewódzkie
 - 3.1 Wojewódzki program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023
 - 3.2 Inne wojewódzkie dokumenty strategiczne dotyczące problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 4. Dokumenty gminy
 - 4.1 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi/ Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 4.2 Strategia Rozwoju Miasta Łodzi 2030+
 - 4.3 Strategia Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+
 - 4.4 Polityka mieszkaniowa miasta Łodzi 2030+
 - 4.5 Program Rewitalizacji Łodzi 2026+
- II. Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024 – 2027
1. Ocena Stanu Dziedzictwa Kulturowego Gminy. Analiza Szans i Zagrożeń
 2. Strategia GPONZ
 3. Tabela zadań
 4. Zarządzanie Gminnym Programem Opieki Nad Zabytkami
 - 3.1 Realizatorzy i podmioty współpracujące w realizacji programu
 - 3.2 Finansowanie działań programu
 - 3.3 Źródła finansowania programu
 - 3.4 Monitorowanie i ocena realizacji programu
- III. Załączniki

WROWADZENIE

Obowiązkiem społeczeństwa jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego. Stanie na straży dziedzictwa narodowego stanowi jedno z bazowych zadań, określonych w art. 5 Konstytucji. Ochrona i opieka nad zabytkami to ważne elementy społecznego życia mające wpływ na stan dziedzictwa. Realizowana jest przez Polskę w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej. Stanowi również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne.

Gminny program opieki nad zabytkami opracowany i przyjęty został na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840 oraz z 2023 r. poz. 951, 1688 i 1904), zobowiązującego jednostki samorządu terytorialnego do sporządzenia i przyjęcia tego dokumentu na okres 4 lat.

Podstawą do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków stanowiąca bazę wiedzy o zabytkach na obszarze miasta Łodzi. Gminna ewidencja zabytków została przyjęta zarządzeniem Nr 4216/VII/16 Prezydenta Miasta Łodzi z dnia 8 sierpnia 2016 r. Obowiązujący zbiór kart adresowych stanowi załącznik do zarządzenia Nr 772/2023 Prezydenta Miasta Łodzi z dnia 6 kwietnia 2023 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi¹.

Wykaz obiektów ujętych w ewidencji zabytków dostępny jest w Biuletynie Informacji Publicznej:

1. https://bip.uml.lodz.pl/samorzad/akty-prawne-i-projekty-aktow-prawnych/akty-prawne/?tx_edgelegalacts_legalacts%5Baction%5D=show&tx_edgelegalacts_legalacts%5Bcontroller%5D=LegalAct&tx_edgelegalacts_legalacts%5BlegalAct%5D=39513&cHash=7f2a862c6942944d8bb3e6ae95c500ef

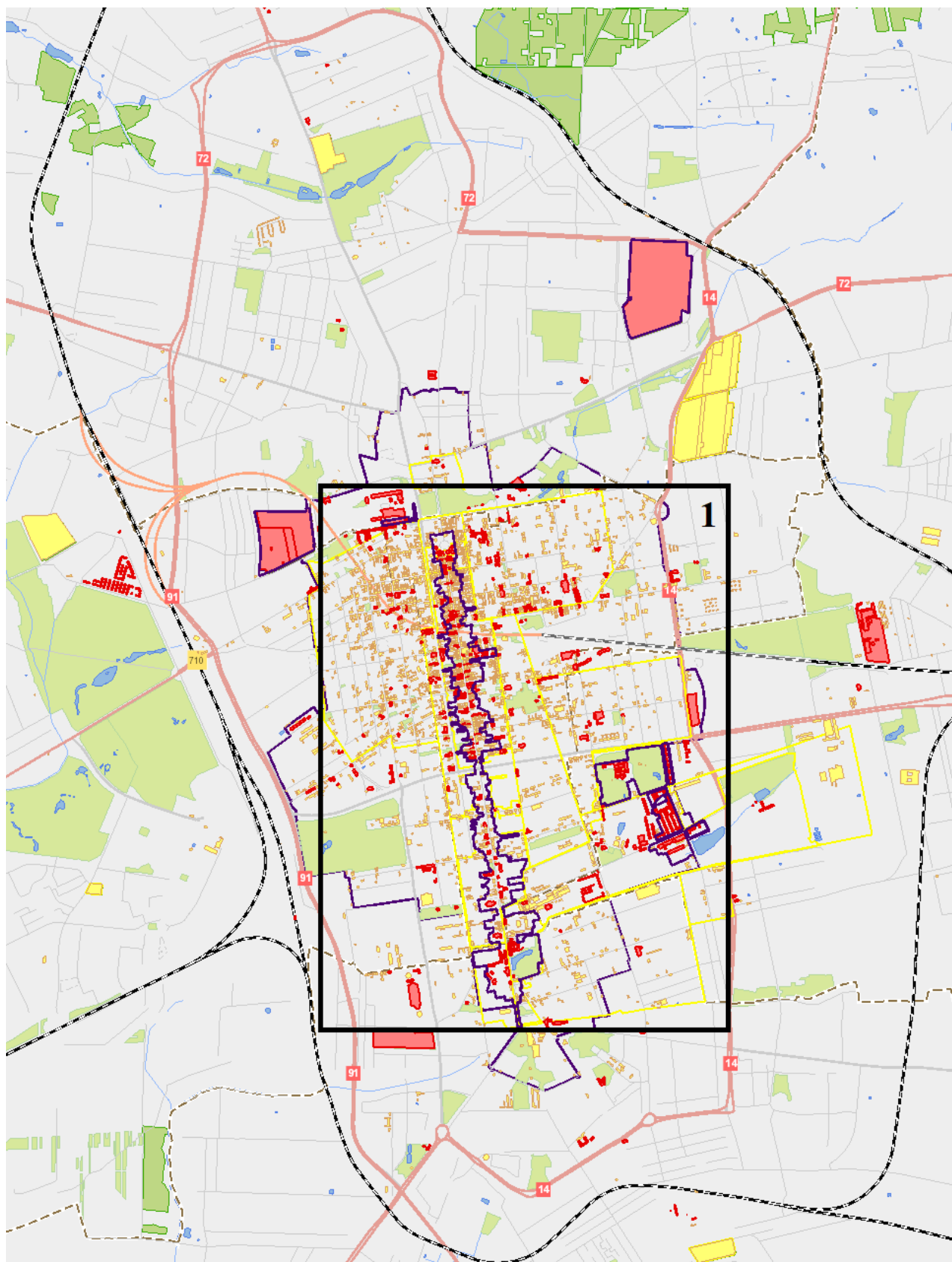
oraz na stronie internetowej Urzędu Miasta Łodzi:

2. <https://uml.lodz.pl/dla-mieszkancow/zabytki/informacje-i-ochrona/gminna-ewidencja-zabytkow/>

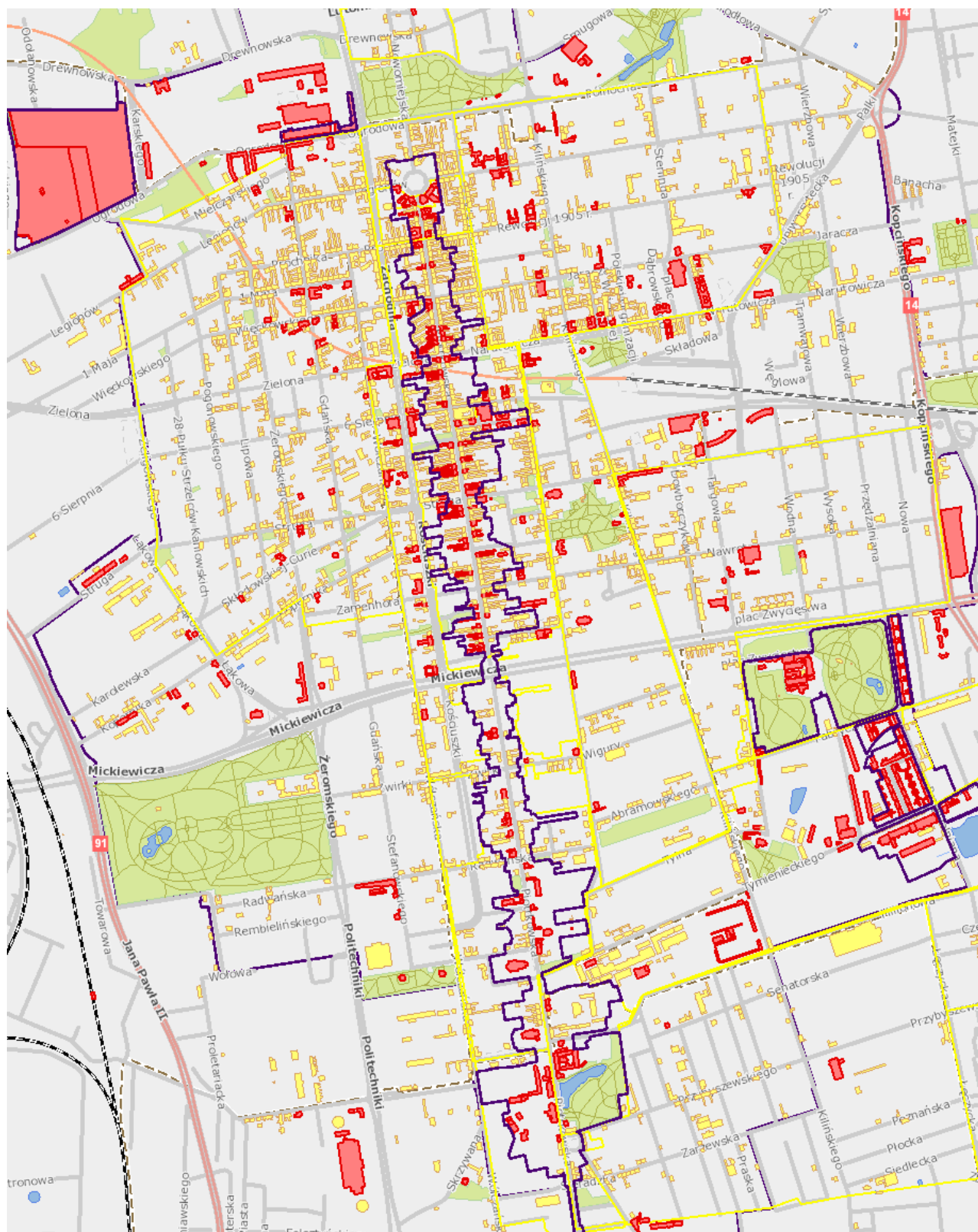
a także przedstawiony w Łódzkim Systemie Informacji o Terenie:

3. <https://mapa.lodz.pl/portal/apps/webappviewer/index.html?id=192028a24fcd4c159dfe2987b664f9ed>

¹ Stan na dzień 05.04.2024 r.

Mapa gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi

Mapa gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi

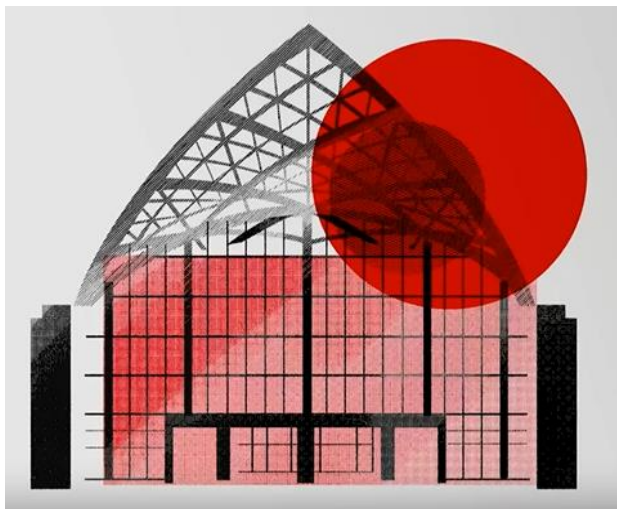
Jednym z ważniejszych elementów programu jest powstrzymywanie degradacji zabytków i poprawa ich stanu. Ponadto znaczące są działania promocyjne, zwiększające atrakcyjność

zabytków w odbiorze mieszkańców i wspierające rozwój świadomości społecznej o posiadanym dziedzictwie. Program powinien również wspierać współpracę z właścicielami zabytków. W ustawie określone zostały główne cele sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami, do których należą:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami²⁾.

Pierwszym programem sporządzonym dla łódzkich zabytków był Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2014-2017, przyjęty uchwałą Nr XCVI/2002/14 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 22 października 2014 r. (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego poz. 4429). Jego zadaniem było przede wszystkim określenie strategii i stworzenie ram dla realizacji zadań dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, które były realizowane w latach 2014-2017. Był to program w całości dedykowany ochronie i opiece nad zabytkami na terenie gminy. Definiował skalę problemu dziedzictwa kulturowego Miasta i związany z nią ogrom potrzeb. Został opracowany jako dokument startowy, stanowiący istotny punkt odniesienia dla programów konstruowanych na kolejne okresy czteroletnie, z konieczną modyfikacją, uwzględniającą nowe uwarunkowania prawne i administracyjne oraz zmieniające się warunki gospodarcze i społeczne.

²⁾ art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Film promujący dziedzictwo Łodzi:

<https://uml.lodz.pl/dla-mieszkancow/zabytki/informacje-i-ochrona/gminny-program-opieki-nad-zabytkami/>

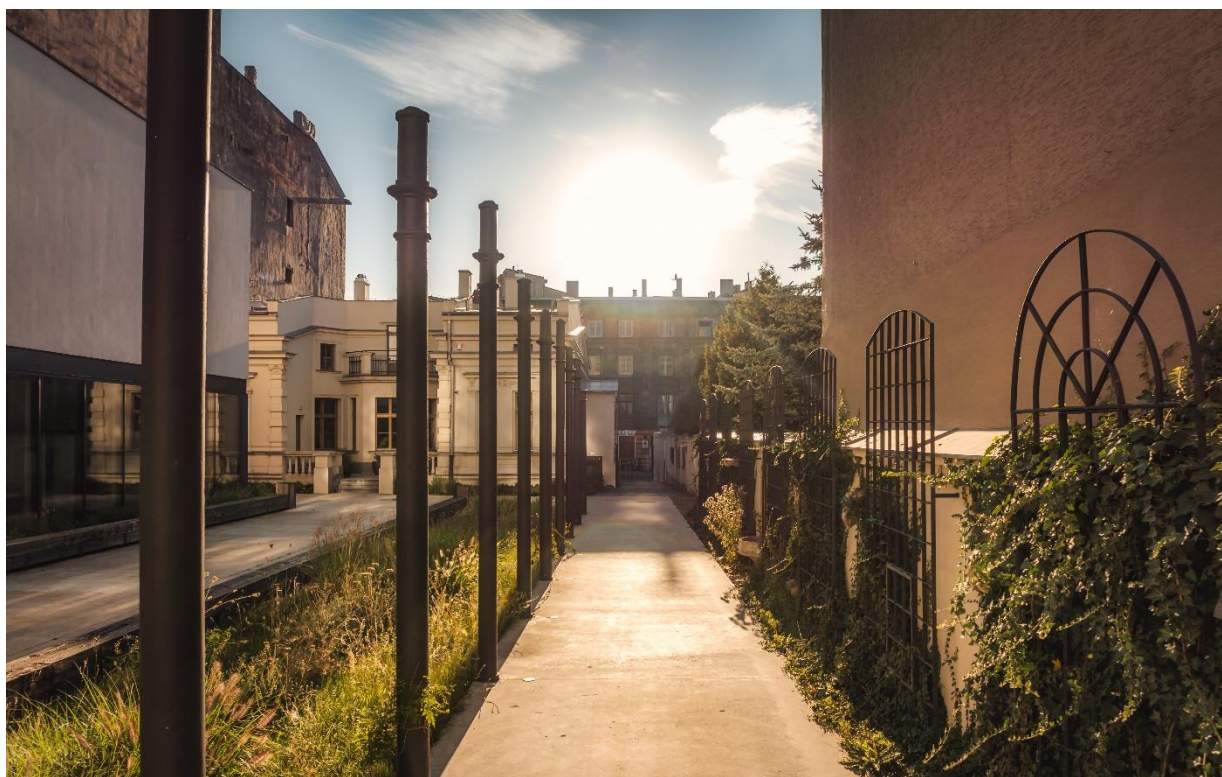
W 2020 roku Miasto Łódź zostało laureatem ogólnopolskiego konkursu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków pn. „Samorząd dla dziedzictwa”, w kategorii gminy miejskie. Nagrodą w konkursie była realizacja filmu promującego dziedzictwo kulturowe naszego miasta produkcji Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Poprzez realizację zadań drugiego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2019-2022 nastąpiła poprawa m.in. stanu technicznego i estetycznego budynków w ścisłym centrum miasta, podwyższenie jakości życia mieszkańców poprzez poprawę warunków mieszkaniowych i stworzenie przyjaznych przestrzeni publicznych z nowymi nawierzchniami, uspokojonym ruchem kołowym, zielenią wysoką i niską, a także uporządkowanie procesów inwestycyjnych poprzez wprowadzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wszystko to wpłynęło pozytywnie na rozwój miasta i zmianę jego wizerunku odbieranego przez łodzian i przyjezdnych. Przede wszystkim jednak widoczna jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz wzrost świadomości mieszkańców miasta na temat wartości lokalnego materialnego dziedzictwa kulturowego.

Gminne Programy Opieki Nad Zabytkami w znacznej mierze opierały się na działaniach rewitalizacyjnych. Założenia rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi, ujęte w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, zrealizowane zostały w 80%, obejmowały 34 inwestycje drogowe i ok. 66 inwestycji kubaturowych. Do tej pory zrealizowane zostały inwestycje w ramach Projektów 1-8 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi.

Fabryka rodziny Schmieder, ul. Sienkiewicza 75/77

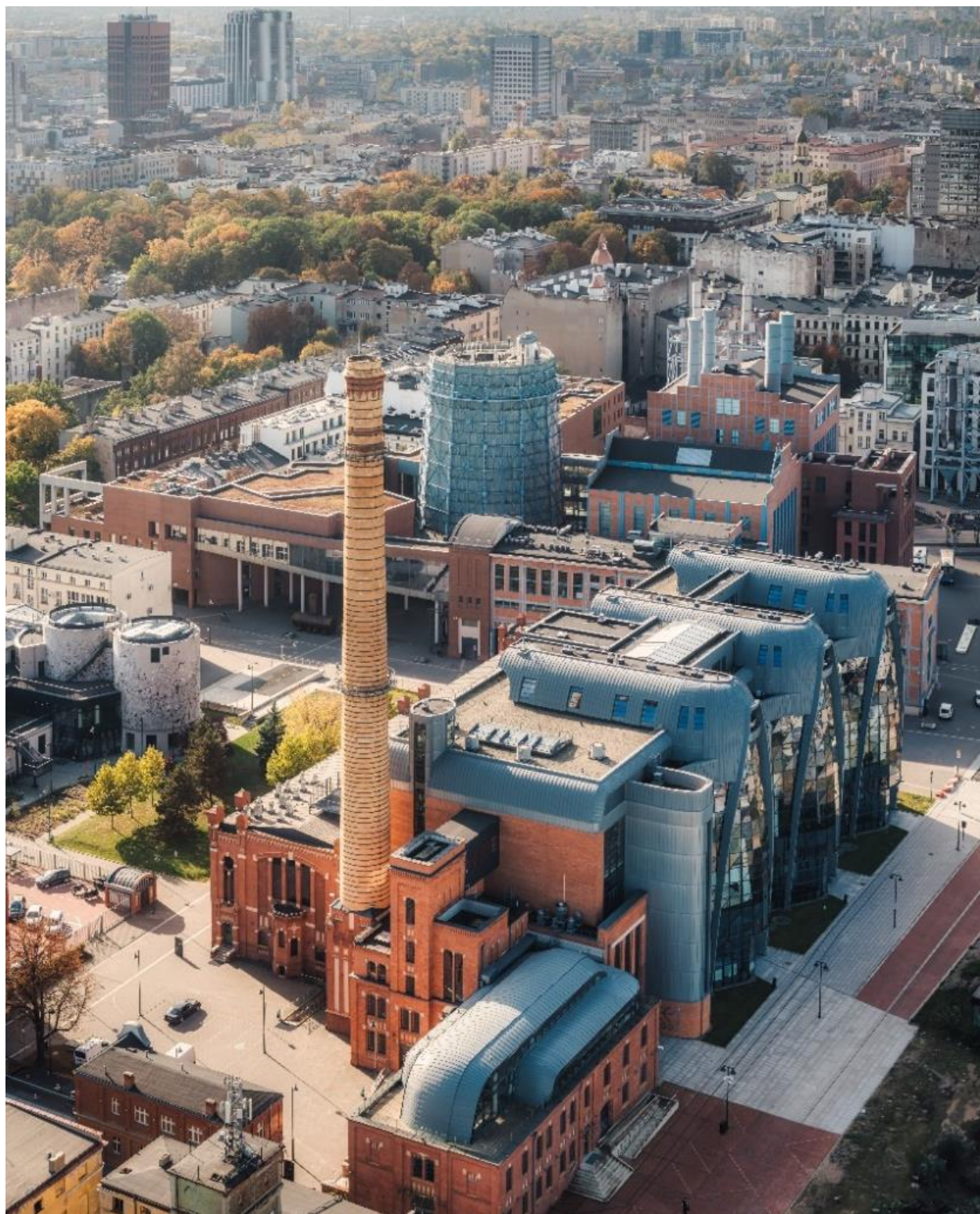
Podwórze przy ul. Wólczańskiej 36

ulica Moniuszki- dawny Pasaż Meyera

ulica Włókiennicza

Elektrociepłownia 1 - EC1, ul. Targowa 1/3

Nacisk w działaniach jednostek miejskich kładziony był na wykonanie następujących zadań: Rewitalizacja Obszarowa Centrum Łodzi, pt. Udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane w obiektach wpisanych do rejestru zabytków, pt. Udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskiej roboty budowlane w obiektach znajdujących się na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji oraz pt. Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych. Uwzględniały one zarówno remonty obiektów mieszkalnych jak i użyteczności publicznej, przebudowę i zmianę sposobu użytkowania obiektów mieszkalnych na obiekty o funkcji publicznej, remonty dróg obejmujące nawierzchnie jezdni i chodników, nasadzenia zieleni i montaż mebli miejskich, rozwój funkcji kulturalnych czy poprawę stanu zachowania obiektów zabytkowych niestanowiących własności miasta, która w ostatnich 4 latach objęła 111 budynków.

Kamienice przy ulicy Pomorskiej 10 i Wschodniej 19

Kamienica przy ulicy 1 Maja 11

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027 został opracowany jako rozwinięcie, uszczegółowienie i zaktualizowanie treści poprzednich programów na podstawie analiz i diagnoz prowadzonych w oparciu o zasób zabytkowy Miasta, w kontekście problemów i wyzwań stawianych miastom w dobie szybkiego i trudnego do kontrolowania rozwoju, stojącego niekiedy w kontrze do ochrony dziedzictwa kulturowego. Nie bez znaczenia pozostają również doświadczenia i wnioski płynące z realizacji poprzednich programów, które wyznaczały cele i kierunki oraz pomogły zweryfikować ich zasadność.

Niniejszy dokument, pozostający kontynuacją założeń Gminnych Programów Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2014-2017 i 2019-2022, został podzielony na trzy zasadnicze części:
I. Analizy i podstawy prawne Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027,

II. Założenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027 oraz Lista planowanych działań w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027,

III. Załączniki.

Część pierwsza stanowi zaktualizowaną analizę istniejącego zasobu dziedzictwa kulturowego Łodzi. Zawiera również przegląd dokumentów na szczeblu krajowym, wojewódzkim i lokalnym, które odnoszą się w swojej treści do problematyki ochrony zabytków w Łodzi.

Druga część zawiera główne idee programu, określa szczegółowo cel strategiczny, a także wynikające z niego cele operacyjne i kierunki. Prezentuje najistotniejszy aspekt programu, tj. listę działań prowadzących do osiągnięcia wyznaczonych celów, przewidzianych do realizacji w latach 2024-2027.

Integralną częścią dokumentu są załączniki stanowiące część trzecią: mapy ilustrujące formy ochrony zabytków funkcjonujące w Łodzi.

CZĘŚĆ I

ANALIZY I PODSTAWY PRAWNE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁODZI NA LATA 2024-2027

A. DIAGNOZA ZASOBU ZABYTKOWEGO I STANU ZACHOWANIA

1. Ogólna charakterystyka

Panorama Łodzi

Panorama Łodzi

Swoją wielkomiejską karierę Łódź zawdzięcza przemysłowi włókienniczemu, którego dynamiczny rozwój sprawił, że w latach 1820-1913 osada Łódka przekształciła się w industrialną metropolię. Krajobraz kulturowy miasta został ukształtowany na styku wielu kultur i tradycji, zachowując jednocześnie spójność z ówczesnymi trendami rozwoju miast europejskich i amerykańskich wschodniego wybrzeża. Łódź tworzyli głównie przemysłowcy niemieccy i żydowscy, a także nieliczni przedstawiciele innych narodowości: Czesi, Rosjanie, Szwajcarzy, Francuzi. W okresie największego rozkwitu Miasto odznaczało się wielonarodowościową i wielowyznaniową strukturą społeczną mieszkańców, którą tworzyli przemysłowcy, kupcy, bankierzy, kamienicznicy, inteligencja (lekarze, prawnicy, dziennikarze, nauczyciele, urzędnicy etc.) oraz najliczniejsza grupa - robotnicy. Zachowane do dziś łódzkie obiekty dziedzictwa kulturowego, takie jak: pałace, wille, świątynie, fabryki, osiedla mieszkaniowe, gmachy użyteczności publicznej oraz jedyny w swoim rodzaju autentyczny zespół historyzujących, eklektycznych, secesyjnych i modernistycznych kamienic z przełomu XIX i XX w., należały do przedstawicieli różnych narodowości.

Centrum XIX-wiecznej Łodzi rozwinęło się w oparciu o strukturę przestrzenną mającą charakter wiejski i małomiasteczkowy. Obszar ten, o silnym zagęszczeniu zabudowy cechuje wynikający ze struktury parcelacyjnej sposób jej kształtowania z domami frontowymi i długimi ciągami oficyn oraz elementy stanowiące o jego organizacji przestrzeni: pierzejowa linia zabudowy, czytelne (na elewacjach budynków) podziały własnościowe, a także wydłużone proporcje działek determinujące układ oficyn oraz kształt podwórz. Duże, peryferyjne obszary śródmieścia – tereny przemysłowe powstałe na przełomie XIX i XX w. zabudowane zostały bez tej dyscypliny urbanistycznej. Łódź w okresie swej przemysłowej prosperity nie stanowiła ośrodka władzy, brak jest więc pochodzących z XIX i pocz. XX w. reprezentacyjnych gmachów publicznych.

W rozwoju miasta można wyróżnić kilka faz o odrębnych cechach. Każda z nich pozostawiła budowlę o odmiennym charakterze, oddającą specyfikę epoki i odpowiadającą panującym wówczas stylowym konwencjom. Początek rozwoju przemysłowej Łodzi przyniósł ukształtowanie jej unikatowej struktury urbanistycznej oraz charakterystycznej dla wczesnej fazy rozwoju zabudowy. W pierwszym okresie tj. od wytyczenia osad przemysłowych do połowy XIX w. została ukształtowana struktura przestrzenna i charakterystyczny dla wczesnej Łodzi krajobraz architektoniczny oparty na schematycznych formach późnego klasycyzmu i wczesnego neorenesansu. Dawna osada rolnicza *Stare Miasto* obejmowała otoczenie Rynku z pobliskim drewnianym kościołem Najświętszej Maryi Panny i bóżnicą. Na południe od Rynku biegł *trakt piotrkowski*, przemianowany wkrótce na *ulicę Piotrkowską*, przy której w latach 1821-1824 usytuowano nową osadę przemysłową przeznaczoną dla sukienników *Nowe Miasto*, z wytyczonym na planie ośmioboku Nowym Rynkiem (obecnie plac Wolności). W latach 1824-1828 powstała kolejna osada przemysłowa *Łódka*, przeznaczona dla tkaczy bawełny i prządków lnu, wytyczona na rozległym obszarze wzdłuż ulicy Piotrkowskiej, zakończona od strony południowej Rynkiem Górnym (obecnie plac W. Reymonta). Duże działki usytuowane w dolinie rzeki Jasień, płynącej w południowej części osady ukośnie w stosunku do ulicy Piotrkowskiej, stanowiły tzw. *posiadła wodno-fabryczne*, przeznaczone na większe zakłady przemysłowe, które miały korzystać z napędu wodnego. W kolejnych latach powstawały nowe dzielnice stanowiące zaplecze mieszkaniowe dla nowo przybywających osadników: na granicy z posiadłami wodno-fabrycznymi od strony północnej rozwinęła się w 1840 r. *Nowa Dzielnica*, natomiast na zachód od Nowego Miasta i Osady Łódki w 1859 r. została wytyczona *Dzielnica Wiązowa*. W ten sposób powstał organizm miejski składający się z trzech odrębnych, ale powiązanych ze sobą części o różnym charakterze: Starego i Nowego Miasta oraz Łódki, rozlokowanych na osi ulicy Piotrkowskiej wraz z dzielnicami przylegającymi od strony wschodniej i zachodniej. W zachodniej części miasta zachowany został znaczny obszar leśny nazywany *Lasem Miejskim*.

Okres drugi to lata od połowy stulecia do początku lat siedemdziesiątych XIX w., kiedy to następowały początki rozwoju wielkiego przemysłu i powolne przekształcanie się krajobrazu architektonicznego Miasta. Nastąpiło zagęszczenie zabudowy, obejmującej także równoległe i poprzeczne ulice do ulicy Piotrkowskiej. Zwiększyły się gabaryty wysokościowe zabudowy. W architekturze dominowały uproszczone i zróżnicowane formy stylowe zgodne z charakterem epoki historyzmu.

Ostatnie ćwierćwiecze XIX i początek XX w. do wybuchu I wojny światowej, to najbardziej dynamiczna faza rozwoju Łodzi, która przekształcała się wówczas w metropolię przemysłową nazywaną *ziemią obiecana*. W tym właśnie czasie ostatecznie ukształtowany został najbardziej charakterystyczny dla miasta krajobraz z wielkimi gmachami ceglanych fabryk i kominami oraz długimi ulicami ciasno zabudowanymi wysokimi kamienicami. Wyróżnikiem wznoszonych wtedy budowli była różnorodność stylów historycznych: neorenesansu, neobaroku, neogotyku, następnie – na początku XX w. – secesji i wczesnego modernizmu. Ten dynamiczny rozwój miasta był wynikiem intensywnie rozwijającego się przemysłu włókienniczego. Towary przeważnie trafiały na chłonny rynek rosyjski i dalekowschodni.

Lata Polski niepodległej do wybuchu drugiej wojny światowej przyniosły miastu istotne przemiany, a w dziedzinie architektury wiele ważnych dla funkcjonowania nowoczesnego miasta gmachów – szkoły, szpitale, siedziby instytucji administracyjnych i finansowych. Ten krótki okres, bo zaledwie dwadzieścia lat, wzbogacił Miasto o wiele znakomitych dzieł architektonicznych, które doskonale uzupełniły dorobek wcześniejszych etapów rozwojowych i nadały miastu znamiona nowoczesności.

Druga wojna światowa w dramatyczny sposób zmieniła strukturę narodowościową mieszkańców Łodzi, jednak forma architektoniczno-urbanistyczna miasta nie uległa przekształceniom. Powojenna zmiana ustroju politycznego kraju oznaczała wprowadzenie centralnie planowanej gospodarki socjalistycznej oraz uzależnienie od ZSRR. Dla Łodzi oznaczało to ponowne otwarcie wschodnich rynków zbytu i dalszy rozwój przemysłu włókienniczego. Przemiany ustrojowe, które nastąpiły w 1989 r., przekształcenia gospodarcze, zwłaszcza powrót do gospodarki rynkowej, wywołały w mieście bardzo głęboki kryzys. Jego głównymi przyczynami były utrata dotychczasowych rynków zbytu i napływ tanich wyrobów włókienniczych z Azji. Czynniki te spowodowały konieczność likwidacji dużych, nieopłacalnych państwowych zakładów przemysłowych. Liczba ludności miasta zmniejszyła się z powodu migracji i ujemnego przyrostu naturalnego.

Transformacja polityczno-gospodarcza wprowadziła Łódź w XXI w. ze znacznym bagażem problemów, w szczególności z wysokim bezrobociem i szybką degradacją XIX-wiecznych budynków pofabrycznych. W nowej rzeczywistości, brakowało wiedzy, jak reagować na nieustannie zmieniające się potrzeby mieszkańców. Brak właściwej reakcji ze strony władz doprowadził do rozwijania się

negatywnych zjawisk w strukturze miejskiej. Powstał obszar zdegradowany o zaniedbanej infrastrukturze, poważnych problemach społecznych i ekonomicznych, wymagający wielowarstwowej ingerencji – przeprowadzenia działań rewitalizacyjnych.

Pierwsze próby zmian jakości przestrzeni miejskiej to powstanie w latach 90. deptaka na ulicy Piotrkowskiej, który był odważną próbą wytworzenia przyjaznej dla mieszkańców, nowej, reprezentacyjnej przestrzeni miasta. Działania te zachęciły do remontów kamienic w pierzejach, a następnie do stopniowego ożywienia handlu i gastronomii.

Szczególnie znaczącą inwestycją prywatną, która wywołała niespodziewane, pozytywne zmiany w przestrzeni miejskiej, świadomości społecznej, handlu i ożywieniu gospodarczym, było otwarcie w 2006 r. „Manufaktury” na terenach dawnego zespołu fabrycznego Izraela Poznańskiego. Rewaloryzacja zdegradowanej przestrzeni pofabrycznej stworzyła lepsze warunki do rozwoju ekonomicznego i społecznego miasta. Przyczyniła się do wzrostu zatrudnienia i przedsiębiorczości. „Manufaktura” obecnie jest jednym z najbardziej charakterystycznych punktów sprzyjających integracji mieszkańców i przyciągających przyjezdnych.

W 2007 r. powstał pomysł utworzenia Nowego Centrum Łodzi w okolicach dworca fabrycznego. Jego symbolem miał stać się zrewitalizowany kompleks pierwszej łódzkiej elektrociepłowni przekształconej na centrum kulturalno-edukacyjne „EC1”.

W 2016 r. wyznaczono obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji miasta oraz przygotowano gminny program rewitalizacji. Miasto w pierwszej kolejności przystąpiło do poprawy jakości centrum, związane z tym prace podzielono na 20 zadań. Celem rewitalizacji śródmieścia stała się odbudowa znaczenia historycznego Łodzi poprzez połączenie kluczowych, najcenniejszych historycznie terenów w jeden uporządkowany społecznie, ekonomicznie i urbanistycznie obszar.

Prowadzone projekty zakładają odnowę i ożywienie obszaru poprzez stworzenie nowych przestrzeni publicznych, uzupełnienie układów komunikacyjnych, przy dużym udziale zieleni, uporządkowanie miejsc postojowych, ograniczenie tranzytu przez centrum miasta, wprowadzenie stref uspokojonego ruchu, czego najlepszym przykładem jest program Zielone Polesie, budowa woonerfów i ożywienie Księżego Młyna.

2. Krajobraz kulturowy miasta

O wielkomiejskim charakterze Łodzi zdecydowało głównie pojawienie się wielopiętrowych kamienic czynszowych, sytuowanych na miejscach parterowych, drewnianych domów, wzdłuż centralnych ulic miasta. W latach siedemdziesiątych XIX w. charakterystyczny stał się widok wyrastających zza parterowego budynku mieszkalnego, usytuowanego w pierzei ulicznej,

kilkupiętrowych oficyn oraz budynków fabrycznych. Obiekty te wypełniały zaplecza działek, rozbudowując się w miarę zakupu przez właścicieli fabryk parceli sąsiednich w ścisłym centrum miasta. Rozbudowa wielkiego przemysłu w przestrzeni miejskiej uwidoczniła się poprzez pojawienie się fabrycznych budynków o skali, która zazwyczaj zarezerwowana była dla reprezentacyjnych budowli publicznych.

W krajobrazie miasta czytelny jest, powstały w ciągu XIX w., trójczłonowy pasmowy układ urbanistyczny. Pierwszy od północy człon stanowi Stare Miasto – relikt Łodzi rolniczej, z której zachował się układ głównych ulic, dwa place (Stary Rynek i plac Kościelny) oraz układ parcel budowlanych. Członem drugim jest Nowe Miasto z placem Wolności, trzecim Osada Łódka²⁸⁾.

O wyglądzie ulic decydują frontowe budynki mieszkalne, jednak indywidualne, wyróżniające miasto cechy nadają wielkogabarytowe, dominujące w przestrzeni, wzniesione z czerwonej cegły, nietynkowane obiekty fabryczne. Charakterystyczna dla krajobrazu Łodzi jest intensywna, sąsiadująca ze sobą zabudowa mieszkaniowa i przemysłowa, akcentowana w jego przestrzeni kominami fabrycznymi. Pierzeje ulic centrum miasta wypełniają wielokondygnacyjne kamienice i domy miejskie, za którymi wzdłuż granic bocznych działek własnościowych zlokalizowane są oficyny. Forma obiektów i detal elewacji są bardzo urozmaicone. Budynki, stanowiąc swoistą rewię stylów, mają eklektyczne opracowanie architektoniczne z elementami gotyku, renesansu, baroku, empire'u i secesji. Fenomen łódzkiej architektury polega także na fakcie, że zachowały się tutaj nie tylko wystroje zewnętrzne pochodzące z okresu gwałtownego rozwoju miasta, ale także dziesiątki wnętrz różnego typu, często o znaczących walorach artystycznych – niejednokrotnie importy z ważnych ośrodków artystycznych Europy. Wiele budowli jest dziełem wybitnych architektów działających na ziemiach polskich oraz znaczących twórców zagranicznych.

Dominującą rolę w krajobrazie kulturowym Łodzi odgrywa zwarta zabudowa śródmiejska w obrębie historycznego układu przestrzennego z charakterystycznym ciągiem ulicy Piotrkowskiej oraz obiekty i zespoły zabudowy przemysłowej i rezydencjonalnej wkomponowane w zwartą strukturę mieszkalną, nadające miastu indywidualne cechy, wyróżniające je spośród innych miast tej wielkości. U podstaw kształtowania rozległego zespołu zabudowy o wspomnianej strukturze legły decyzje podjęte w latach dwudziestych XIX w., w szczególności sposób rozplanowania wczesnoprzemysłowych osad wraz z unikatowym kompleksem posiadłości wodno-fabrycznych, czyli pionierskiej w skali europejskiej dzielnicy przemysłowej. Równie wysoką rangę mają pochodzące z drugiej połowy XIX w. zespoły

²⁸⁾ Niewiele zachowało się obiektów architektonicznych z początków kształtowania się miasta przemysłowego. Do dziś istnieje klasycystyczny ratusz przy placu Wolności (dawny rynek Nowomiejski) oraz dwa budynki związane z wczesnym etapem industrializacji: tzw. bielnik Kopischa przy ulicy Wincentego Tymienieckiego (będący de facto domem mieszkalnym właściciela) oraz fabryka Ludwika Geyera – tzw. Biała Fabryka przy ulicy Piotrkowskiej.

fabryczno-mieszkalne, należące do najlepiej zachowanych przykładów paternalistycznej działalności w obrębie naszego kontynentu.

Jedynie w Łodzi zachowały się tak liczne, wartościowe pod względem architektonicznym, kompleksy przemysłowe ilustrujące różne formy i typy budownictwa industrialnego. Wszystkie te obiekty i zespoły w dużym stopniu utrzymały odpowiednią ekspozycję w przestrzeni śródmieścia i zachowały pierwotne relacje z otoczeniem.

Obiekty i obszary o największej wartości dla dziedzictwa kulturowego Łodzi, dokumentujące XIX-wieczny rozwój miasta i okres międzywojenny, skoncentrowane są przede wszystkim na obszarze Strefy Wielkomiejskiej, której zwarta zabudowa śródmiejska zdominowana przez budynki mieszkalne wraz z obszarami poprzemysłowymi, decyduje obecnie o wyjątkowości miasta w skali Polski, a także stanowi wyróżniający się historyczny krajobraz miejski na terenie Europy.

3. Zabytki nieruchome

3.1. Układy przestrzenne

Ulica Piotrkowska

Zabytkowe układy przestrzenne w obrębie granic administracyjnych Łodzi stanowią silnie heterogeniczną grupę składającą się z jednego wnętrza urbanistycznego z początku XIX wieku (plac Wolności – rynek Nowego Miasta), rozległego i skomplikowanego pod względem konserwatorskim zespołu architektoniczno-urbanistycznego ulicy Piotrkowskiej, dawnej prywatnej ulicy – pasaż Ludwika Meyera (obecnie ulica Stanisława Moniuszki), bezpośrednio powiązanych ze sobą i stanowiących składniki ścisłego centrum Łodzi oraz dwóch układów ruralistycznych o odmiennej genezie powstania (średniowiecze - Mieszki, przełom XVIII i XIX w. - Nowosolna).

Plac Wolności został wytyczony w 1823 r. na oktogonálním narysie jako rynek osady sukienniczej Nowe Miasto, dając początek planowemu procesowi rozwoju przemysłu włókienniczego w Łodzi, zainicjowanemu przez rząd Królestwa Polskiego w latach dwudziestych XIX w.

Z tego samego okresu wywodzi się układ urbanistyczny **ulicy Piotrkowskiej**, obejmujący jej północny odcinek, rozciągający się na styku Nowego Miasta oraz osady rękodzielniczej Łódka, założonej w 1825 r. Ulica Piotrkowska jest przykładem racjonalnego wytyczenia głównej osi osad rękodzielniczych, zaś jej zabudowa w przeważającym stopniu mieszkalna to konglomerat powstały w stylach charakterystycznych od połowy XIX w. do drugiej połowy XX w. z przewagą eklektyzmu.

Pasaż Ludwika Meyera to najpóźniej ukształtowany zespół architektoniczno-urbanistyczny spośród wymienionych, założony w latach 1883-1885 jako prywatna ulica z jednolitą zabudową o wysokim standardzie. Układ pasażu jest zgodny z tendencjami typowymi dla końca XIX w., zaś zabudowa utrzymana jest w duchu historyzmu, z przewagą form neorenesansowych.

Najstarszą w całej grupie, a zarazem na terenie Miasta, jest dawna wieś **Mileszki**, wchodząca obecnie w skład dzielnicy Widzew, powstała zapewne w końcu XII w. lub początkach XIII w. Drugim chronologicznie zespołem jest wieś **Nowosolna**, założona w 1802 r. dla protestanckich osadników niemieckich. Te dwa ruralistyczne układy znajdujące się w obrębie północno-wschodnich peryferii miasta, związane są z przebiegiem dwóch ważnych tras o układzie równoleżnikowym - dzisiejsze ulice Pomorska i Brzezińska. Gwiazdzisty układ dawnej wsi Nowosolna jest całkowicie unikatowy w warunkach polskich.

Pozostałe obszary historycznego centrum miasta stanowią układy urbanistyczne z krajobrazem kulturowym dawnych dzielnic o genezie XIX- i XX-wiecznej otaczających ulicę Piotrkowską i tworzących w rozwoju historycznym wspólny organizm miejski, pokrywające niemal w całości obszar Stefy Wielkomiejskiej i stanowiące główny jej składnik. Dzielnice powstawały wraz z rozwojem historycznym Miasta: Nowe Miasto 1821-1823, Nowe Miasto Działki Płocienników, Osada Łódka 1824-1827, Działki Prądków Lnu, posiadła wodno-fabryczne, Nowa Łódka 1827, Ślązaki 1828, Nowa Dzielnica 1840 i Dzielnica Wiązowa 185

3.2. Zabudowa mieszkaniowa

Kamienica przy ul. Roosevelta 17

Kamienica Karola Wutke, ul. Jaracza 42

Formy zabudowy kształtowały się zgodnie z występującymi wówczas potrzebami inwestorów, w mniejszym stopniu z wizjami kształtowania oblicza miasta.

Występuje szeroka gama typów obiektów mieszkalnych, od nielicznych już najstarszych domów rękodzielniczych, poprzez domy małomiasteczkowe po czynszowe kamienice wielkomiejskie, niektóre o bardzo wysokim standardzie. Znajdują się wśród nich domy o odmiennej skali, różnorodnym standardzie i wystroju (zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym). Część z tych obiektów pełni pierwotną funkcję i/lub jest przekształcona w stosunku do stanu z czasu powstania, zwłaszcza w odniesieniu do układu wnętrza i ich wystroju, sporadycznie w odniesieniu do wyglądu zewnętrznego.

Odrębną grupę stanowią domy i osiedla robotnicze, porównywalne jedynie z Żyrardowem i niektórymi przykładami górnośląskimi. Wyróżniają się też zespoły osiedlowe powstałe w latach międzywojennych (np. Polesie Konstantynowskie, zespoły domów na Radiostacji).

Część obiektów mieszkalnych, odznaczających się szczególnymi walorami urasta do rangi symbolu w przestrzeni miasta - zabudowa ulicy Piotrkowskiej oraz osiedle Księży Młyn, z przykładami

budynków o wielkiej randze architektonicznej i artystycznej (elewacje, wystrój wnętrz).

Lista wybranych budynków mieszkalnych:

1. Kamienica czynszowa, ul. Gdańska 24

Narożna kamienica czynszowa wybudowana została w ostatnim dwudziestoleciu XIX w. Elewacje frontowe dwupiętrowego budynku otrzymały typowy dla Łodzi eklektyczny wystrój.

2. Kamienica Michała Kippera, ul. Gdańska 42

Posesja pierwotnie była własnością Michała Kippera. W 1895r powstał pierwszy projekt kamienicy frontowej z bocznymi oficynami. Kolejny, również z 1895 tym razem zrealizowany, autorstwa był Dawida Lande, zatwierdziłoby w 1897 przez Stebelskiego. W 1921r powiększono okna i drzwi w suterynach, remontowano poddasze i usunięto attyki z tralkami.

3. Kamienica wielkomiejska, ul. Jaracza 19

W 1890r powstał projekt trzypiętrowej kamienicy frontowej i oficyny tej samej wysokości. W tym czasie właścicielem posesji był Maksymiliana Schlossberga. Po śmierci M. Schlossberga posesja przeszła na własność jego synów. W 1932 r. wnioskowali oni o zezwolenie na dokonanie przeróbek w oknach balkonowych.

4. Kamienica czynszowa, ul. Kilińskiego 82

Obecnie istniejący narożny budynek został zaprojektowany przez I. Freinberga dla Mojżesza Szmula Bronowskiego. Plan litery L, trzy pietra w strefie południowej skrajnej silnie wysunięty ryzalit, część ta wyższa o jedną kondygnację, od podwórza uskoki i ryzality. Trzy klatki schodowe, układ 2,5 traktowy. W części parteru zlokalizowane są pomieszczenia sklepowe.

5. Kamienica Jakuba Braunera, al. Kościuszki 29

Projekt kamienicy frontowej wykreślony został dla ówczesnego właściciela posesji Jakuba Braunera w 1896r. Rok wcześniej zatwierdzono projekt oficyny, zlokalizowanej przy południowej granicy działki.

6. Budynek mieszkalny firmy "Lewy, Alenberg i Król", al Kościuszki 52

Pierwotnym właścicielem posesji była firma „Lewy. Alenberg i Król”. Projekt czteropiętrowego domu frontowego powstał w 1936r. Budynek oddano do użytku w 1938r.

7. Kamienica Teodora i Karola Ender, ul Kościuszki 98

Franciszek Tworek zlecił w 1936 r. Radosławowi Hans wykonanie projektu na budowę czteropiętrowego, frontowego domu mieszkalnego

8. Dawna kamienica braci Auerbachów, Narutowicza 32

Kamienica powstała w 1896 r. według projektu Gustawa Landau-Gutentegera, Fasada budynku reprezentuje neoromanizm z elementami renesansu florenckiego (późny okres historyzmu)

9. Kamienica, ul. Narutowicza 42

Z 1910 roku pochodzi projekt na budowę czteropiętrowego budynku frontowego wraz z dwiema czteropiętrowymi oficynami bocznymi oraz trzypiętrową oficyną poprzeczną.

10. Kamienica wielkomiejska Karola Wilhelma Scheiblera Siedziba Głównego Sklepu Wyróbów Fabryki Scheiblera-Grohmana, ul. Piotrkowska 11

Kamienica została wzniesiona według projektów wykonanych przez Hilarego Majewskiego dla Karola Scheiblera. Obiekt wybudowany w stylu neorenesansowym z silnymi wpływami architektury warszawskiej i berlińskiej lat 70. i 80. XIX wieku. Kamienica stanowiła siedzibę głównego składu towarów fabryki. Pozostałe pomieszczenia wynajmowane były pod sklepy, agentury przedsiębiorstw oraz luksusowe mieszkania.

11. Kamienica wielkomiejska Izraela Senderowicza, Piotrkowska 12**12. Kamienica wielkomiejska Abrama Lubińskiego, ul. Piotrkowska 19**

W latach siedemdziesiątych XIX wieku na działce należącej do Abrama Lubińskiego, znajdował się jednopiętrowy dom frontowy. W latach 90-tych zabudowa posesji obejmowała dom frontowy oraz oficyny boczne. Pod koniec XIX wieku właścicielem posesji był Berek Zajbert. Wybudował on na swojej posesji dom trzypiętrowy z oficynami.

13. Kamienica wielkomiejska Oszera Kohna (Eisnerów), ul. Piotrkowska 43**14. Kamienica wielkomiejska Jana Petersilge, ul. Piotrkowska 86**

Budynek powstał na zlecenie przemysłowca a zarazem pierwszego właściciela Jana Petersilge. Budynek mieszkalny stanowił jedynie pierwszą część całego założenia. W oficynach bocznych oraz tylnych umieszczone były zakłady fabryczne, przemysłowe oraz w latach 1919-1920 drukarnia niemieckiej gazety „Lodzer Prele Presse”. W 1922 roku w wyniku zawalenia się stropu pierwszego piętra koniecznością stało się wymienienie wszystkich stropów w drukarni.

15. Kamienica wielkomiejska Szai Goldbluma, ul. Piotrkowska 99

Budynek frontowy powstał w 1898 roku na zlecenie rodziny Zubermanów. Dokumentacja z 1897 roku wskazuje jako zleceniodawcę Szymona Goldbluma. Budynek został zaprojektowany przez Gustawa Landau-Gutentegera w stylu eklektyzmu z elementami neogotyckimi

16. Kamienica wielkomiejska małżonków Schichtów, ul. Piotrkowska 109

Z 1893 roku pochodzi projekt na budowę murowanego, trzypiętrowego podpiwniczonego domu z poddaszem (obecny budynek frontowy) z dwiema oficynami oraz parterowego budynku gospodarczego. W 1896 roku powstał projekt na budowę murowanej, trzypiętrowej oficyny i nadbudowę dwóch pięter nad parterową oficyną, nieruchomość stanowiła własność Mordki Helmana (Hermana?). Dwa lata później powstał projekt na przeróbkę okna na drzwi, budowę schodów do piwnicy w trzypiętrowym domu i budowę parterowego budynku gospodarczego. Nieruchomość zarządzana była wówczas przez Fajgę Magazanik. W 1899 roku według projektu na posesji mieściła się mechaniczna drukarnia.

17. Kamienica wielkowiejska, ul. Sienkiewicza 21/Moniuszki

Jak pokazuje dokumentacja budynek o tej bryle istniał już w 1915 roku. Z 1962 roku pochodzi projekt elewacji bocznej wraz z reklamami i neonami banku P.K.O., który miał tam swoją siedzibę

18. Kamienica narożna, ul. Struga 3

Kamienica wzniesiona została dla Drugiego Towarzystwa Pożyczkowo- Oszczędnościowego, według projektu warszawskiego architekta Ludwika Paczakiewicza. Towarzystwo zajmowało jedynie część kamienicy, większość lokali przeznaczona była na mieszkania, biura i lokale usługowe.

19. Kamienica Rodziny Szereszewskich, ul. Tuwima 30

Inwestorami kamienicy było małżeństwo Nowsze i Michel Szereszewscy. W latach 1911-1914 jej budowę zawiadywał Wolf Szereszewski, natomiast autorem projektu był Witold Szereszewski.

3.3. Budynki przemysłowe

Bielnik Kopischa, ul. Tymienieckiego 5

Fabryka Grohmana, ul. Tymienieckiego 22/24

Księży Młyn - zespół fabryczno – mieszkalny Karola Scheiblera,
ul. Kilińskiego/Milionowa/ Przędzalniana/ Tymienieckiego/ Księży Młyn/ Targowa

Drugą niezwykle ważną dla łódzkiego dziedzictwa grupę zabytków stanowią budynki przemysłowe. Dominują wśród nich zakłady włókiennicze (łódzka monokultura przemysłowa), jednak uwzględnione zostały także inne gałęzie przemysłu – między innymi metalurgiczny (odlewnie żelaza) oraz spożywczy (browary, młyny, rzeźnia). Wyraźnie wyodrębnia się duża grupa obiektów i zespołów, które były niezbędne dla sprawnego funkcjonowania szybko rosnącego miasta – takie jak gazownie, elektrownie, zakłady wodociągowe, czy wreszcie związane z transportem miejskim.

Cechą charakterystyczną lokalizacji zakładów przemysłowych w Łodzi jest ich bezpośrednie sąsiedztwo z zabudową mieszkalno-usługową. Dawne obiekty przemysłowe rozproszone są na znacznym obszarze Łodzi, ograniczonym torami tak zwanej kolei obwodowej, w związku z czym stanowią istotne elementy krajobrazu miejskiego. Widoczna jest ich koncentracja w ścisłym centrum miasta, gdzie tereny poprzemysłowe zajmują około 20% powierzchni, szczególnie wzdłuż dolin rzek Jasień i Łódki.

Obiekty przemysłowe wznoszono w stylach zgodnych z aktualnymi tendencjami w architekturze. Zdecydowana większość reprezentuje szeroki nurt historyzmu, zwłaszcza w odmianie *Rohbau*,

ale występują także budowle w duchu późnego klasycyzmu lub secesji. Bardzo mało obiektów utrzymanych jest w duchu modernizmu – są to jednak obiekty wybitne, by wymienić takie jak fabryka Eitingona przy ulicy Targowej 35, czy zespół Elektrowni Miejskiej (obecnie EC-1) w rejonie ulic Kilińskiego i Targowej. Niewielką grupę obiektów zbudowanych po 1945 r. można zaliczyć do socrealizmu lub socmodernizmu.

Najbardziej typowym dla Łodzi obiektem przemysłowym jest wielokondygnacyjna fabryka, założona na planie wydłużonego prostokąta, o elewacjach z nietynkowanej cegły opracowanych w duchu historyzmu. Fabryki, zwłaszcza te o monumentalnej skali, mają tym samym kluczowy wpływ na tożsamość Łodzi, będąc świadectwem jej genezy i rozwoju, a także stanowiąc swoiste punkty orientacyjne w strukturze przestrzennej miasta²⁹⁾. Innym typowym dla łódzkiego przemysłu włókienniczego obiektem jest parterowa hala szedowa, zwykle towarzysząca budynkowi wielokondygnacyjnemu, często do niego przylegająca.

Zakłady przemysłowe tworzyły zespoły – od najmniejszych, skupionych w obrębie jednej działki lokacyjnej, po rozległe, obejmujące znaczne tereny miasta, wśród których wymienić należy przede wszystkim zakłady Geyera, Scheiblera i Grohmana w rejonie ulicy Tymienieckiego, a także Poznańskiego przy ulicy Ogrodowej. Łódzkie „jurydyki przemysłowe” należą do jednych z najlepiej zachowanych dziewiętnastowiecznych, wielkokapitalistycznych zespołów przemysłowych w Europie. Na obszarze miasta znajdowało się ponad 150 różnych zespołów fabrycznych, często były to zespoły mniejsze składające się jedynie z zabudowań fabrycznych i części reprezentacyjnej w formie pałacu, willi czy domu.

Lista wybranych obiektów fabrycznych:

1. Zespół fabryczny Roberta Biedermanna, ul. Kilińskiego 1/3

Wzniesiona w latach 1894-1896 według proj. Franciszka Chełmińskiego.

2. Fabryka Wyrobów Wełnianych Markusa Kohna, ul. Łąkowa 3/5

3. Zespół fabryczny Karola Steinerta, ul. Piotrkowska 274/276

Założona w 1856 r. jako drukarnia tkanin perkalowych; rozbudowana i zmodernizowana w latach 1880/1890 przez Adolfa Steinerta (syna); część budynków powstała według proj. Leona Lubotynowicza. Od 1903 r. funkcjonuje jako „Przemysł Włókienniczy Karol Steinert Sp. Akc”. Na pocz. XX w. było to jedno z największych przedsiębiorstw w Łodzi.

4. Browar Karola Anstadta, ul. Pomorska 34/36 / ul. Północna 35

²⁹⁾ Np.: fabryka A. Ossera przy ulicy przy skrzyżowaniu ulic Kilińskiego i Przybyszewskiego, fabryka Wevera u zbiegu ulic Wólcząńskiej i Kopernika.

Założony w 1866 r. Największy browar XIX wiecznej Łodzi. Budynek browaru wzniesiony według projektu Jana Bojanowskiego, później przebudowany. Najciekawszym elementem zespołu jest słodownia z 1880 r. z bogatym detalem i ceglanyimi pilastrami skonstrastowanymi z tynkowanymi płaszczyznami ścian. Od 1888 r. „Towarzystwo Akcyjne Browaru Parowego Sukcesorów K. Anstadta w Łodzi”.

5. Mechaniczna Fabryka Pończoch Braci M. i J. Seidenwurm, ul. Pomorska 161

Uruchomiona w 1922 r. przez Jankiela i Mozesa Seidenwurm. Właściciele działali w Zrzeszeniu Przemysłu Pończoszniczego w Państwie Polskim.

6. Fabryka wyrobów bawełnianych i gumowych Ferdynanda Göldnera, ul. Rewolucji 1905 r. 52

Wzniesiona w latach 1883-1887. Dominującym elementem założenia jest monumentalna przędzalnia wigonii; początkowo dwukondygnacyjna, nadbudowana ok. 1892 r. W 1905 r. firma przekształcona w spółkę akcyjną „Towarzystwo Akcyjne Bawełnianej i Gumowej Manufaktury Ferdynanda Göldnera w Łodzi”. Budynek przędzalni z bogatym detalem i ceglanyimi elewacjami skonstrastowanymi z tynkowanymi płaszczyznami ścian.

7. Przędzalnia Bawełny Edwarda Ramischa, ul. Senatorska 14/16

Wybudowana w 1898 r. według projektu Franciszka Chełmińskiego. Główny budynek przędzalni o ceglanych elewacjach z masywną wieżą ciśnień nawiązuje do obronnej architektury średniowiecznej.

8. Fabryka wyrobów bawełnianych i wełnianych Franciszka Kindermanna, ul. Struga 61

Zbudowana w latach 1895-1904 według projektu Franciszka Chełmińskiego; od 1928 r. przekształcona w spółkę akcyjną o nazwie „Przemysł Wełniany Franciszek Kindermann SA”. W czasie II wojny światowej filia Telefunkena. Budynek przędzalni usytuowany wzdłuż ulicy o ceglanych elewacjach z akcentem wysokiej wieży, nawiązuje do obronnej architektury średniowiecza.

9. Fabryka Wyrobów Wełnianych i Bawełnianych Adolfa Daube, ul. Wólczańska 128

Zbudowana po 1881 r., rozbudowana w 1898 r. W 1910 r. wzniesiono wzdłuż ul. Wólczańskiej okazały secesyjny gmach nowej tkalni, jeden z najciekawszych architektonicznie budynków przemysłowych w Łodzi. Architektura gmachu posiada modernistyczną strukturę konstrukcyjną, podkreśloną wielkimi przeszkleniami.

3.4. Obiekty rezydencjonalne

Obiekty rezydencjonalne tworzą na terenie Łodzi grupę ważną zarówno pod względem ilości, jak również walorów architektonicznych i zabytkowych, zróżnicowaną pod względem typologicznym³⁰⁾. Wszystkie obiekty z tej grupy łączy funkcja mieszkalna i reprezentacyjność formy zewnętrznej i wewnątrz. Część z nich mieściła także funkcje związane z działalnością zawodową właściciela. Obiekty rezydencjonalne były zawsze wznoszone dla najbogatszych warstw łódzkiej społeczności, w pierwszym rzędzie przemysłowców.

Przeważająca ich część czytelnie wyodrębnia się z pozostałej zabudowy, ze względu na formę i lokalizację (często w obrębie założenia ogrodowego). Najwybitniejsze budowle są obecnie siedzibami instytucji publicznych, będąc własnością skarbu państwa lub jednostek samorządu terytorialnego³¹⁾, instytucji kulturalnych³²⁾ bądź oświatowych³³⁾. Duża grupa obiektów pełni funkcję biurową, zwykle jako siedziby prywatnych firm i przedsiębiorstw (np. kantor Roberta Biedermanna przy ulicy Kilińskiego). Za przykład adaptacji na luksusowe biura do wynajęcia może posłużyć pałac Stephanusa przy ulicy Jaracza 47. Praktycznie żaden obiekt z tej grupy nie pełni pierwotnej funkcji³⁴⁾. Natomiast przykłady zabudowy willowej na przedmieściach, pełniące pierwotnie funkcję letniskową, wykorzystywane są dziś na funkcje mieszkalne jako obiekty wielorodzinne (np. wille przy ulicy Okulickiego „Niedźwiadka” oraz ulicy Popioły).

Pewna liczba obiektów nie jest użytkowana, co negatywnie przekłada się na ich stan techniczny i wizerunek (np. willa Ludwika Grohmana przy ulicy Tylnej 9/11, willa Rudolfa Kellera przy ulicy Gdańskiej 49). Ta ostanía kwestia nabiera szczególnego znaczenia, gdyż obok fabryk i niektórych zespołów zabudowy mieszkalnej (osiedli robotniczych) grupa ta ma kolosalny wpływ na tożsamość Miasta.

Budynki i zespoły rezydencjonalne są rozproszone w obrębie śródmieścia Łodzi. Wyjątek stanowi grupa luksusowych rezydencji przy dawnym pasażu Ludwika Meyera (obecnie ulica Moniuszki). Za cechę szczególną łódzkiej architektury rezydencjonalnej należy uznać jej reprezentatywność dla epoki, głównie poprzez szeroki wachlarz typów przyjętych rozwiązań (bryła, forma i wystrój elewacji, wystrój wnętrz). Na terenie miasta występują niemal wszystkie typy rezydencji, jakie

³⁰⁾ Występują one w GEZ pod następującymi nazwami: willa (w tym willa miejska), pałac miejski; dwór; zespół pałacowy; zespół willowy/rezydencjonalny.

³¹⁾ Godne podkreślenia jest, że siedziby najważniejszych instytucji to nie specjalnie w tym celu zbudowane gmachy, lecz zaadaptowane rezydencje, czego najlepszym przykładem jest pałac Juliusza Heinzla przy ulicy Piotrkowskiej 104 mieszczący Urząd Wojewódzki i Urząd Miasta Łodzi.

³²⁾ np.: pałace Izraela Poznańskiego przy ulicy Ogrodowej 15 i ulicy Gdańskiej 32, pałac Scheiblera przy placu Zwycięstwa 2, Willa Leopolda Kindermanna przy ulicy Wólczańskiej 31/33.

³³⁾ pałac Karola Scheiblera przy ulicy Piotrkowskiej 268, pałac Alfreda Biedermanna przy ulicy Franciszkańskiej 1/3.

³⁴⁾ Jedynym wyjątkiem jest pałac Ewald Kerna przy ulicy Piotrkowskiej 179, który w ostatnich latach przywrócony został przez nowych właścicieli do funkcji mieszkalnej.

wykształciły się w drugiej połowie XIX w. – od wiejskiego zespołu pałacowego, poprzez wolnostojącą willę miejską, po stojący w pierzei ulicy pałac miejski.

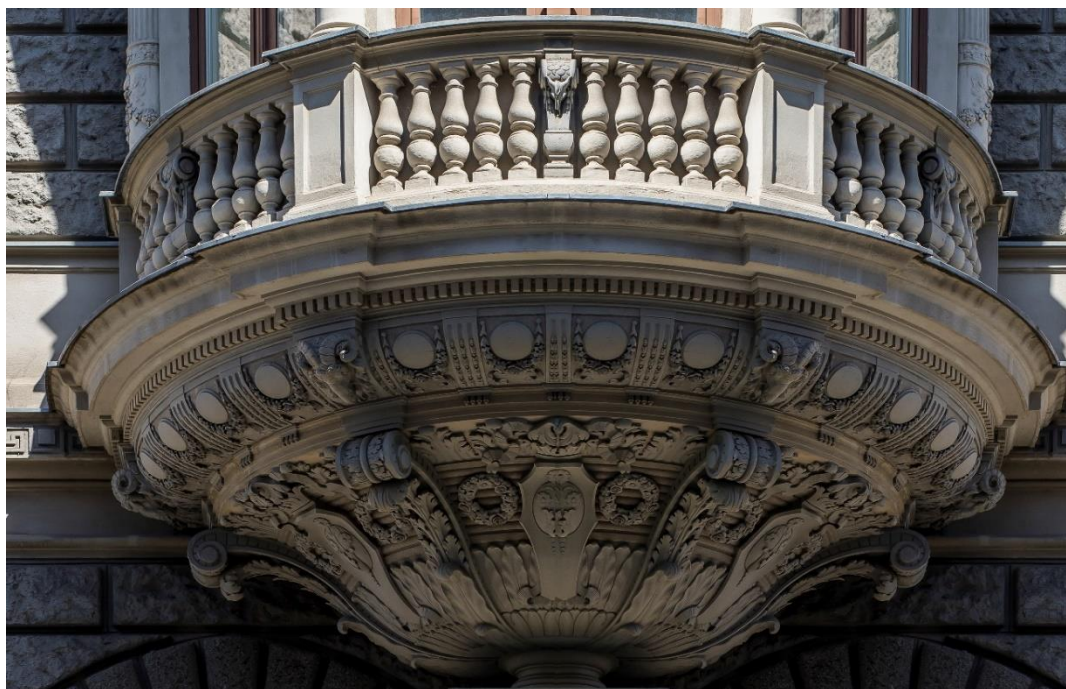
Należy podkreślić, iż rozwiązaniem typowym dla Łodzi, nadającym zindywidualizowany rys obiektom tego typu na tle przykładów z innych miast Polski, jest lokalizacja rezydencji w sąsiedztwie lub w obrębie fabryki, np. kompleks Scheiblera i Grohmana³⁵⁾. Zespoły fabryczno-rezydencjonalne wraz z towarzyszącymi im osiedlami patronackimi tworzą niejednokrotnie wydzielające się w przestrzeni Miasta dzielnice. Wzniesione z czerwonej cegły budynki fabryczne to z reguły monumentalne gmachy o formie budowli obronnych, zaś budynki mieszkalne dla robotników w rozproszonym lub pierzejowym zakomponowaniu przestrzennym są skromne, realizowane według projektów powtarzalnych. Rezydencje właścicieli wyróżniają się w zespołach uprzywilejowaną lokalizacją, otoczeniem zieleni parkowej, bogatym detalem architektonicznym.

W obszarze przedmiejskim zachowały się zasadniczo dwa zróżnicowane pod względem skali i charakteru skupiska willi letniskowych: na północy w rejonie Helenówka, na południu w rejonie Rudy Pabianickiej. Jedynym przykładem zespołu o charakterze wiejskim składającym się z pałacu, folwarku i rozległego założenia parkowo-leśnego jest pałac Ludwika Heinzla w Łagiewnikach.

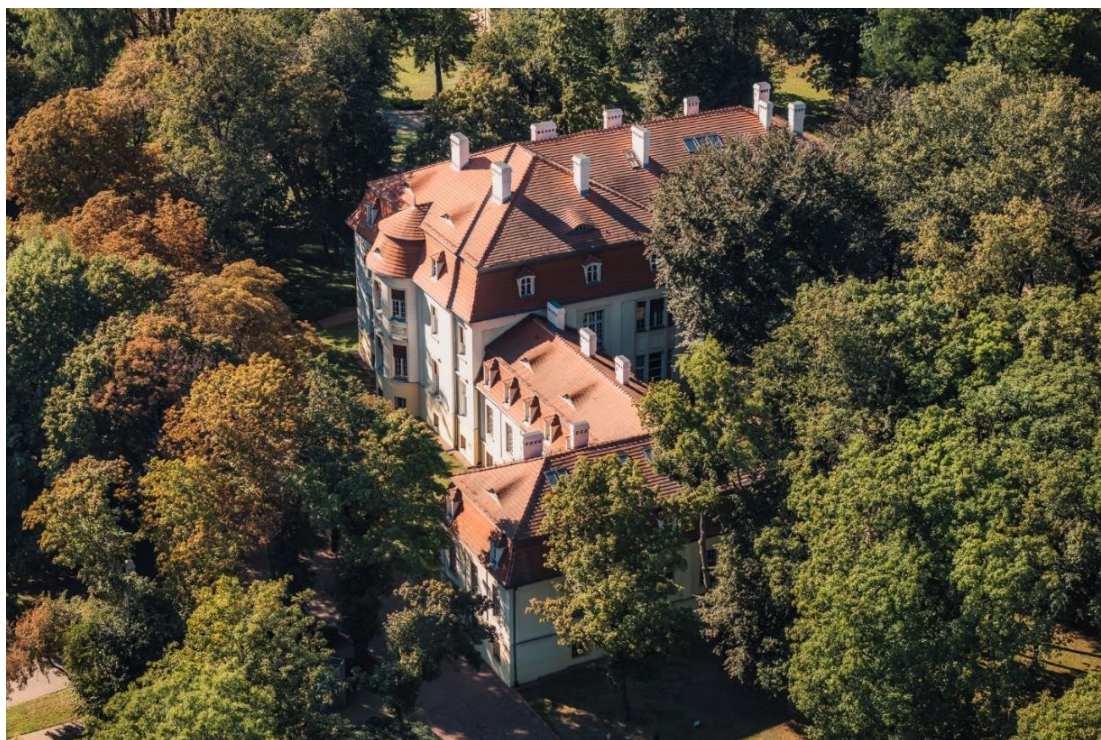

Pałac Karola Poznańskiego, ul. Gdańska 32

³⁵⁾ Reliktowo zachowały się sekwencje budowli rezydencjonalnych obrazujące w sugestywny sposób ewolucję siedzib przemysłowców, a zarazem rozkwit ich fortun (np.: siedziby Grohmanów przy ulicy Tylnej 9/11 i 12/14, Steinertów przy ulicy Piotrkowskiej 272/274, a także Biedermannów w rejonie ulic Kilińskiego i Franciszkańskiej).

Detal pałacu Karola Poznańskiego, ul. Gdańska 32

Pałac Alfreda Biedermanna, ul. Franciszkańska 1/5

Pałac Steinertów, ul Piotrkowska 272 a , b

Lista wybranych pałaców:

1. Pałac Alfreda Biedermanna, ul. Franciszkańska 1/5

Pałac wzniesiony w latach 1911-1912 dla właściciela farbiarni, prawdopodobnie według projektu architekta berlińskiego. Położony w parku, formą architektoniczną nawiązuje do niemieckiego klasycyzującego neobaroku określanego jako „styl około 1800”. Rejestr zabytków A/271, A/40

2. Pałac Karola Poznańskiego, ul. Gdańska 32

Pałac wzniesiony dla syna Izraela Poznańskiego w latach 1904-1908 według projektu Adolfa Zeligsona. Założony na planie podkowy z wewnętrznym dziedzińcem oraz dużym ogrodem. Wyróżnia się architekturą, w której dominują formy nawiązujące do florenckiego quattrocenta, dojrzałego renesansu oraz baroku. Rejestr zabytków 614-VII-29, A/14, A/306

3. Pałac Karola Kippera, ul. Gdańska 38

Pałac wzniesiony w 1883 r. na podstawie projektu Ignacego Markiewicza; usytuowany u zbiegu ul. Gdańskiej i ul. Więckowskiego z ogrodem, w stylu późnego renesansu. Rejestr zabytków A/288

4. Pałac Reinhardta Bennicha, ul. Gdańska 89

Pałac wzniesiony w latach 1903-1904 dla przedstawiciela znanej łódzkiej rodziny fabrykanckiej, według projektu Dawida Lande, jednego z najbardziej uznanych architektów Łodzi. Śródmiejska

rezydencja usytuowana bezpośrednio przy ulicy, jeden z najcenniejszych zabytków łódzkiej secesji.
Rejestr zabytków A/40, A/89

5. Pałac Edmunda Stephanusa, ul. Stefana Jaracza 47

Pałac wzniesiony w latach 1899-1900 dla właściciela „Fabryki Aparatów Farbiarskich, Armatur i Odlewni Żelaza” według projektu Franciszka Chełmińskiego. Wyróżnia się bardzo ozdobną fasadą z dekoracją w stylu neobarokowym.

6. Pałac Roberta Biedermanna, ul. Kilińskiego 2

Wzniesiony w latach 1878-1879 prawdopodobnie na podstawie projektu Hilarego Majewskiego, w sąsiedztwie fabryki, w pierzei ulicy. Forma architektoniczna nawiązuje do architektury wczesnego renesansu włoskiego (jedyne tego typu obiekty w Łodzi). Nadbudowany o 1 kondygnację na pocz. XX w. Rejestr zabytków A/ 96, A/309

7. Pałac Anny i Jakuba Hertzów, al. Kościuszki 4

Wzniesiony w latach 1892-1893 według projektu Juliusza Junga przez Izraela Poznańskiego dla córki Anny. W okresie I wojny światowej wydzierżawiony dowództwu okupacyjnych wojsk niemieckich, a po 1918 r. przejęty przez Wojsko Polskie. W 1930 r. sprzedany Izbie Przemysłowo-Handlowej i przebudowany według projektu Mariana Lalewicza; pierwotny wystrój architektoniczny zachowany jedynie w elewacji północnej i elewacjach podwórzowych; elewację frontową zmodernizowano. Obecnie siedziba Uniwersytetu Medycznego. Rejestr zabytków A/286

8. Pałac Wilhelma Lürkensa, ul. Tadeusza Kościuszki 33

Pałac wzniesiony w latach 1912-1913 dla właściciela fabryki dzianin bawełnianych i wełnianych, według projektu Alwilla Jankau. Jest to śródmiejska rezydencja fabrykancka łącząca funkcje reprezentacyjne z handlowymi, z architekturą o klasycyzujących formach. Rejestr zabytków A/92

9. Pałac Gustawa Schreera, ul. Gabriela Narutowicza 48

Pałac wzniesiony w latach 1893-1894 dla właściciela przędzalni wełny i wigonii, według projektu Gustawa Landau-Gutentegera, jednego z najbardziej znanych architektów łódzkich. Jest to budowla o niewielkiej skali, ale o pełnej elegancji formie architektonicznej nawiązującej do dojrzałego renesansu włoskiego. Rejestr zabytków A/269

10. Pałac Izraela Kalmanowicza Poznańskiego, ul. Ogrodowa 15

Pałac wzniesiony w latach 1888-1890 oraz 1898-1902 i sukcesywnie rozbudowywany u schyłku XIX w. i na początku XX w. dla właściciela jednego z największych zakładów bawełnianych. Autorami projektów byli słynni architekci łódzcy jak Juliusz Jung, Dawid Rosenthal i Adolf Zeligson. Bryła pałacu otrzymała bogatą barokizującą formę bliską francuskiemu „stylowi II Cesarstwa”. Jest to największa i najbardziej efektowna rezydencja fabrykancka Łodzi. Obecnie siedziba Muzeum Historii Łodzi. Rejestr zabytków A/16, A/46, A/351 (ogród).

11. Pałac Ludwika Heinzla, ul. Okólna 166

Wzniesiony w latach 1899-1900 przez jednego z najbogatszych łódzkich fabrykantów Juliusza Heinzla dla syna Ludwika i jego żony Marii, według projektu Franza Schwechтена w stylu neorenesansowym. Położony poza miastem, pośród dużego zespołu leśnego, był rezydencją potwierdzającą arystokratyczne ambicje rodziny Heinzlów. Rejestr zabytków 999-VII-58, I-ZS-I, A/ 97

12. Pałac Rudolfa Kellera, ul. Pabianicka 184/186

Zbudowany w latach 1912-1913 w otoczeniu parkowo-ogrodowym, od 1920 r. własność Adolfa Horaka, właściciela mechanicznej tkalni wyrobów bawełnianych. Prezentuje styl neobarokowy w jego klasycznym wydaniu.

13. Pałac Maksymiliana Goldfedera, ul. Piotrkowska 77

Pałac wzniesiony w latach 1891-1892 dla właściciela „domu bankowego”, prawdopodobnie według projektu Hilarego Majewskiego. Jest to charakterystyczna dla Łodzi śródmiejska rezydencja łącząca funkcje komercyjne z reprezentacyjnymi i mieszkalnymi. Parter zajmował „dom bankowy” Goldfedera, piętro salony o bogatym wystroju, a mieszkania właściciela i jego rodziny znajdowały się w oficynie. Fasada pałacu z niezwykle dekoracyjną formą w stylu dojrzałego renesansu włoskiego łącząca rozwiązania niemieckiego architekta Gottfrieda Sempera. Rejestr zabytków 4/34/66, A/34

14. Pałac Juliusza Heinzla, ul. Piotrkowska 104

Pałac wzniesiony w 1880 r. dla barona Hohenfels, właściciela największej firmy w Łodzi produkującej wełnę, według projektu Otto Gehliga. Jest to jedna z pierwszych rezydencji położona w śródmiejskiej, zwartej zabudowie. Fasada z neorenesansowym wystrojem nawiązującym do architektury włoskiej oraz do architektury drezdeńskiego architekta Gottfrieda Sempera. W zwieńczeniu alegoryczna grupa rzeźbiarska: trzy postacie kobiece symbolizujące Wolność, Handel i Przemysł oraz data „1880”. Rejestr zabytków A/41

15. Rezydencja Karola Eiserta, ul. Piotrkowska 135

Zbudowany w 1886 r. w stylu eklektycznym, nawiązującym do rezydencji włoskich. Typ pałacu miejskiego usytuowanego w zwartej śródmiejskiej zabudowie. Rejestr zabytków A/374

16. Pałac Juliusza Roberta Kindermanna, ul. Piotrkowska 139

Pałac wzniesiony w latach 1907-1909 według projektu wiedeńskiego architekta Karla Seidla. Usytuowany w śródmiejskiej, zwartej zabudowie łączył funkcje mieszkalne, reprezentacyjne i handlowe. Fasada pałacu o wyjątkowych walorach artystycznych, zakomponowana w duchu neorenesansowym. Wyjątkowym motywem jest mozaika projektu malarza Aloisa Hansa Schrama z Wiednia, alegoryczne przedstawienie „handlu rosyjskiego” – handlu z krajami Azji Środkowej, z których dostarczano bawełnę do Łodzi. W 1967 r. przebito arkadowe otwory w przyziemiu elewacji północnej, tworząc podcienia. Rejestr zabytków A/50

17. Pałac Gustawa Adolfa Kindermanna, ul. Piotrkowska 151

Zbudowany w latach 1910-1911 według projektu Karla Seidla z Wiednia; w okresie międzywojennym na parterze mieściły się biura firmy Schlösserów z Ozorkowa. Typ pałacu miejskiego usytuowanego w zwartej zabudowie. Fasada oblicowana piaskowcem, łączy motywy wczesnego renesansu florenckiego z motywami neoromańskimi. Swoją formą architektoniczną wyróżnia się zdecydowanie od innych pałaców śródmiejskich północnego odcinka ul. Piotrkowskiej. Rejestr zabytków A/51

18. Pałac Ewalda Kerna, ul. Piotrkowska 179

Pałac wzniesiony w latach 1896-1897 dla właściciela wytwórni mechanicznych krosien tkackich, prawdopodobnie według projektu Franciszka Chełmińskiego. Usytuowany w zwartej, śródmiejskiej zabudowie, z biurami firmy na parterze i reprezentacyjnymi salonami na piętrze. Od 1903 r. własność Idy i Rudolfa Eisnerów, a od 1930 r. Powszechnego Towarzystwa Handlowo-Przemysłowego Freda Greenwooda. Fasada z motywami neorenesansowymi i empirowymi. Rejestr zabytków A/76

19. Rezydencja Józefa Johna, ul. Piotrkowska 219/221

Wzniesiona w latach 1870. dla właściciela znajdującej się w bezpośrednim sąsiedztwie fabryki obrabiarek i odlewni żelaza. Typ miejskiego pałacu usytuowanego w pierzei ulicy, nawiązujący formami stylowymi do architektury pałaców włoskich późnego renesansu. Rejestr zabytków A/80

20. Pałac Augusta Härtiga, ul. Piotrkowska 234/236

Pałac wzniesiony w latach 1895-1896 dla właściciela farbiarni, prawdopodobnie według projektu Franciszka Chełmińskiego. Śródmiejska rezydencja łącząca funkcję mieszkalną i handlowo-przemysłową w stylistyce neobarokowej. Rejestr zabytków A/194

21. Rezydencja Karola Königa, ul. Piotrkowska 252/256

Wzniesiona w 1887 r. Typ miejskiego pałacu usytuowanego w pierzei ulicy, nawiązujący formami stylowymi do architektury pałaców włoskich późnego renesansu. Rejestr zabytków A/318

22. Pałac Roberta Schweikerta, ul. Piotrkowska 262/264

Pałac wzniesiony w latach 1910-1912, ujęty oficynami od frontu i dziedzińcem cour d'honneur, z ogrodem w tylnej części nieruchomości, nawiązuje do francuskich rezydencji typu entre cour et jardin. Budowla w stylu neobarokowym nawiązuje do popularnego w Niemczech „stylu ok. 1800”. Rejestr zabytków A/310/1-6

23. Pałac Karola Wilhelma Scheiblera II, ul. Piotrkowska 266/268

Pałac wznoszony w kilku etapach w latach 1844-1845, 1885-1886, 1891, 1894, 1897, według projektów budowniczych miejskich: Hilarego Majewskiego i Franciszka Chełmińskiego. Pałac o formach renesansowych łączących motywy renesansu włoskiego i północnego. Rejestr zabytków A/81

24. Pałac Adolfa Steinerta, ul. Piotrkowska 272

Pałac wzniesiony w 1896 r. Typ miejskiego pałacu usytuowanego w pierzei ulicy, nawiązujący formami stylowymi do architektury pałaców włoskich późnego renesansu.

25. Pałac Emila i Karola Steinertów, ul. Piotrkowska 272 ab

Pałac wzniesiony w 1909 r. według projektu berlińskiego architekta i malarza Alfreda J. Balcke. Zaprojektowany jako podwójna rezydencja, z dwóch niezależnych części, podobnych do siebie, ale zróżnicowanych. Wyróżnia się zdecydowanie od innych pałaców śródmiejskich przy ul. Piotrkowskiej formą architektoniczną nawiązującą do renesansu niemieckiego, rzadką na terenie Łodzi. Podwójny otwór bramny ujęty portalem z datą: „Anno Domini 1909” oraz inskrypcją: „Salus intransitibus”, a w kluczach łuków bramnych monogramy właścicieli: „E. ST.” oraz „C. ST”. Rejestr zabytków A/284

26. Pałac Zygmunta Krotoszyńskiego, ul. Rewolucji 1905 r. 65

Pałac wzniesiony w latach 1923-1924 według projektu Pawła Rozentała. Bryła pałacu z wysokim mansardowym dachem, z fasadą o motywach neobarokowych, cofnięta jest od ulicy i poprzedzona żelaznym parkanem z murowanymi słupkami. Rejestr zabytków A/371

27. Pałac Karola Reisfelda, ul. Rewolucji 1905 r. 67

Pałac wzniesiony w latach 1924-1925 dla właściciela Fabryki Wyrobów Jedwabnych mieszczącej się w głębi posesji, według projektu Henryka Lewinsona. Architektura o formach klasycyzujących. Rejestr zabytków A/395

28. Dom rezydencjonalny Michała Weina, ul. 6 Sierpnia 100

Zbudowany w latach 1903-1904 przez właściciela farbiarni znajdującej się w bezpośrednim sąsiedztwie; od 1936 r. własność spółki Seidel i Gibala vel Gieble. Formami stylowymi budynek nawiązuje do renesansowych pałaców francuskich.

29. Pałac Jakuba Kestenberga, ul. Jaracza 62/ Seweryna Sterlinga 26

Pałac wzniesiony w latach 1902-1903 dla właściciela Towarzystwa Akcyjnego Manufaktury Bawełnianej. Od 1927 r. własność firmy Nauma Eitingona. Architektura o formach secesyjnych połączona z motywami neorenesansowymi i neobarokowymi. Rejestr zabytków A/317

30. Pałac Maurycego Poznańskiego, ul. Stefana Więckowskiego 36

Pałac wzniesiony dla syna Izraela Poznańskiego na początku XX w., ok. 1902 r. według projektu Adolfa Zeligsona. Jest to jedna z najbardziej efektownych budowli Łodzi. Budynek narożny z elewacjami frontowymi zdobionymi motywami późnego renesansu weneckiego, wzbogaconego balkonami i wykuszami. Siedziba Muzeum Sztuki. Rejestr zabytków A/42

31. Dom rezydencjonalny Maksymiliana Szyffera, ul. Wólczańska 127

Wzniesiony w latach 1923-1928 według projektu Dawida Lande, dla właściciela tkalni wyrobów wełnianych, znajdującej się wówczas na tej samej nieruchomości; od 1938 r. własność Lucjana

Szyffera, syna. Usytuowany w pierzei ulicy, architekturą nawiązuje do renesansu północnego z charakterystycznym szczytem na osi elewacji frontowej.

32. Pałac Anny i Karola Scheiblerów, pl. Zwycięstwa 1

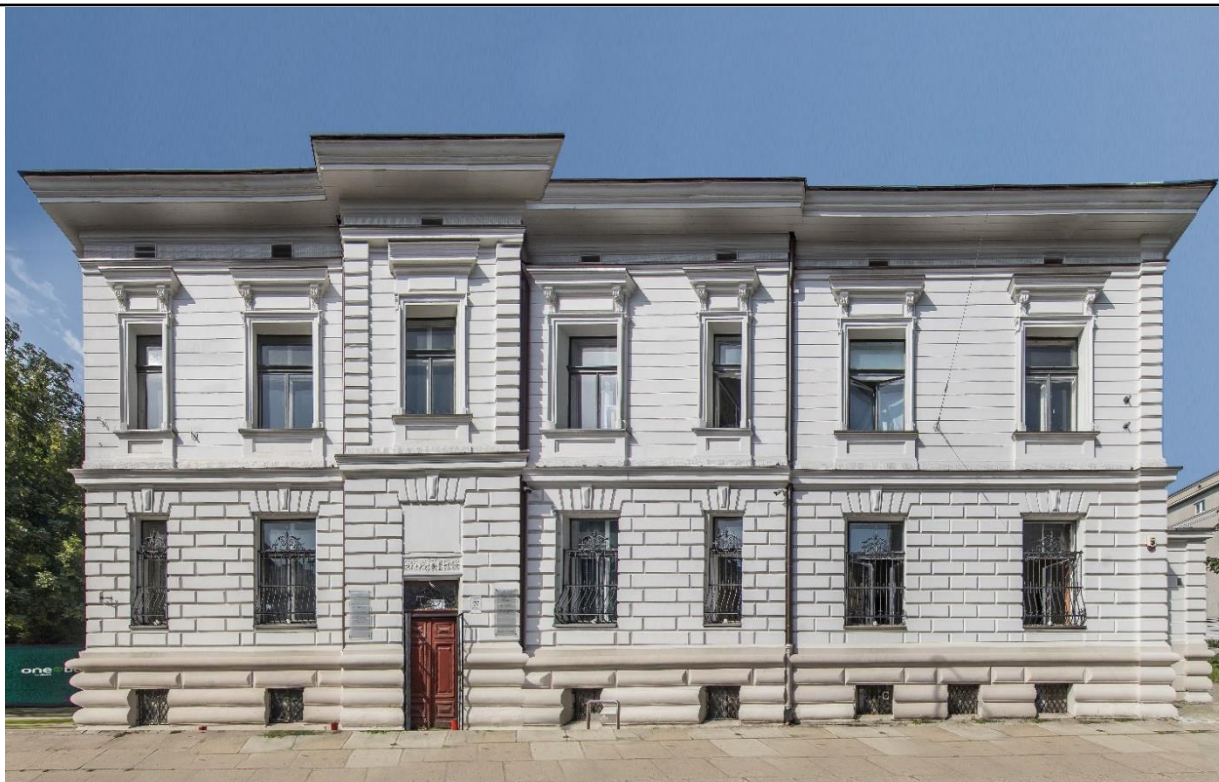
Pałac wznoszony etapami w latach 1855-1856 i 1865-1867 dla łódzkiego „króla bawełny”, według projektu Jana Karola Mertschinga. Przebudowany przez Annę Scheibler w latach 1884-1886 według projektu Edwarda Lilpopa, który nadał mu bardziej reprezentacyjny charakter. Budowla o formach neorenesansowych. Rejestr zabytków A/260, A/15

33. Dom rezydencjonalny Hilarego Majewskiego, ul. Włókiennicza 11

Zbudowany w 1882 r. jako dom własny, według własnego projektu (H. Majewski przez 20 lat pełnił funkcję architekta miasta Łodzi), w stylu dojrzałego renesansu włoskiego; na piętrze mieściło się mieszkanie architekta, pozostałe lokale prawdopodobnie wynajmowano. Rejestr zabytków A/100

Willa Józefa Bayera, ul. Wólczańska 36

Willa Samuela Barcińskiego, ul. Kilińskiego 177

Willa Ryszarda Schimmela, ul. Karolewska 1

Willa Reinholda Richtera, ul. Skorupki 6/8

Willa rodziny Schweikertów, ul. Bednarska 42

Lista wybranych willi:**1. Willa Ryszarda Geyera, ul. Czerwona 3**

Willa wzniesiona w latach 1897-1898 dla współwłaściciela i dyrektora handlowego Towarzystwa Akcyjnego Manufaktur Bawełnianych Ludwika Geyera. Usytuowana w sąsiedztwie dawnej fabryki prezentuje formy dojrzałego renesansu włoskiego.

2. Willa Aleksandra Damskiego, ul. Drewnowska 77

Wzniesiona w latach 1897-1898 według projektu Dawida Lande, obok zespołu fabrycznego apretury i farbiarni tkanin wełnianych; w latach późniejszych była własnością Braci Kaszub i Leona Kryłowieckiego. Prezentuje formy renesansu północnego. W willi znajdują się dwa piece wpisane do rejestru zabytków B/177, 1-2.

3. Willa Rudolfa Kellera, ul. Gdańska 49/53

Wzniesiona w latach 1890-1891 jako element zespołu przemysłowego Rudolfa Kellera, prawdopodobnie na podstawie projektu Otto Gehliga. W 1907 r. kupiona przez firmę „Emil Beisert i S-ka”. Willa prezentuje formy renesansu północnego, zachowane wnętrza o bogatym wystroju. Rejestr zabytków A/299

4. Willa Arnolda Stillera, ul. Stefana Jaracza 45

Willa wzniesiona w latach 1891-1893, rozbudowana w latach 1899-1901 według projektu Dawida Lande. Otoczona ogrodem, usytuowana po przeciwnej stronie fabryki, prezentuje formy francuskiego renesansu i wczesnego baroku w stylu Ludwika XIII. Architektura z charakterystycznym kontrastem ceglanych elewacji i elementów tynkowanych oraz wysokie mansardowe dachy ze szczytami o bogatych formach. Jest to jeden z najciekawszych przykładów tej stylistyki w architekturze łódzkiej. Rejestr zabytków A/101, A/108

5. Willa Ryszarda Schimmela, ul. Karolewska 1

Willa wzniesiona w latach 1899-1900 dla właściciela agentury handlowej zajmującej się handlem farbami i barwnikami do tkanin; przebudowana ok. 1910 r. prawdopodobnie według projektu Gustawa Landau-Gutentegera, a w latach 1911-1914 według projektu Leona Lubotynowicza przekształcono elewację północną. Willa o niespotykanej formie architektonicznej z zastosowaniem elementów secesyjnych oraz dekoracyjnej imitacji konstrukcji ryglowej. Rejestr zabytków A/285

6. Willa Mieczysław Neufelda, pl. Komuny Paryskiej 2

Zbudowana w latach 1937-1938 według projektu Jerzego Berlinera. Zalicza się do najlepszych dzieł architektury modernistycznej lat międzywojennych w Łodzi.

7. Willa „Klara” Adolfa Kindermanna, ul. Letniskowa 20

Wybudowana ok. 1909-1910 jako podmiejska willa wypoczynkowa.

8. Willa braci Gustawa i Roberta Nestlera, ul. Łąkowa 13/15

Willa wzniesiona w latach 1910-1911 przez braci Nestler, prawdopodobnie na podstawie projektu jednego z braci i wybudowana przez prowadzoną przez nich firmę budowlaną. Rozbudowana w okresie międzywojennym według projektu Wiesława Lisowskiego z architekturą z elementami wczesnomodernistycznymi i późnosecesyjnymi.

9. Willa Hermana Juliusz Milsza, ul. Łąkowa 21/ ul. Kopernika 46

Wybudowana w latach 1879-1882, prawdopodobnie według projektu Edwarda Creutzburga, dla właściciela położonej w pobliżu restauracji. W 1912 r. nabyta przez Cech Rzeźników Łódzkich. W 1938 r. częściowo przebudowana. Rejestr zabytków A/282

Wybudowana w 1911 r. dla właściciela pobliskiej przędzalni bawełny, według projektu Maurycego Bornsztajna; wzniesiona w stylu wczesnego modernizmu.

10. Willa Izajasza Kestenberga, ul. Gabriela Narutowicza 59

Willa wzniesiona w latach 1923-1925 dla syna i spadkobiercy Jakuba Kestenberga, według projektu Wacława Popławskiego i Jerzego Müntza. Od 1939 r. własność Izby Rolniczej. Usytuowana w pierzei ulicy prezentuje zróżnicowaną, bogatą w detale formę architektoniczną nawiązującą do stylów historycznych i polskiego art déco. Rejestr zabytków A/308

11. Willa Ferdynanda Königa, ul. Pabianicka 49

Wybudowana w 1878 r. dla właściciela przędzalni wełny na Rokiciu Nowym; rozbudowana w 1893 r. i ok. 1900 r. W rękach rodziny pozostawała do 1968 r. Wzniesiona w stylu dojrzałego renesansu włoskiego. Rejestr zabytków A/ 372

12. Willa Karola Goeperta, ul. Popioły 52/58

Willa wzniesiona ok. 1900 r. dla właściciela fabryki kapeluszy filcowych na terenie jednej z najpopularniejszych podłódzkich miejscowości letniskowych, w okolicy Lasu Rudzkiego na Czarnej Drodze. Willa o charakterze letniskowym z pokojami do wynajęcia, zbudowana w stylu eklektycznym z elementami „architektury szwajcarskiej”, z ceglanyimi elewacjami.

13. Willa Matyldy i Edwarda Herbstów, ul. Przędzalniana 72

Willa wzniesiona w latach 1875-1876 dla córki Karola Scheiblera, jako uzupełnienie zespołu mieszkalno-przemysłowego na Księżym Młynie. Obiekt o szczególnym znaczeniu dla budownictwa rezydencjonalnego w Łodzi: pierwsza klasyczna willa w otoczeniu ogrodowym, w typie casina. Zaprojektowana w stylu neorenesansowym, nawiązującym do wzorów włoskich z motywami palladiańskimi. Rejestr zabytków A/361

14. Dom rezydencjonalny Leona Rappaporta, ul. Rewolucji 1905 r. 44

Wzniesiony w latach 1904-1905 dla właściciela składów towarów położonych na tej samej posesji. Budynek w stylu secesyjnym, łączył funkcje handlowe, mieszkalne i reprezentacyjne. Wyróżnia się

ceglanymi elewacjami i oryginalnym ukształtowaniem bryły. Jedna z niewielu rezydencji w stylu secesyjnym. Rejestr zabytków A/197

15. Willa Henryka Michela, ul. Sienkiewicza 100

Wzniesiona w latach 1904-1905 dla właściciela fabryki Wyrobów Wełnianych znajdującej się na tej samej posesji. Od 1937 r. własność małżeństwu Rymkiewiczów. Formy architektoniczne nawiązują do północnego renesansu z elementami secesji. Rejestr zabytków A/367

16. Willa Reinholda Richtera, ul. Skorupki 6/8

Willa wzniesiona w latach 1903-1909 dla syna i spadkobiercy Józefa Richtera. Architektura willi nawiązuje do form renesansu południowoniemieckiego i do niemieckiego typu podmiejskiej willi o malowniczo ukształtowanej architekturze. Rejestr zabytków A/53

17. Willa Józefa Richtera, ul. Skorupki 10/12

Willa wzniesiona w latach 1898-1899 dla syna i spadkobiercy Józefa Richtera, według projektu Karla Seidla. Architektura nawiązuje do form renesansu włoskiego. Rejestr zabytków A/54

18. Willa Zygmunta Richtera, ul. Stefanowskiego 19

Willa wzniesiona w latach 1895-1896, przekształcona na pocz. XX w. Od 1927 r. własność Spółki Akcyjnej N. Eitingona. Zbudowana w stylu dojrzałego renesansu włoskiego. Rejestr zabytków A/319

19. Dom Otto Gehliga, ul. Tuwima 17A

Wybudowany około lat 1830-1840, przebudowany w 1883 r. przez właściciela na niewielką rezydencję. Otto Gehlig był majstrem murarskim i ciesielskim zajmującym się również projektowaniem. Usytuowany tuż przy ulicy, z bogatą dekoracją w stylu niderlandzkiego manieryzmu i dekoracyjnymi szczytami. Rejestr zabytków A/28

20. Willa Ludwika Grohmanna, ul. Tylna 9/11

Willa wzniesiona w latach 1880-1881 dla właściciela zakładów przemysłu bawełnianego, prawdopodobnie według projektu Otto Gehliga; rozbudowana w 1894 i 1913 roku. Jest to jedna z wcześniejszych i jednocześnie najbardziej okazałych łódzkich willi fabrykanckich. Zbudowana w stylu dojrzałego renesansu włoskiego z elementami architektury palladiańskiej.

Rejestr zabytków A/99

21. Willa Leopolda Kindermanna, ul. Wólczańska 31

Willa wzniesiona w latach 1902-1903 według projektu Gustawa Landau-Gutentegera; położona w centrum miasta, w zwartej zabudowie, charakteryzuje się niezwykle oryginalną formą architektoniczną. Perła łódzkiej secesji, jedno z najważniejszych dzieł secesyjnych w architekturze polskiej. Rejestr zabytków ZS-2/30 (1964), A/30

22. Willa Leona Allarta, ul. Wróblewskiego 38

Willa wzniesiona w 1882 r. dla dyrektora i współwłaściciela zakładów Allart, Rousseau i S-ka, gruntownie przebudowana w latach 1925-1926 dla kolejnego dyrektora zakładów Ernesta Salamina. Klasyczne formy architektoniczne bliskie są stylowi Ludwika XVI. Rejestr zabytków A/320, A/272

23. Willa Henryka Vive, ul. Zielona 21

Wzniesiona w latach 1899-1890, dla współwłaściciela przędzalni bawełny na sąsiedniej nieruchomości; od 1899 r. własność Bronisława (Arona) Bredschneidera, a następnie Adolfa i Lilii Freundów, Emila i Marii Pfeifer. Architektura willi prezentuje formy renesansu północnego z elementami renesansu francuskiego i manieryzmu niderlandzkiego. Rejestr zabytków A/287

3.5. Obiekty użyteczności publicznej

Obiekty użyteczności publicznej tworzą na terenie Łodzi znaczącą lecz niewielką ilościowo grupę budowli. Brak licznych reprezentacyjnych gmachów publicznych wynika z faktu, że Łódź nie stanowiła ośrodka władzy w okresie swej przemysłowej prosperity i największego rozwoju. Obiekty są zróżnicowane pod względem typologicznym i funkcjonalnym. Znajdują się wśród nich siedziby urzędów miejskich, państwowych i kościelnych, placówki oświaty i kultury, instytucje służby zdrowia, banki i siedziby instytucji finansowych, siedziby służb komunalnych.

Część z tych obiektów, z racji pełnionych ważnych, miejskich funkcji, została przekształcona funkcjonalnie i architektonicznie w stosunku do stanu pierwotnego, zwłaszcza w odniesieniu do układu wnętrza i ich wystroju, sporadycznie w odniesieniu do wyglądu zewnętrznego. Budynki te nie tworzą zespołu opartego o świadomie zaplanowaną kompozycję, lecz wpisują się w istniejący układ urbanistyczny, stanowią grupę obiektów definiujących i legitymizujących miejskość Łodzi. Sytuowano je w obrębie poszczególnych dzielnic w trakcie ich rozwoju i zgodnie z aktualnymi potrzebami i trendami. Najwięcej znajduje się w strefie śródmiejskiej – w pasie ciągnącym się od placu Wolności do placu Niepodległości i sięgającym od wschodu od ulicy Kopcińskiego oraz alei Śmigłego-Rydza a od zachodu od ulicy Żeromskiego i alei Politechniki. Poza realizacjami wyjątkowymi, jak przykładowo Teatr Wielki, nie są to budowle wolnostojące, ulokowane w obrębie założeń placowych – eksponowanych przestrzennie.

Zlokalizowane w Łodzi budowle publiczne nie są jednolite pod względem stylistycznym – zaliczyć je można do szerokiego nurtu historyzmu i modernizmu (druga połowa XIX w. i trzy pierwsze dekady XX w.) np. d. Miejskie Gimnazjum Męskie, obecnie III LO, ul. Sienkiewicza 46 proj. Ignacy Markiewicz, d. Gimnazjum Żeńskie, obecnie IV LO, ul. Pomorska 16, proj. Franciszek Chełmiński

Jedyną grupę o indywidualnych cechach architektonicznych stanowią szkoły wzniesione według projektów Wiesława Lisowskiego o zbliżonej stylistyce i okresie powstania np. Szkoła Powszechna ul. Sterlinga 24, Szkoła Powszechna im. Królowej Jadwigi ul. Jaracza 24, Szkoła powszechna im. Bolesława Chrobrego, d. Szkoła Powszechna, ob. Dzielnicowy Inspektorat Oświaty Łódź-Widzew, ul. Kopcińskiego 54. Szczególną grupę reprezentują monumentalne gmachy banków przy alei Kościuszki 14 i 15.

3.6. Obiekty sakralne

Nieliczną, lecz ważną jakościowo grupę budowli zabytkowych stanowią obiekty sakralne. Zdecydowana większość z nich pełni do dziś funkcję sakralną, choć w przypadku części świątyń ewangelickich, prawosławnych, baptystów i mariawitów nastąpiło ich przejęcie przez kościół katolicki. W przypadku kilku obiektów nastąpiła ich desakralizacja (zbór Braci Morawskich przy ulicy Żeromskiego 56, kaplica luterkańska przy ulicy Sierakowskiego 3).

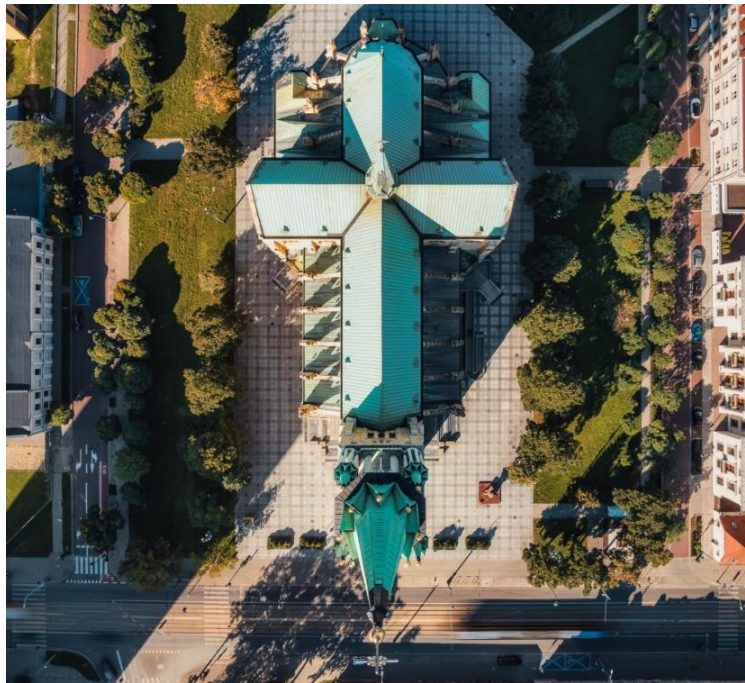
Budowle sakralne, wykazujące znaczne zróżnicowanie w zakresie form stylowych, cechuje prawie zawsze monumentalizm i reprezentacyjność. Występują zazwyczaj w zespołach obiektów powiązanych ze sobą funkcjonalnie i przestrzennie – świątynia jako dominanta architektoniczna oraz obiekty towarzyszące: plebania, budynek parafialny, dzwonnica, ogród, ogrodzenie z bramą. Istotne w tym przypadku jest czytelne wydzielenie zespołu w otaczającej przestrzeni. Niemal wszystkie zabytkowe budowle sakralne wyodrębniają się z otaczającej zabudowy ze względu na eksponowaną lokalizację, skalę, formę oraz wystrój, przez co odegrały ważną rolę w krystalizowaniu się struktury przestrzennej Miasta.

Współcześnie budowle sakralne stanowią wyraźny ślad kulturowy obszaru Miasta i jego mieszkańców, budują tożsamość Łodzi. W większości nadal służą zróżnicowanym liczebnie społecznościom wyznaniowym.

Za cechę szczególną łódzkiej architektury sakralnej należy uznać jej reprezentatywność dla epoki, głównie poprzez szeroki wachlarz form, jakie wykształciły się w drugiej połowie XIX w. i w okresie międzywojennym – od świątyń utrzymanych w stylach historycznych, poprzez styl malowniczo-swojski, po obiekty reprezentujące architekturę modernizmu np. Cerkiew prawosławna pw. św. Olgi ul. Piramowicza 12, Prawosławna cerkiew katedralna pw. św. Aleksandra Newskiego ul. Kilińskiego 56, Synagoga w podwórzu przy ulicy Rewolucji 1905 r. 28, Rzymskokatolicki kościół parafialny pw. Podwyższenia Św. Krzyża ul. Sienkiewicza 38, Kościół

ewangelicko- augsburski pw. św. Jana/ ob. Rzymskokatolicki kościół parafialny Ojców Jezuitów Sienkiewicza 60, Bazylika archikatedralna pw. św. Stanisława Kostki ul. Piotrkowska 265.

Usytuowanie najstarszych świątyń powiązane było z osadami, które weszły w skład obecnej struktury urbanistycznej Łodzi. Kościoły, cerkwie, zbory, miejsca po zburzonych w czasie drugiej wojny światowej synagogach i domach modlitewnych oraz zespoły sakralne, rozproszone na całym obszarze Miasta, znajdują się w miejscach eksponowanych w przestrzeni miejskiej – przy głównych placach, w narożnikach i na zamknięciach głównych ulic. Świątynie pochodzące z okresu międzywojennego często usytuowane są przy głównych ulicach i historycznych traktach prowadzących do miasta. Budowle sakralne do dzisiaj stanowią nieodłączną dominantę panoramy, element sylwety miasta i składnik krajobrazu miejskiego³⁶⁾.

Kościół katedralny p.w. św. Stanisława Kostki, ul. Piotrkowska 265

³⁶⁾ Za budowle sakralne o szczególnej roli, stanowiące symbole i dominanty dla przestrzeni miasta, uznać należy kościół katedralny p.w. św. Stanisława Kostki, ulica Piotrkowska 265 (wraz z należnym do niego zespołem katedralnym w pierzejach placu Jana Pawła II), kościół ewangelicko-augsburski św. Mateusza, ulica Piotrkowska 283, kościół katolicki p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, ulica Kościelna 8/10 oraz kościół katolicki p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus i św. Jana Bosko, ulica Kopcińskiego 1/3. Znaczącą rangę w przestrzeni miejskiej, zwłaszcza w obliczu projektowanych przekształceń NCL, przypisać należy też cerkwi prawosławnej p.w. św. Aleksandra Newskiego przy ulicy Kilińskiego 54.

Kościół katedralny p.w. św. Stanisława Kostki, ul. Piotrkowska 265

3.7. Zespoły zieleni – cmentarze, parki

Zabytkowe cmentarze łódzkie: Stary Cmentarz przy ulicy Ogrodowej 39-43 i Cmentarz Żydowski przy ulicy Brackiej 40 są wyrazistym odzwierciedleniem dawnej wielokulturowości Miasta, stanowią materialne świadectwo przenikania kultur i religii, w powiązaniu z zachowanymi historycznymi budowlami rezydencjonalno-mieszkalnymi dopełniają obraz potęgi rodów przemysłowych i wybitnych mieszkańców, reprezentowany przez wystawne grobowce i mauzolea. Zabytkowe nekropolie zachowały historyczny układ przestrzenny (brama wejściowa powiązana z główną aleją cmentarną, regularne kwatery rozdzielone wewnętrznymi alejkami), zielen (obecnie o pomnikowym charakterze) oraz unikatowy zespół artystycznie wartościowych grobowców i dzieł sztuki sepulkralnej. Monumentalne kaplice cmentarne i mauzolea o cechach dominant architektonicznych powstawały w duchu historyzmu oraz modernizmu.

Założenia parkowe pod względem kompozycyjnym reprezentują układy typowe dla omawianych okresów, zazwyczaj ze swobodną kompozycją zieleni np. Park Źródłiska przy pl. Zwycięstwa, Park Ludwika Geyera /ob. Park im. Wł. Reymonta ul. Piotrkowska/ Przybyszewskiego, Park „Helenów” ul. Północna 36, Ogród przywillowy/ ob. park im. A. Struga ul. Sędziowska/ Brzóska/ Urzędnicza, Park im. Henryka Sienkiewicza ul. Sienkiewicza 44, Park im. M. Klepacza ul. Skorupki Ignacego Ks. Harcmistrza. Wyjątek stanowi oparty na klasycznych wzorcach francuskich park im. Jana Matejki. Całkowicie odrębnym założeniem ze względu na pierwotny program i bogactwo form pozostaje park Helenowski.

Zespoły zieleni zajmujące znaczne powierzchnie i graniczące często z głównymi ulicami Miasta, stanowią istotny element krajobrazu Łodzi. Szczególnego znaczenia nabierają w ich przypadku ogrodzenia i bramy, stanowiące czytelne granice pomiędzy przestrzenią miejską, a tymi obszarami.

Należy podkreślić, iż granice Łodzi obejmują swym zasięgiem także Las Łagiewnicki, jeden z największych miejskich kompleksów leśnych w Europie, będący reliktem rozległej niegdyś Puszczy Łódzkiej. Poza walorami przyrodniczymi obszar ten wyróżniają wartości istotne dla dziedzictwa kulturowego Miasta, gdyż znajdują się tu najstarsze - XVII i XVIII-wieczne – zabytki: zabudowania zespołu klasztornego O.O. Franciszkanów, drewniane kaplice św. Rocha i św. Antoniego (świadectwo ruchu pielgrzymkowego związanego z objawieniami i kultem św. Antoniego) oraz pałac rodziny Heinzlów z XIX w.

Park Źródlika przy pl. Zwycięstwa

4. Zasoby muzealne

Placówki muzealne odgrywają niezwykle istotną rolę w procesie pogłębiania świadomości mieszkańców oraz kształtowania właściwych postaw wobec dziedzictwa kulturowego. W ostatnim dziesięcioleciu oferta wystawiennicza i edukacyjna łódzkich muzeów znacznie rozwinęła się. Poprawiła się także kondycja siedzib muzealnych. W mieście znajdują się dwadzieścia dwie placówki muzealne, w tym pięć miejskich: Centralne Muzeum Włókiennictwa, Muzeum Miasta Łodzi, Muzeum Kinematografii, Muzeum Tradycji Niepodległościowych, Miejska Galeria Sztuki.

Skansen miejskiej architektury drewnianej, ul. Piotrkowska 282

Centralne Muzeum Włókiennictwa ma siedzibę w Białej Fabryce - kompleksie klasycystycznych budynków dawnych zakładów przemysłowych wzniesionych w latach 1835-1839 przez Ludwika Geyera przy ulicy Piotrkowskiej 282/284. Muzeum prezentuje tradycje związane z włókienniczym procesem produkcyjnym (od surowca poprzez techniki i technologie włókiennicze do produktów włókienniczych o różnym stopniu i technice przetworzenia), posiada około 200 tys. eksponatów.

W 2008 r. uruchomiło jedyny w Polsce skansen miejskiej architektury drewnianej, na terenie którego zlokalizowano przeniesiony z Nowosolnej kościół z 1848 r., pięć domów mieszkalnych i willę letniskową.

Muzeum Miasta Łodzi mieści się w dawnym pałacu Izraela Kalmana Poznańskiego przy ulicy Ogrodowej 15. Poza funkcją muzealną budynek pełni funkcje reprezentacyjne. Wnętrza pałacu o bogatym wystroju są atrakcyjnym tłem dla eksponowanych obiektów. W muzeum zgromadzono około 34 tys. eksponatów. W jego skład wchodzi oddziały: Sportu i Turystyki, Kultur i Tradycji Wyznaniowych, Kanału *Dętka*; przy muzeum działa także Biblioteka Naukowa.

Muzeum Kinematografii w pałacu Karola Scheiblera, pl. Zwycięstwa 1

Muzeum Kinematografii z siedzibą w dawnym pałacu Karola Scheiblera przy placu Zwycięstwa 1 jest jedyną w Polsce placówką chroniącą zabytki techniki, sztuki i kultury filmowej. Organizowane tu wystawy prezentują szeroko pojmowaną sztukę i kulturę filmową, stanowią przejaw działalności edukacyjno-oświatowej kierowanej do dzieci i młodzieży oraz dorosłych. W muzeum znajduje się około 50 tys. eksponatów. Przy muzeum działa kino organizujące festiwale filmów, przeglądy twórczości, pokazy, cykle tematyczne odczyty i prelekcje.

Muzeum Tradycji Niepodległościowych mieści się w budynku dawnego więzienia przy zbiegu ulic Legionów i Gdańskiej 13. Poza stałą ekspozycją przygotowuje wystawy czasowe i lekcje muzealne. Zgromadzono tu ponad 45 tys. eksponatów. Oprócz siedziby głównej dysponuje dwoma oddziałami: Martyrologii Radogoszcz i Stacji Radegast.

Willa Leopolda Kindermanna, ul. Wólczańska 31

Miejska Galeria Sztuki powstała w 1924 r. Współcześnie prowadzi działalność wystawienniczą, wydawniczą, edukacyjną oraz gromadzi kolekcję dzieł sztuki współczesnej w trzech podległych placówkach: Ośrodku Propagandy Sztuki w parku im. Henryka Sienkiewicza, Galerii Willa przy ulicy Wólczańskiej 33 (zabytkowy, secesyjny budynek projektu Gustawa Landau-Gutentegera), Galerii Bałuckiej przy Starym Rynku. Miejska Galeria Sztuki organizuje wystawy międzynarodowe, monograficzne i problemowe. Prowadzi także działalność edukacyjną skierowaną do wszystkich grup wiekowych.

5. Zabytki ruchome

Na terenie miasta Łodzi znajduje się około 1400 obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Zabytki ruchome stanowią z reguły wyposażenie kościołów i innych budynków, a także pomniki nagrobne. Wyposażenie o charakterze sakralnym stanowi około 31% obiektów, zabytkowe nagrobki około 21%, natomiast wyposażenie o charakterze świeckim blisko 48%.

6. Zabytki archeologiczne

Dziedzictwo archeologiczne nieodnawialnym bogactwem kulturowym. Na terenie miasta Łodzi znajdują się dwa zabytki wpisane do rejestru zabytków archeologicznych położone w obszarze Chocianowic. Centrum Miasta należy do obszarów stosunkowo słabo rozpoznanych pod względem archeologicznym ze względu na zwartą zabudowę miejską. Niemniej jednak, w ramach archeologicznych zdjęć Polski oraz badań weryfikacyjno-sondażowych, potwierdzono koncentrację stanowisk archeologicznych w dolinach rzek. W ciągu ostatnich lat dokonano również ważnych odkryć w centrum Miasta. Na terenie zakładów Izraela Poznańskiego odkryto osadę z XVII wieku, a na ul. Piotrkowskiej elementy zabudowy sprzed okresu Łodzi przemysłowej. Ponadto na obszarze posiadeli wodno-fabrycznych przebadano stanowisko Wójtowski Młyn, gdzie odkryto pozostałości zabudowy z przełomu XV i XVI wieku. W Łodzi rozwijają się również badania archeologiczne czasów historii najnowszej nazywane archeologią totalitaryzmów, wykonywane w ramach umowy między Miastem, a Uniwersytetem Łódzkim. Są to poszukiwania grobów żołnierzy wyklętych na obszarze dawnej gminy Brus.

7. Dziedzictwo niematerialne

Początkowo tereny Łodzi zamieszkiwała ludność chłopska i robotnicza. Na początku XIX w. do Łodzi przyjeżdżała ludność m.in. ze Śląska, Czech, Saksonii, Moraw czy Brandenburgii. Miasto stało się tygłem wielokulturowym, miejscem współżycia wielu narodowości, kultur i wyznań. Mieszkali tu zarówno katolicy, ewangelicy, prawosławni jak i Żydzi. W mieście przenikały się wpływy polskich, niemieckich, żydowskich mieszkańców. Swój wkład wnosili także mniejsze grupy narodowościowe m.in. Rosjanie, Czesi, Szwajcarzy. Współżycie grup etnicznych i wyznaniowych nie było proste, czasem koegzystencję zakłócały konflikty społeczne. To jednak nie przeszkadzało by te różne grupy etniczne zapożyczały od siebie np. zwroty językowe, tradycyjną kuchnię. Zwyczaje i zachowania tej wielokulturowej ludności determinowane były przez dominujący w mieście przemysł włókienniczy, podporządkowujący życie większości mieszkańców miasta. W związku z tym historycy często określają Łódź jako „miasto wielu kultur”.

Wielokulturowość Łodzi zachowała się w pamięci mieszkańców i podtrzymywana jest w opowieściach oraz organizowanym z tej okazji festiwalu Łódź Wielu Kultur, który zaistniał niemal ćwierć wieku temu. W czasie, gdy Łódź wydobywała się z ekonomicznego i społecznego kryzysu, wywołanego bolesnym procesem transformacji. Festiwal przywracał łodzianom dumę ze swojego miasta, a przyjezdnym udowadniał, że jest ono miejscem wyjątkowym.

Przez ponad dwie dekady trwania Festiwalu Łódź doświadczyła głębokich przemian. Poprzemysłowe dziedzictwo doczekało się spektakularnych reinterpretacji, dzięki czemu dziewiętnastowieczne fabryki i pałace fabrykantów dziś na nowo pulsują życiem. Jednocześnie zmienia się charakter miejskiej wspólnoty. Ulice podobnie jak przed stu laty, stają się wielojęzyczne. A miasto nadal kontynuuje tradycję otwartości i tolerancji dla różnych społeczności.

Szczególnie ważnym świadkiem wielokulturowości miasta jest język. Mowa mieszkańców Łodzi ma cechy indywidualne, które odróżniają ją od mowy mieszkańców innych miast. „Łodzianizmy” to specyficzne i charakterystyczne słownictwo, którego etymologia wywodzi się z języka niemieckiego, rosyjskiego a także jidysz i z gwar, w szczególności z poznańskiej i śląskiej.

Na stołach rodzin robotniczych królowały proste i tanie dania, czyli głównie zupy. Jednym z typowo lokalnych potraw była zalewajka. W XIX wieku obok żurów, barszczy i polewek stanowiła główną potrawę spożywaną na śniadanie, obiad a nawet na kolację. Prócz ziemniaków spożywano na śniadanie zupy, których podstawę stanowiły warzywa, czasem z dodatkiem mąki czy kaszy. Powodem przygotowywanie tego typu dań było stosowanie najbardziej dostępnych składników – ziemniaków i zakwasu oraz prostota wykonania. Zalewajka została wpisana na listę produktów tradycyjnych w kategorii gotowe dania i potrawy w woj. Łódzkim.

8. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Ulica Piotrkowska

Początkowy rozwój miasta przemysłowego zaczynał się w sąsiedztwie średniowiecznej osady następnie wyznaczono Nowe Miasto i osadę Łódkę. Osady te łączył trakt piotrkowski, który został przekształcony w ulicę Piotrkowską. W ten sposób ukształtował się charakterystyczny dla założenia przestrzennego Łodzi, ponad pięciokilometrowy, pasmowy ciąg zabudowy miejskiej, łączącej trzy odmienne genetycznie jednostki osadnicze. Formalnie, pod względem administracyjnym, osady te stanowiły integralną całość. Ulica ta stała się z czasem centralnym punktem życia mieszkańców

o reprezentacyjnej formie zabudowań, gdzie w okresie największego rozwoju miast, najwięksi i najbogatsi przemysłowcy wystawiali okazałe, reprezentacyjne kamienice a także pałace miejskie. W latach 90 na północnym odcinku ulicy utworzono deptak. obszar ten przeszedł działania rewitalizacyjne i remontowe a na jego terenie toczy się życie kulturalne miasta.

Biała Fabryka- zespół fabryczny Ludwika Geyera, ul. Piotrkowska 282

Nowy rozdział w dziejach miasta nastąpił wraz z oddaniem do użytku w 1837 roku wielkiej przędzalni bawełny i tkalni mechanicznej, założonej przez przybyłego z Saksonii przemysłowca Ludwika Geyera. Zlokalizowana w południowej części Łódki, na posesji przy ulicy Piotrkowskiej 282/284 w pobliżu Rynku Górnego, ze względu na otynkowane i pobielone ściany nazwana „Białą Fabryką”, była wówczas najnowocześniejszym zakładem przemysłowym na ziemiach polskich. Pod koniec 1838 roku w „Białej Fabryce” uruchomiono pierwszą w Łodzi i pierwszą w Królestwie Polskim maszynę parową o mocy 60 KM, co zapoczątkowało pełną mechanizację przemysłu włókienniczego. Jej wizualnym znakiem było pojawienie się pierwszego w krajobrazie miasta komina fabrycznego. W budynku Białej Fabryki Ludwika Geyera, utworzono Muzeum Włókiennictwa- jedno z najstarszych na świecie poświęconych historii przemysłu włókienniczego, które stało się

symbolicznym miejscem kształtującym tożsamość miasta i jego mieszkańców już od lat 50. Także w kryzysie społecznym lat 90. muzeum odgrywało ważną rolę przypominając o burzliwym rozwoju Łodzi, pielęgnując wartości kulturowe. Nadanie Białej Fabryce nowej funkcji to przykład jednej z najwcześniejszych adaptacji budynków przemysłowych na cele kulturalno-wystawiennicze. Dopełnieniem wspierania lokalnej tożsamości jest utworzony skansen architektury drewnianej, nazwany Łódzkim Parkiem Kultury Miejskiej, znajdujący się w sąsiedztwie historycznych zabudowań fabrycznych.

Łódź, w skali globalnej, stanowi wyjątkowy przykład ośrodka przemysłowego o unikatowym sposobie powstania i rozwoju. Miasto ukształtowało się w tak krótkim okresie jedynie dzięki przemysłowi włókienniczemu. Rodzące się zespoły przemysłowe oferowały często swym pracownikom domy, szkoły czy szpitale. Wszystko to było finansowane przez największych fabrykantów.

Zespół fabryczno-mieszkalno-rezydencjonalny Karola Scheiblera,
ul. Kilińskiego/Milionowa/ Przędzalniana/ Tymienieckiego/ Księży Młyn/ Targowa

Najlepszym tego przykładem są: dawne zakłady Izraela Kalamanowicza Poznańskiego czy dawny zespół fabryczny Karola Scheiblera, swoiste „miasta w mieście”.

Zespół fabryczno-mieszkalno-rezydencjonalny Karola Scheiblera liczył około 500 hektarów i stanowiło 1/7 powierzchni miasta przed I wojną światową. W 1856 roku w bezpośrednim sąsiedztwie kompleksu fabrycznego Scheibler wzniósł swą prywatną rezydencję, w kolejnych latach przebudowaną

na neorenesansowy pałac, zapoczątkowując tym samym swoistą łódzką manierę budowy obok założenia fabrycznego prywatnej rezydencji, wzorowanej na arystokratycznych odpowiednikach, podkreślającej bogactwo i prestiż właściciela zakładu. Obecnie pałac stanowi siedzibę Muzeum Kinematografii. W trakcie rozbudów fabryk Scheibler postanowił też wybudować willę dla najstarszej córki – Emilii i jej męża Edwarda Herbsta dyrektora zarządzającego przedsiębiorstwem. Był to pierwszy w Łodzi pałac o formach neorenesansowych. Obecnie znajduje się w nim Muzeum Pałac Herbsta ze zrekonstruowanymi wnętrzami.

Ten wyjątkowy zespół fabryczno-mieszkalno-rezydencjonalny Karola Scheiblera obecnie jak i dawniej jest wizytówką miasta, jednym z najcenniejszych świadków przemysłowej historii Łodzi. To ogromne założenie urbanistyczne poddane zostało działaniom rewitalizacyjnym i stało się miejscem kreatywnym, integrującym mieszkańców oraz umożliwiającym podróż do lat minionych.

Zespół fabryczno-mieszkalno-rezydencjonalny Izraela K. Poznańskiego, ul. Ogrodowa 15

Zakłady Izraela Kalamanowicza Poznańskiego wzniesione na przestrzeni kilku dekad przez jeden z najzamożniejszych rodów fabrykanckich Łodzi, są obszarem zrewitalizowanym przez prywatnego inwestora w 2006 r. Te działania wywołały niespodziewane, pozytywne zmiany w przestrzeni miejskiej, świadomości społecznej, handlu i ożywieniu gospodarczym. Rewaloryzacja zdegradowanej przestrzeni pofabrycznej stworzyła lepsze warunki do rozwoju ekonomicznego i społecznego miasta. Przyczyniła się do wzrostu zatrudnienia i przedsiębiorczości. „Manufaktura” obecnie jest jednym z najbardziej

charakterystycznych punktów sprzyjających integracji mieszkańców i przyciągających przyjezdnych. Obok fabryki znajduje się Pałac Rodziny Poznańskich, który stanowił niegdyś najbardziej reprezentacyjną część. Obecnie poddany restauracji mieści Muzeum Miasta Łodzi, w pozostałych dwóch wystawnych i reprezentacyjnych rezydencjach synów Izraela, Maurycego i Karola, mieszczą się kolejno Muzeum Sztuki w Łodzi oraz Akademia Muzyczna.

Pałac Maurycego Poznańskiego, ul. Gdańska 43

Pałac Izraela Poznańskiego, ul. Ogrodowa 15

Co ważne szczególnym świadectwem współżycia wielokulturowej ludności, mającej ogromny wpływ na rozwój miasta, są nekropolie. Właśnie w Łodzi powstał jeden z pierwszych cmentarzy wielokulturowych w Europie Środkowej przy ul. Ogrodowej, na terenie którego, w wydzielonych sektorach, chowani byli katolicy, prawosławni i ewangelicy.

W mieście znalazł się również cmentarz żydowski, będący największą nekropolią tego typu w Polsce i jedną z największych w Europie polem gettowym. Dodatkowo wyróżnia się on niebywałą formą nagrobków i grobowców należących do najzamożniejszych fabrykantów, współistniejących z tradycyjnymi dla społeczności Żydów Aszkenazyjskich formami pomników nagrobnych jak macewy i ohele³.

Cennym obiektem dla historii miasta jest także kompleks pierwszej łódzkiej elektrociepłowni powstałej w 1907 r., która obecnie poddana została działaniom rewitalizacyjnym i przekształcona na centrum kulturalno-edukacyjne. W zabytkowych murach utworzono instytucje EC1 Łódź – Miasto Kultury, dysponującą szeroką ofertą: najnowocześniejszym w kraju planetarium, największym Centrum Nauki i Techniki, Narodowym Centrum Kultury Filmowej oraz Centrum Komiksu i Narracji Interaktywnej.

Jest ona symbolem Nowego Centrum Łodzi w okolicach dworca fabrycznego.

Budynkiem upamiętniającym najważniejszego architekta miasta, mającego ogromny wpływ na formę lokalnej zabudowy, jest dom własny Hilarego Majewskiego. Przez 20 lat sprawował on funkcję architekta miejskiego - w tym czasie podpisał ponad 500 projektów budynków. W neorenesansowej kamienicy architekta zachował się bogaty wystrój sztukatorski, zdobienia wykonane z marmuru, marmoryzacja klatek schodowych czy zdobne płytki podłogowe, a także polichromie, mazerunki i złocenia. Budynek został poddany rewitalizacji i odzyskał dawny wygląd budynku.

³ Mariusz Czuba, *Analiza i oceny spełniania kryteriów dotyczących wpisu zespołu zabytkowego Łodzi na Listę światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO*, na zlecenie BAM, 2023 r.

Elektrociepłownia 1 - EC1, ul. Targowa 1/3

B. DIAGNOZA FORM I STANU OCHRONY ZABYTEKÓW

1. Organy ochrony zabytków

1.1. Organy na szczeblu państwowym i wojewódzkim

Zgodnie z art. 89 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organami ochrony zabytków są minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków (którego zadania określa art. 90 ww. ustawy) oraz wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków (którego zadania określa art. 91 ust. 4 ww. ustawy).

1.2. Organy na szczeblu samorządowym

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Prezydent Miasta Łodzi sprawuje zadania związane z ochroną zabytków. W strukturze Urzędu Miasta Łodzi od 1996 r. istniało stanowisko Miejskiego Konserwatora Zabytków. W 2020 r. stanowisko to zlikwidowano, a jego zadania przejęło Biuro Architekta Miasta, Oddział Ochrony Dziedzictwa i Estetyki Miasta realizując m.in.:

- udzielanie dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze miasta Łodzi,
- udzielanie dotacji celowych na roboty budowlane polegające na remoncie i przebudowie oraz na prace konserwatorskie i prace restauratorskie dla nieruchomości niewpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji,
- dokumentowanie stanu zachowania obiektów zabytkowych, poprzez prowadzenie monitoringu, uczestniczenie w oględzinach budynków organizowanych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi,
- współpraca z jednostkami miejskimi nad warunkami eksploatacji i remontów obiektów zabytkowych będących własnością Miasta pod kątem zachowania w należytym stanie ich walorów kulturowych,
- prowadzenie analiz rewitalizacyjnych i funkcjonalno-przestrzennych,
- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w postaci bazy elektronicznej i zbioru kart adresowych,

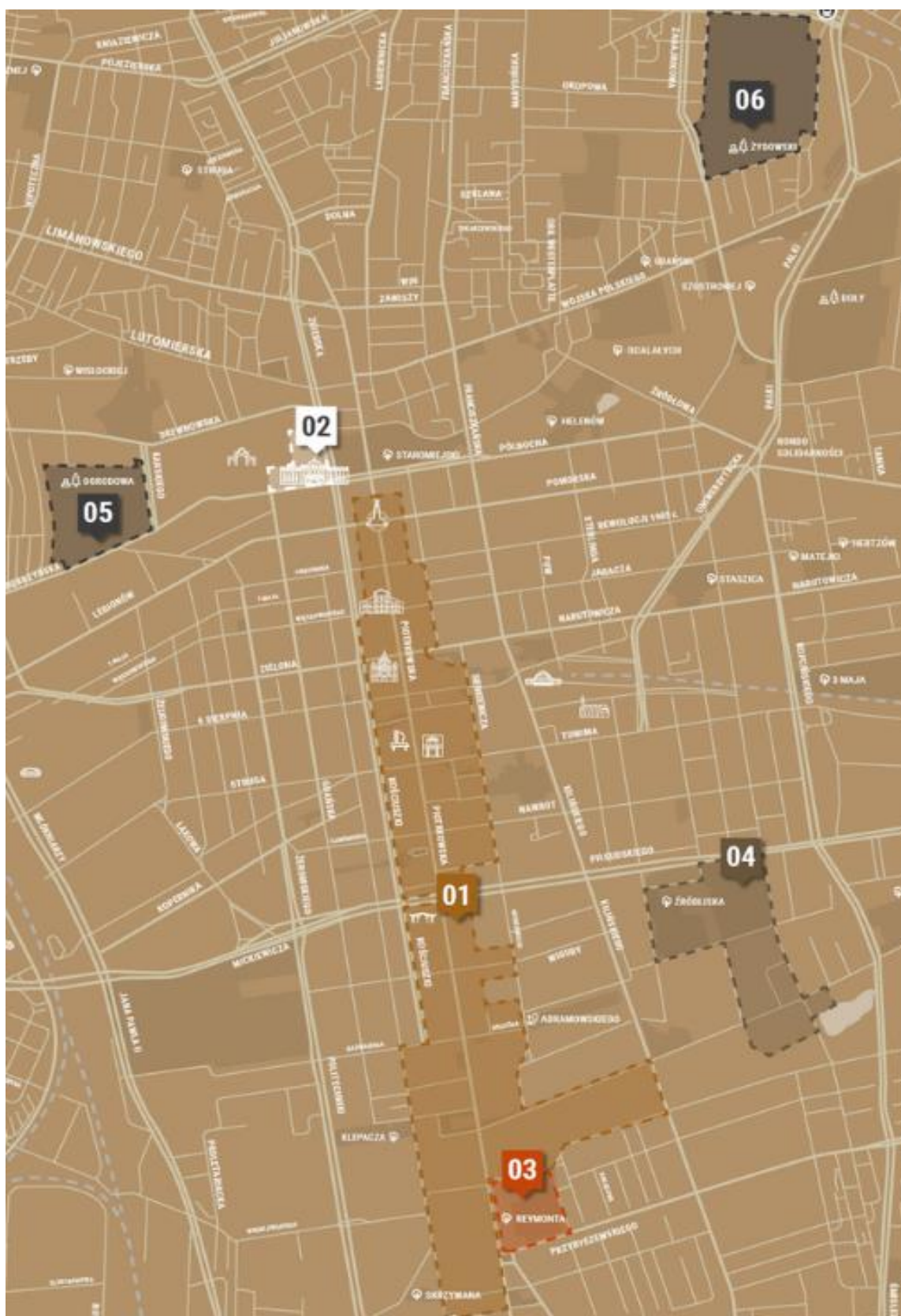
- przygotowywanie wytycznych do zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- opracowywanie gminnego programu opieki nad zabytkami na okres 4 lat, jego monitoring oraz sporządzanie sprawozdań z jego realizacji,
- składanie wniosków do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpis do rejestru zabytków nieruchomych,
- prowadzenie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
- prowadzenie magazynu detalu oraz Lapidarium Detalu wraz z działaniami promocyjnymi i edukacyjnymi dotyczącymi materialnego dziedzictwa kulturowego Łodzi,
- popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego Łodzi,
- prowadzenie działań na rzecz wpisania pomnika historii „Łódź - wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego” na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,
- prowadzenie prac związanych z tworzeniem parku kulturowego i organizowaniem jego ochrony oraz, po jego utworzeniu, spraw związanych z przestrzeganiem regulaminu parku kulturowego.

2. Formy ochrony zabytków

2.1. Pomnik historii

Pomnik historii to jedna z czterech form ochrony zabytków wymienionych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnym znaczeniu dla kultury naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, iż jest ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem, na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Łódzki Pomnik Historii "Łódź - Wielokulturowy Krajobraz Miasta Przemysłowego" obejmuje swoim obszarem najważniejsze komponenty ośrodka miejskiego, obrazujące jego wielokulturowość, przemysłowy charakter oraz znaczącą rolę fabrykantów w kształtowaniu oblicza Miasta, tj. układy urbanistyczne - pl. Wolności, ul. Stanisława Moniuszki i ul. Piotrkowską wraz z zespołem fabryczno-rezydencjonalnym Ludwika Geyera, najważniejsze i najlepiej zachowane części zespołu fabryczno-rezydencjonalno-mieszkalnego Karola Wilhelma Scheiblera i zespołu fabryczno-rezydencjonalnego Izraela Poznańskiego, Stary Cmentarz oraz Nowy Cmentarz Żydowski.

W licznych obiektach znajdujących się na obszarze pomnika historii widać wpływy znaczących ośrodków artystycznych Europy Środkowej, m.in. Berlina, Petersburga, Wiednia oraz Warszawy. Wiele budynków jest autorstwa uznanych polskich i zagranicznych architektów. Bogactwo różnorodnej architektury i cmentarzy wyznaniowych świadczy o wyjątkowej wielokulturowości łódzkiego społeczeństwa. Istotnym walorem założenia jest również autentyzm: w dużym stopniu zachowały się elementy rozplanowania urbanistycznego z doby Królestwa Polskiego, a w budynkach – liczne wystroje elewacji oraz wnętrza.

Pomnik historii "Łódź - Wielokulturowy Krajobraz Miasta Przemysłowego"

2.2. Rejestr zabytków nieruchomych

Rejestr zabytków nieruchomych obejmuje blisko 600 najcenniejszych obiektów – budynków, obszarów, terenów zieleni urządzonej, wpisanych na podstawie 326 decyzji administracyjnych wydawanych przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ze względu na specyfikę prowadzenia rejestru oraz uzupełnienia dokonywane w ciągu kilku dziesięcioleci, liczba obiektów różni się od liczby wydanych decyzji⁴⁾. Zgodnie z art. 9 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek nieruchomy do rejestru wpisuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

Struktura obiektów objętych ochroną konserwatorską na podstawie wpisu do rejestru zabytków przedstawia się następująco:

obszary urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane	2%
obiekty sakralne	9%
obiekty użyteczności publicznej	18%
obiekty mieszkalne (w tym zespoły i osiedla)	29%
obiekt rezydencjonalne	24%
obiekty przemysłowe (w tym zespoły fabryczno-mieszkalne)	11%
parki	4%
cmentarze wraz z mauzoleami	2%
inne	1%

⁴⁾ Na przykład dla zespołu pałacowego J. Heinzla w Łagiewnikach wydano trzy decyzje o następujących numerach: 999-VII-58 z dnia 22.05.1961, I-ZS-1 z dnia 22.04.1963 oraz A/97 z dnia 20.01.1971.

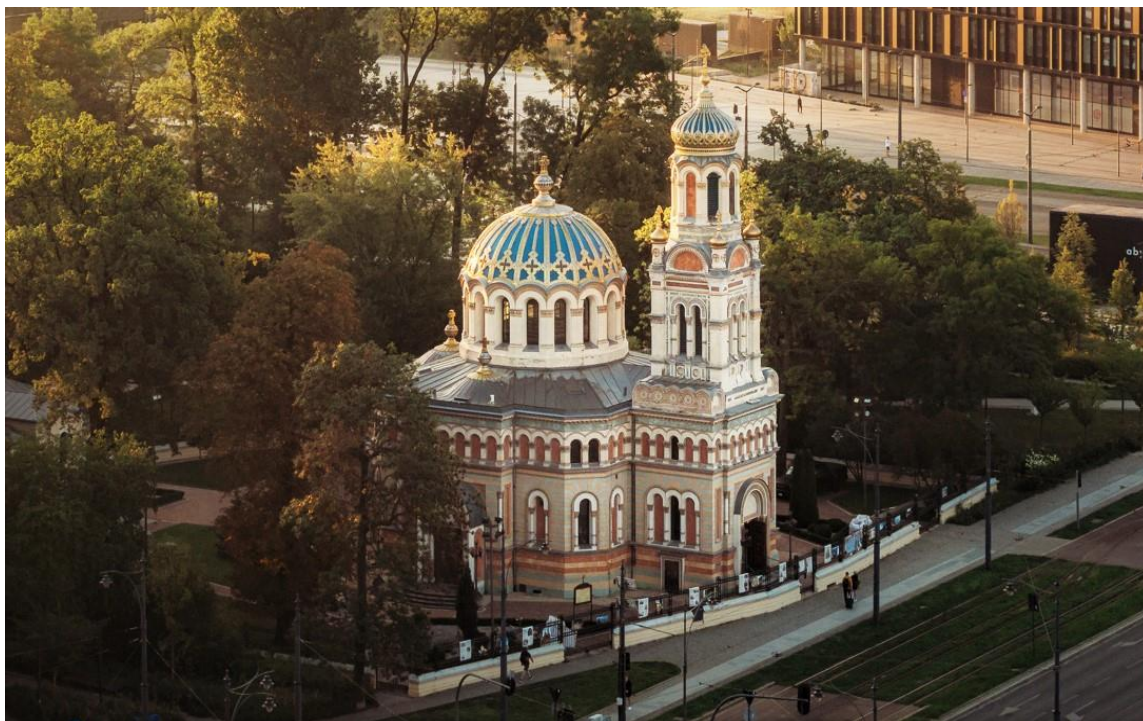
Układ urbanistyczny- Posiadła Wodno-Fabryczne

Osiedle Montwiła-Mireckiego ul. Srebrzyńska/ al. Unii Lubelskiej/ Jarzynowa/ Perla

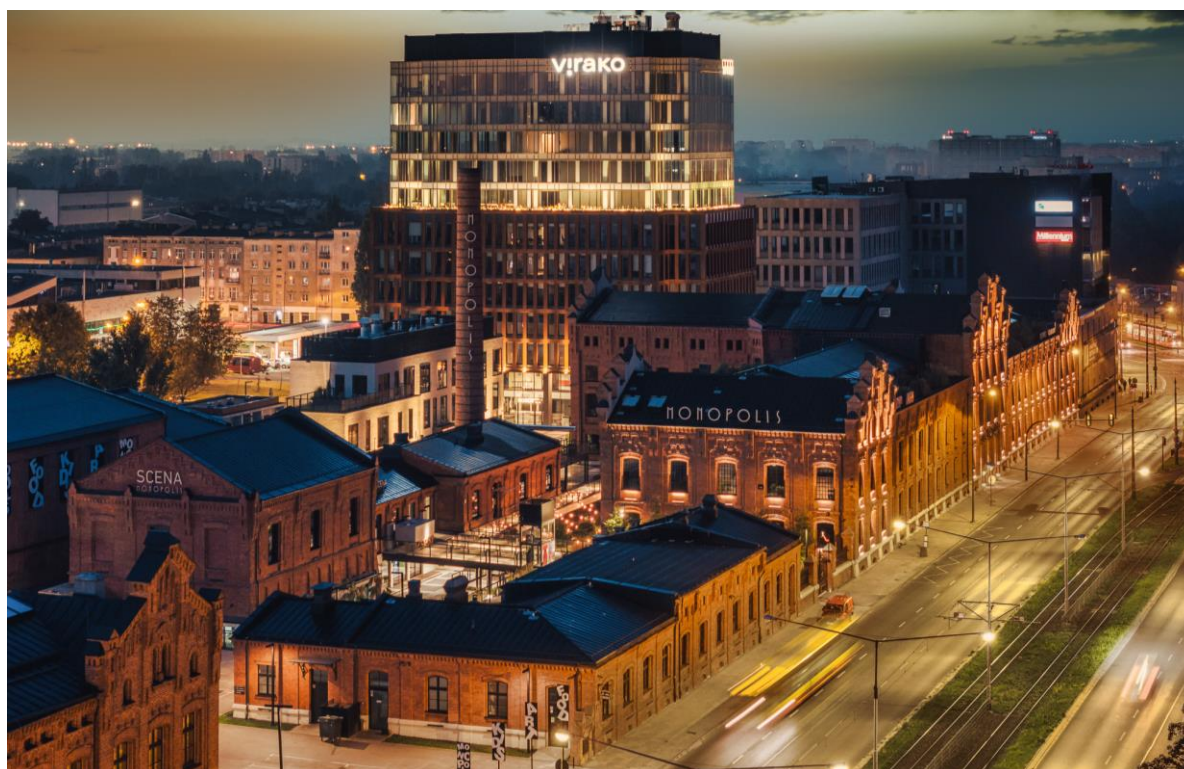
Kościół ewangelicko-augsburski św. Mateusza
i Bazylika archikatedralna pw. św. Stanisława Kostki przy ul. Piotrkowskiej

Prawosławna cerkiew katedralna pw. św. Aleksandra Newskiego ul. Kilińskiego 56

Zespół fabryczny I. K. Posańskiego ul. Drewnowska 58

Zespół urbanistyczno-architektoniczny Łódzkich Zakładów Przemysłu Spirytusowego "Polmos",
d. "Monopol Wódzany", ul. Kopcińskiego 58/60

Willa Leopolda Kindermanna, ul. Wólczańska 31

Park Źródliska przy placu Zwycięstwa

Stary Cmentarz przy ul. Ogrodowej 39-43

2.3. Rejestr zabytków ruchomych

Zgodnie z art. 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek ruchomy do rejestru wpisuje Wojewódzki Konserwator Zabytków. Centralną ewidencję zabytków ruchomych prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, w którego zasobach znajdują się decyzje o wpisie do rejestru zabytków ok. 1400 obiektów ruchomych z terenu miasta Łodzi.

wyposażenie o charakterze sakralnym	31%
wyposażenie o charakterze świeckim	48%
nagrobki	21%

Nagrobki na Cmentarzu Żydowskim, ul. Bracka 40

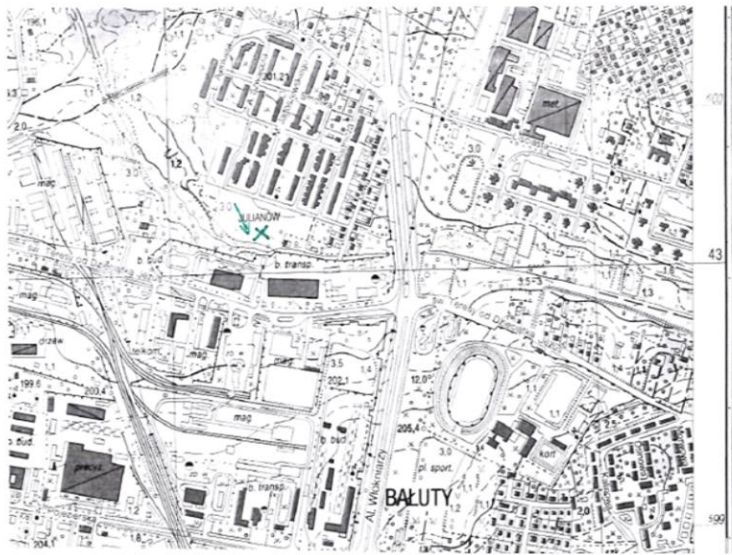
2.4. Rejestr zabytków archeologicznych

W rejestrze zabytków archeologicznych województwa łódzkiego, prowadzonym przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, znajdują się dwa zabytki z terenu miasta Łodzi: stanowiska AZP 67-51/29, Łódź Chocianowice stan. 2 wpisane do rejestru zabytków archeologicznych pod numerem C/7 oraz AZP 67-51/99, Łódź Chocianowice stan. 3 wpisane do rejestru zabytków archeologicznych pod numerem C/8.

2.5. Wojewódzka ewidencja zabytków architektury

Zgodnie z art. 22 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa. Prowadzona przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wojewódzka ewidencja zabytków architektury obejmuje ponad 330 obiektów z obszaru Łodzi, włączonych do niej na podstawie kart ewidencyjnych, wchodzących w skład gminnej ewidencji zabytków Łodzi.

2.6. Wojewódzka ewidencja zabytków archeologicznych

GEZ		KARTA ADRESOWA ZABYTKU NIERUCHOMEGO		ŁÓDŹ
1. Nazwa STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE		2. Czas powstania Okres pradziejów – ślad osadniczy		
3. Fotografia z opisem wskazującym orientację albo mapa z zaznaczonym stanowiskiem archeologicznym				4. Adres ul. Liściasta AZP: 65-51 Nr stanowiska w miejscowości/ na obszarze: 1a/7
				5. Przynależność administracyjna województwo: łódzkie powiat: łódzki gmina: Łódź-Bałuty
				6. Formy ochrony Gminna ewidencja zabytków, mpzp VIII/146/15 z dn. 18. 03. 2015 r.
				7. Opracowanie karty (autor, data i podpis) M. Białkowska 03. 04. 2019 r.

karta adresowa zabytku – stanowisko archeologiczne AZP: 65-51

W wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych znajduje się ok 424 stanowisk archeologicznych o różnym stopniu precyzji określenia lokalizacji. Stanowiska te są dokumentowane na kartach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

2.7. Gminna ewidencja zabytków miasta Łodzi (GEZ)

KARTA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW				1/954
1. OBIEKT Budynek "caritas" Aaarchidiecezji Łódzkiej			5. MIEJSCOWOŚĆ Łódź	
2. OBECNA FUNKCJA Budynek "Caritas"	3. MATERIAŁ ceglane	4. DATOWANIE k. XIX w.	6. GMINA Łódź - m.	
11. FOTOGRAFIA 			7. POWIAT Łódź - p.m.	
			8. WOJEWÓDZTWO łódzkie	
			9. KOD POCZTOWY 90-507	
			10. ADRES Gdańska 111	
			11. LOKALIZACJA	
			12. LOKALIZACJA ARCHEOLOGICZNA Nr obszaru AZP Nr stanowiska na obszarze AZP Nr stanowiska w miejscowości	
			13. NUMER EWIDENCYJNY DZIAŁKI P-20, 455/2 2A5/1	
			14. WŁASNOŚĆ wyznaniowa	
			15. RODZAJ UŻYTKOWANIA administracja	
			16. INFORMACJA O OCHRONIE Nr i data wpisu do rejestru zabytków Zapis w planie zagospodarowania przestrzennego nr 111/2A3/1A z dn. 06.03.2019r. Inne	
17. STAN ZACHOWANIA dobry			18. RODZAJE ZAGROZEŃ brak zagrożeń	
19. WPISUJĄCY DANE MKZ		20. DATA WYKONANIA EWIDENCJI 2007-03-19		

karta adresowa zabytku - ul. Gdańska 111

Gminna ewidencja zabytków stanowi podstawę do ochrony zabytków, umożliwia dokumentowanie architektury i budownictwa, zabytkowych cmentarzy, parków, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych.

Bazowym zadaniem ewidencji jest zbieranie informacji i opracowanie dokumentacji o obiektach zabytkowych niezbędnych do prowadzenia planowej polityki przestrzennej i działalności konserwatorskiej. Często karta ewidencyjna jest jedynym zbiorem informacji o zabytku.

Zgodnie z art. 22 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków prowadzona jest przez wójta, burmistrza lub prezydenta miasta. Obejmuje zabytki nieruchome wpisane do rejestru; zabytki nieruchome włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchome wyznaczone przez prezydenta miasta, w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

GEZ stanowi istotny dokument, gdyż obiekty w niej wskazane, należy uwzględniać przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Ponadto ujęcie nieruchomości w ewidencji zabytków skutkuje koniecznością uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków m.in. decyzji o warunkach zabudowy czy rozbiórki obiektów. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nie nakłada obowiązku uzyskania pozwoleń konserwatorskich dla obiektów ujętych w GEZ. Jednak wymogi tego typu narzuca Prawo budowlane.

Prowadzona przez Biuro Architekta Miasta gminna ewidencja zabytków miasta Łodzi obejmuje zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwa łódzkiego, włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz obiekty wyznaczone przez miejskie służby konserwatorskie w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych, systematycznie aktualizowanego przez Biuro Architekta Miasta w oparciu o prowadzoną kwerendę oraz rozpoznanie obiektów w terenie. W wyniku aktualizacji⁵⁾ w gminnej ewidencji zabytków znajduje się około 2 300 obiektów zabytkowych, w tym: budynki mieszkalne i fabryczne, zespoły architektoniczne, osiedla, krajobrazy kulturowe i układy urbanistyczne, parki oraz cmentarze. W chwili obecnej taka ilość obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków sytuuje Łódź na 6 miejscu pod względem ilości obiektów figurujących w GEZ wśród sześciu największych miast Polski⁶⁾.

Największą grupę wśród zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi stanowią obiekty i zespoły mieszkalne, wśród których dominują kamienice. W dalszej kolejności znajdują się obiekty i zespoły przemysłowe, rezydencjonalne, użyteczności publicznej, sakralne, układy przestrzenne, parki i cmentarze oraz obiekty wojskowe.

Ze względu na znaczącą ilość budynków historycznych, oraz skalę zasobu gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi, prace związane z GEZ, pozostaną jednym z zadań o charakterze priorytetowym realizowanym w ramach obowiązywania niniejszego programu opieki nad zabytkami.⁷⁾

⁵⁾ Zarządzenie Nr 772/2023 Prezydenta Miasta Łodzi z dnia 6 kwietnia 2023 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi - stan na dzień 05.04.2024 r.

⁶⁾ Warszawa – 11 591 obiektów (stan na dzień 20.04.2023 r.), Wrocław – 10 633 obiektów (stan na dzień 15.05.2023 r.), Gdańsk – 7 269 obiektów (stan na dzień 15.05.2023 r.), Poznań – 5 627 obiektów (stan na dzień 15.05.2023 r.), Kraków – 6 376 obiektów (stan na dzień 15.05.2023 r.).

⁷⁾ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 maja 2023 r. sygn. akt P 12/18 wskazuje, iż Art. 22 ust. 5 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840) w zakresie, w jakim ogranicza prawo własności nieruchomości przez dopuszczenie ujęcia nieruchomości jako zabytku nieruchomego w gminnej ewidencji zabytków, bez zapewnienia właścicielowi gwarancji ochrony prawnej przed dokonaniem takiego ograniczenia, jest niezgodny z art. 64 ust. 1 i 2 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

Wykaz kart adresowych gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi jest zbiorem otwartym podlegającym aktualizacji na mocy zarządzenia Prezydenta Miasta Łodzi. Gminna ewidencja zabytków została przyjęta zarządzeniem Nr 4216/VII/16 Prezydenta Miasta Łodzi z dnia 8 sierpnia 2016 r. Obowiązujący zbiór kart adresowych stanowi załącznik do zarządzenia Nr 772/2023 Prezydenta Miasta Łodzi z dnia 6 kwietnia 2023 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi⁸.

Lista obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków dostępna jest w Biuletynie Informacji Publicznej, stronie internetowej Urzędu Miasta Łodzi oraz Łódzkim Systemie Informacji o Terenie.

linki:

1. https://bip.uml.lodz.pl/samorzad/akty-prawne-i-projekty-aktow-prawnych/akty-prawne/?tx_edgelegalacts_legalacts%5Baction%5D=show&tx_edgelegalacts_legalacts%5Bcontroller%5D=LegalAct&tx_edgelegalacts_legalacts%5BlegalAct%5D=39513&cHash=7f2a862c6942944d8bb3e6ae95c500ef
2. <https://uml.lodz.pl/dla-mieszkancow/zabytki/informacje-i-ochrona/gminna-ewidencja-zabytkow/>
3. <https://mapa.lodz.pl/portal/apps/webappviewer/index.html?id=192028a24fcd4c159dfe2987b664f9ed>

2.8. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego/ Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

W studium oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego szczególną ochroną powinny być objęte zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków, w celu wprowadzenia rozwiązań zapewniających ich zachowanie, prawidłowe użytkowanie i zaadaptowanie do współczesnych potrzeb. W przypadku inwestycji planowanych do realizacji na obszarze, dla którego gmina nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, burmistrz wydaje decyzję o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego lub decyzję o warunkach zabudowy, po uprzednim ich uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego mają fundamentalne znaczenie dla ochrony lokalnego dziedzictwa Łodzi. W chwili obecnej pokrycie obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wynosi blisko 40%, zaś przystąpieniami objęte jest około

⁸ Stan na dzień 05.04.2024 r.

18% powierzchni w granicach administracyjnych Miasta⁹. W ciągu ostatnich lat udało się znacząco podwyższyć ilość opracowanych planów, bowiem w roku 2019 było to zaledwie 20% powierzchni Miasta. Wśród opracowanych i uchwalonych w przeciągu ostatnich lat znajdują się plany miejscowe obejmujące obszary o największym natężeniu obiektów zabytkowych - rdzeń Strefy Wielkomiejskiej.

Jednakże, nawet przy obecnym znacznym pokryciu obszaru Miasta obowiązującymi planami miejscowego zagospodarowania przestrzennego, ochrona historycznego krajobrazu nie mająca oparcia we wpisie do rejestru zabytków, jest niewystarczająca i trudna do wyegzekwowania. Ponadto gminna ewidencja zabytków dopiero usankcjonowana postanowieniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego daje realne szanse egzekwowania ochrony konserwatorskiej dla tych obiektów (w kontekście art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków nie jest prawną formą ochrony, jest nią natomiast ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego). Dodatkowo w odniesieniu do obszarów i krajobrazów kulturowych, zarówno wpis do rejestru zabytków, jak i uwzględnienie w gminnej ewidencji zabytków, nie są w stanie skutecznie sprostać dynamice następujących w nich zmian.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa nie ma skuteczniejszych instrumentów kompleksowej, zintegrowanej ochrony krajobrazu kulturowego, niż miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego – dotyczy to między innymi tak istotnych kwestii, jak historycznie ukształtowane pierzeje, mała architektura i nawierzchnie. Do czasu powstania planów miejscowych dla Strefy Wielkomiejskiej, konieczne jest wykorzystywanie wszelkich instrumentów, pozwalających na zachowanie charakterystycznych dla niej cech przestrzennych, a przede wszystkim zwartej zabudowy pierzejowej oraz jej gabarytów.

⁹⁾ Wykaz obowiązujących planów i przystąpień do mpzp na stronie internetowej Miejskiej Pracowni Urbanistycznej w Łodzi – www.mpu.lodz.pl.

2.9. Park kulturowy

Kompetencje tworzenia parków kulturowych posiadają wyłącznie jednostki samorządowe. Parki kulturowe to jedna z ustawowych form ochrony zabytków, mająca na celu przede wszystkim zachowanie i ochronę materialnego oraz krajobrazowego dziedzictwa kulturowego poprzez utrzymanie i kultywowanie regionalnych tradycji, w tym lokalnego budownictwa i krajobrazu. Park kulturowy uchwalany jest przez radę gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, jakie mają obowiązywać na terenie parku.

Park kulturowy, jako kolejna forma prawnej ochrony zabytków, ma na celu objęcie szczególną ochroną przestrzenie o istotnych walorach krajobrazowo – kulturowych, gdzie mieszają się elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji historycznie ukształtowanych w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka, o znaczących wartościach krajobrazowych, zawierających zabytki nieruchome charakterystyczne dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Delegacja ustawowa do wydania aktu prawa miejscowego ustanawiającego park kulturowy, wraz z przepisami regulującymi, zawarta jest w art. 16 oraz art. 17 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 16 ust. 1, 1a i 2 zawierają regulację o charakterze fakultatywnym, wyrażającą wprost możliwość podjęcia przez radę gminy przedmiotowej uchwały, wskazując jednocześnie art. 17 ust. 1 ustawy będący zamkniętym katalogiem zakazów i ograniczeń, które można zawrzeć w uchwale.

W roku 2015 utworzony został na terenie Łodzi Parku Kulturowy ulicy Piotrkowskiej¹⁰⁾, który swoimi granicami obejmował obszar północnego odcinka ulicy Piotrkowskiej i placu Wolności wraz z zabudową przylegających do nich kwartałów.

W kolejnym etapie podjęto działania mające na celu przygotowanie Planu Ochrony Parku Kulturowego. W latach 2019-2020 zlecono wykonanie Analizy wartości Zabytkowych Parku Kulturowego ulicy Piotrkowskiej identyfikującej i waloryzującej elementy krajobrazu kulturowego w obszarze parku kulturowego.

Jednak w dniu 3 września 2020 roku Wojewódzki Sąd Administracyjny w Łodzi stwierdził nieważność uchwały. Naczelny Sąd Administracyjny w dniu 26.09.2023r. wydał wyrok podtrzymujący stanowisko WSA.

W związku z powyższym Miasto Łódź przystąpiło do opracowania granic, sposobu ochrony, zakazów i ograniczeń dotyczących: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, handlowej i usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych,

¹⁰⁾ Uchwała Nr XXI/483/15 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 9 grudnia 2015 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego ulicy Piotrkowskiej (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2016 r. poz. 174), zmieniona Uchwałą Nr XXXIII/881/16 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 31 sierpnia 2016 r. zmieniającą uchwałę w sprawie utworzenia Parku Kulturowego ulicy Piotrkowskiej (Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z 2016 r. poz. 4041).

umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów, a także przygotowania planu ochrony parku kulturowego.

Najstarszy obszar miasta Łodzi jest kolebką miejscowego osadnictwa z dobrze zachowanym historycznym układem urbanistycznym, licznymi zabytkami architektury i budownictwa oraz małej architektury. Elementy te współtworzą niepowtarzalny krajobraz urozmaicony ciekawym ukształtowaniem terenu oraz dominantami wysokościowymi i widokowymi. Dostrzegalne są także elementy niematerialne tego miejsca: wyrazisty charakter, unikatowa atmosfera, lokalne zwyczaje. Budynki i przestrzeń publiczna tego obszaru podlegają różnorodnym dynamicznym procesom, w ramach których niezbędne jest utrzymanie równowagi pomiędzy koniecznymi przekształceniami, zgodnie z wymogami współczesności, a utrzymaniem zabytkowego charakteru, między adaptacją do nowych funkcji, a poszanowaniem oryginalnej struktury historycznej.

2.10. Lista Światowego Dziedzictwa UNESCO

Pomiędzy II ćwiercią XIX wieku, a I ćwiercią XX wieku Łódź należała do najszybciej rozwijających się miast na świecie, blisko 800-krotnie zwiększając liczbę mieszkańców. W historii osadnictwa nie było podobnego przykładu tak spektakularnej transformacji jednostronnie ukierunkowanej osady rzemieślniczej do rangi przemysłowej metropolii o globalnym znaczeniu. Stanowiące punkt odniesienia dla Łodzi wielkie światowe centra przemysłowej produkcji włókienniczej z XIX wieku, jak Manchester, Lyon czy Lille, już w wiekach średnich osiągnęły status regionalnych metropolii, a w okres rewolucji przemysłowej wkraczały jako rozwinięte ośrodki wielkomiejskie. Awans cywilizacyjny Łodzi miał charakter skokowy i wyłącznie wiązał się z procesami wywołanymi rewolucją przemysłową. Łódź należy zatem do najbardziej emblematycznych w skali świata miast ilustrujących bezpośredni wpływ industrializacji na kształtowanie się nowoczesnego organizmu urbanistycznego epoki przemysłowej.

Historyczny zespół miejski Łodzi należy do największych i najlepiej zachowanych na świecie dziewiętnastowiecznych wielkomiejskich założeń urbanistycznych. Oś kompozycyjną zarysowanego w latach 20. XIX wieku układu przestrzennego i jego charakterystyczny atrybut wyznacza biegnący wzdłuż linii prostej ponad czterokilometrowy ciąg ulicy Piotrkowskiej, niezmiennie, od lokacji, aż do czasów współczesnych pełniącej rolę pryncypialnej przestrzeni publicznej Łodzi. Krajobraz architektoniczny miasta cechuje przenikanie zwartej, kwartałowej zabudowy mieszkalnej z kompleksami przemysłowymi, tworzącymi zintegrowaną przestrzeń urbanistyczną. Wyjątkową, autonomiczną strukturę miasta tworzą jurydyki fabryczne, obejmujące ściśle powiązane ze sobą kompleksy przemysłowe, rezydencje fabrykantów oraz przyfabryczne osiedla robotnicze

z rozbudowanym zapleczem socjalnym, stanowiące twórcze rozwinięcie idei paternalistycznych, modelowych osad przemysłowych.

Historyczna zabudowa Łodzi odzwierciedla typową dla społeczeństwa kapitalistycznego okresu rewolucji przemysłowej strukturę klasowo-warstwową, z dominującą pozycją burżuazji przemysłowej. Szczególne znaczenie elit przemysłowych w rozwoju Łodzi odzwierciedla fakt, iż niemal cała infrastruktura społeczna miasta powstała staraniem i wysiłkiem finansowym przemysłowców, których mecenat zaważył na wyjątkowym krajobrazie kulturowym miasta, w którym przestrzeń publiczna i przemysłowa tworzą organiczną, spójną całość.

Na Liście Światowego Dziedzictwa nie ma analogicznego do Łodzi przykładu ukształtowanego od podstaw w okresie rewolucji przemysłowej wielkomiejskiego założenia urbanistyczno-przemysłowego, którego rozwój był wyłącznie uzależniony od przemysłu włókienniczego. Dotychczasowe powiązane tematycznie wpisy odnoszą się do reprezentatywnych miejsc związanych z początkami nowoczesnego przemysłu włókienniczego oraz modelowych wiejskich osad przemysłowych powstałych na różnych etapach rewolucji przemysłowej:

Wpisane na Listę UNESCO w 2001 roku *Zakłady przemysłowe w dolinie rzeki Derwent* w hrabstwie Derbyshire w Anglii, stanowią historyczny kompleks fabryczny z wczesnej fazy rewolucji przemysłowej, przypadającej na IV ćwierć XVIII wieku, wykorzystujący jako podstawowe źródło napędu maszyn przędzalniczych i tkackich energię wodną. Wpis obejmuje fabryki, kanały, jazy oraz inne elementy krajobrazu przemysłowego związane z produkcją włókna i tkanin bawełnianych, położone wzdłuż biegu rzeki Derwent. Najważniejszym z zakładów w dolinie jest *Cromford Mill*, założony w 1771 roku przez Richarda Arkwrighta, wynalazcę i pioniera w dziedzinie przędzenia mechanicznego. *Cromford Mill* jest pierwszym miejscem, gdzie zastosowano napęd mechaniczny do produkcji włókien bawełnianych. Zakłady przemysłowe w dolinie rzeki Derwent uznawane są za miejsce narodzin nowoczesnego systemu produkcji przemysłowej.

Pionierski okres rozwoju przemysłu włókienniczego reprezentują także *Zakłady bawełniane w New Lanark* w hrabstwie Lanarkshire w Szkocji (wpis z 2001 roku). Założone w 1786 roku przez Davida Dale'a we współpracy z Richardem Arkwrightem, podobnie jak *Cromford Mill* wykorzystywały wynalezione przez Arkwrighta, napędzane energią wody maszyny przędzalnicze. New Lanark znane jest przede wszystkim, jako miejsce rewolucyjnego eksperymentu społecznego, dokonanego przez Roberta Owena, zięcia i następcę Dale'a. Owen, uznawany za twórcę utopijnego socjalizmu, w New Lanark wprowadził innowacyjne metody zarządzania i opieki społecznej dla pracowników fabryki, tworząc pierwowzór modelowego osiedla fabrycznego, w którym pracownicy otrzymywali dostęp do mieszkań, edukacji, opieki medycznej i innych udogodnień, co wówczas było absolutnym ewenementem. Rozwinięcie tych idei społecznych reprezentuje modelowa *Osada przemysłowa*

Saltaire, w hrabstwie West Yorkshire w Anglii. Założona w 1851 roku przez Titusa Salta, jednego z najważniejszych brytyjskich przedsiębiorców epoki wiktoriańskiej i pioniera idei paternalizmu, była zaplanowanym od podstaw „miastem-fabryką”, z rozbudowanym zapleczem socjalnym. *Saltaire* stało się pierwowzorem kolejnych paternalistycznych założeń przemysłowych, powstających w Europie i Ameryce Północnej. Bliskie nawiązanie do *Saltaire*, stanowi wpisana na Listę UNESCO w 1995 roku *Osada przemysłowa Crespi d'Adda* we włoskiej prowincji Bergamo w Lombardii. Założona wraz z fabryką włókienniczą w 1878 roku przez przedsiębiorcę Cristoforo Benigno Crespiego i realizowana etapami do 1920 roku, należy do najlepiej zachowanych założeń tego typu w południowej Europie.

Miejsca te pod względem morfologicznym są całkowicie odmienne od zespołu urbanistyczno-przemysłowego Łodzi. Pomimo wielu analogii, zarówno New Lanark, *Saltaire*, Crespi d'Adda, jak i położone w dolinie rzeki Derwent osady przemysłowe Cromford, Belper, Milford i Darley Abbey, nigdy nie rozwinęły się poza wyznaczone przez ich założycieli granice, w większości pozostając niewielkimi przyfabrycznymi osiedlami o statusie wsi. Ich znaczenie dla dziedzictwa światowego wynika z pionierskiej roli w rozwoju przemysłu włókienniczego oraz wprowadzeniu innowacyjnych przedsięwzięć społecznych. Łódź, założona jako modelowa osada włókiennicza, rozwinęła się w złożony zespół przemysłowo-urbanistyczny o charakterze wielkomiejskim i o globalnym znaczeniu gospodarczym. Porównywalnymi do Łodzi pod względem wielkości i znaczenia światowymi centrami produkcji włókienniczej w okresie rewolucji przemysłowej były: Manchester, Lyon i Lille. Z wymienionych ośrodków jedynie zespół zabytkowy Lyonu został wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO (1998 r.). Wpis ten obejmujący historyczne centrum miasta z zabytkami z epoki cesarstwa rzymskiego, średniowiecza i czasów nowożytnych, skupione w granicach średniowiecznego założenia urbanistycznego, pomija jednak całkowicie jego industrialne dziedzictwo z okresu rewolucji przemysłowej. Ponadto Lyon, a także Lille, będące głównymi centrami produkcji włókienniczej we Francji, były w pełni ukształtowanymi i znaczącymi ośrodkami miejskimi przed epoką przemysłową, podobnie jak najczęściej porównywany z Łodzią Manchester, gdzie wielkoprzemysłowa produkcja włókiennicza skoncentrowana była na przedmieściach, głównie w dzielnicy Ancoats. Na Liście UNESCO nie znalazł się również wielki kompleks urbanistyczno-przemysłowy, założonego w 1826 roku, miasta Lowell w stanie Massachusetts w Stanach Zjednoczonych, będący największym ośrodkiem produkcji tekstyliów bawełnianych w Ameryce Północnej, pod wieloma względami najbardziej zbliżony do Łodzi.

Łódź, stanowiąca rozwinięcie na niespotykaną skalę idei modelowego miasta przemysłowego, poddawanego stałej modyfikacji wraz z postępującą industrializacją, nie ma zatem odpowiednika wśród miejsc dotychczas wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO¹¹.

Mając na względzie aktywny udział Miasta w zakresie prowadzenia działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, władze samorządowe podejmują od kilku lat działania związane z promowaniem jego unikatowego charakteru, żywiąc nadzieję, że przyczynią się one do wpisania wyjątkowych zabytków miasta na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W ubiegłym roku Biuro Architekta Miasta zleciło przygotowanie analizy i oceny spełniania kryteriów dotyczących wpisu zespołu zabytkowego Łodzi na Listę informacyjną UNESCO. Pismem z dnia 16.08.2023 r. Prezydent Miasta Łodzi wystąpiła do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego o przedłożenie Centrum Światowego Dziedzictwa wniosku o wpis pomnika historii „Łódź wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego” na Listę informacyjną UNESCO.

Cmentarz Żydowski, ul. Bracka 40

¹¹ Mariusz Czuba, *Analiza i oceny spełniania kryteriów dotyczących wpisu zespołu zabytkowego Łodzi na Listę światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO*, na zlecenie BAM, 2023 r.

Kaplica Scheiblera na Starym Cmentarzu, ul. Ogrodowa 43

Widok na pałac i dawną fabrykę Izraela Kalamanowicza Poznańskiego, ul. Drewnowska 58

Widok na zespół fabryczny Ludwika Geyera, ul. Piotrkowska 282

C. PODSTAWY PRAWNE I DOKUMENTY STRATEGICZNE

1. Podstawy prawne

Zabytki objęte są ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (art. 5, art. 6, i art. 86 Konstytucji RP). W świetle obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami poprzez zabytek rozumie się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Oznacza to, że zabytkiem nie są tylko obiekty bądź zespoły objęte instytucjonalną ochroną, ale każdy obiekt, układ lub zespół, który posiada wartości zabytkowe.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw:

- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa,
- ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym,
- ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym,
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska,
- ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody,
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie,
- ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane.

Ochronę krajobrazu kulturowego regulują przepisy ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu. Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w ustawach z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach oraz z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.

2. Programy krajowe

2.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego przy współpracy z Generalnym Konserwatorem Zabytków. Program, opracowany na okres 4 lat, powinien określać system ochrony dziedzictwa kulturowego państwa, w szczególności cele, kierunki działań, zadania, warunki i sposób finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji na poziomie kraju.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty Uchwałą NR 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. i jest głównym dokumentem strategicznym określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Biorąc pod uwagę wnioski płynące z realizacji i ewaluacji poprzednich programów został sformułowany cel główny Programu 2023-2026: *„Zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce”*. Program porusza przede wszystkim problematykę w następujących obszarach:

Cel szczegółowy 1: Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości

Kierunek 1: Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju

Kierunek 2: Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości

Kierunek 3: Realizacja międzynarodowych zobowiązań

Cel szczegółowy 2: Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków

Kierunek 1: Cyfryzacja procesów administracyjnych

Kierunek 2: Wzmacnianie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków

Kierunek 3: Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 3: Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

Kierunek 1: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych

Kierunek 2: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

W ramach ww. celów szczegółowych i kierunków wyznaczone zostały zadania, których realizacja na poziomie centralnym, regionalnym i lokalnym przyczyni się do osiągnięcia wyznaczonych celów w przeciągu 4 lat obowiązywania programu.

Realizacja Programu 2023-2026 prowadzona jest w ramach środków finansowych pochodzących z budżetu państwa, przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego. Realizację Programu koordynuje oraz sprawuje nad nią nadzór Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przez powołany przez siebie Zespół do spraw Programu.

2.2. Inne rządowe dokumenty strategiczne dotyczące problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Zagadnienia związane z ochroną oraz wykorzystaniem potencjału dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego omawiają również inne dokumenty strategiczne oraz kluczowe dokumenty planistyczne państwa:

- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030,
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

3. Programy wojewódzkie

3.1. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2020-2023

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewiduje opracowanie wojewódzkiego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez Zarząd Województwa. Program opracowywany jest na okres 4 lat.

Ostatni „Wojewódzki program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” obowiązywał na lata 2020–2023.

3.2. Inne wojewódzkie dokumenty strategiczne dotyczące problematyki ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Problematyka ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego i Łodzi jako ośrodka wiodącego została poruszona w wojewódzkich dokumentach strategicznych. Najważniejsze dokumenty dla problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w Łodzi to:

1. Strategia rozwoju województwa łódzkiego 2030, przyjęta dnia 6 maja 2021 r. przez Sejmik Województwa Łódzkiego uchwałą Nr XXXI/414/21. Jest to podstawowy dokument strategiczny wytyczający kierunki rozwoju województwa łódzkiego aż do roku 2030. W Strategii wskazano trzy cele strategiczne w ramach trzech sfer: gospodarczej, społecznej i przestrzennej: nowoczesna i konkurencyjna gospodarka, obywatelskie społeczeństwo równych szans, atrakcyjna i dostępna przestrzeń. Trzeci cel strategiczny obejmuje cel operacyjny - ochrona i kształtowanie krajobrazu. Działania te zakładają:

- zachowanie kompletności i integralności zasobu jako czynnika definiującego krajobraz kulturowy i tożsamość regionalną, ze szczególnym uwzględnieniem pomników historii, zabytków reprezentatywnych, historycznych jednostek przestrzennych oraz unikatowych komponentów dziedzictwa m.in. przemysłowego, związanego z komunikacją, sakralnego, rezydencjalnego, filmowego, mniejszości narodowych, drewnianego,
- wykorzystanie potencjału dziedzictwa do celów użytkowych (w tym komercyjnych) i promocyjnych (rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, turystyczne i rekreacyjne, zapewnienie należytego stanu zachowania zwłaszcza unikatowych komponentów), z uwzględnieniem walorów krajobrazowych i przyrodniczych,
- zwiększenie skali i skuteczności ochrony zasobów kulturowych, w tym wspieranie projektów rewitalizacji zabytków, rozszerzenie możliwości finansowania, wspieranie alternatywnych form finansowania dziedzictwa kulturowego, np. finansowanie społecznościowe,
- inwentaryzacja i promocja lokalnych form architektonicznych zabudowy, promowanie wiedzy o architekturze, przygotowanie katalogów wzorów projektowania form nowej architektury (zgodnej z tradycją lokalną) wpisanej w kontekst krajobrazowy.

2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego, zatwierdzony uchwałą Nr LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r. jest ściśle powiązany ze strategią rozwoju województwa, określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Dla osiągnięcia poprawy stanu zachowania dziedzictwa konieczne jest podejmowanie działań o charakterze naprawczym. Zakłada się w szczególności kontynuację już realizowanych procesów rewitalizacyjnych w obrębie zabytkowych założeń przestrzennych i inicjowanie nowych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów oraz obiektów przedstawiających wybitną wartość oraz zagrożonych degradacją, w tym reprezentatywnych i zlokalizowanych w sieci ośrodków historycznych. W tym kontekście pożądaną jest stosowanie zasady dobrej praktyki wyrażającej się szczególną dbałością o zabytki będące w użytkowaniu instytucji publicznych oraz zagospodarowaniem obiektów nieużytkowanych przez podmioty publiczne. Kierunki i działania dotyczące dziedzictwa kulturowego opisuje cel szczegółowy – region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym, zakładający m.in.:

- Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:
 - identyfikację i dokumentowanie zachowanego zasobu dziedzictwa kulturowego regionu,
 - monitorowanie stanu zachowania i planowanie działań na rzecz właściwego utrzymania i przeciwdziałania zagrożeniom dla dziedzictwa kulturowego regionu,

- zapewnienie ochrony prawnej dziedzictwa kulturowego regionu, w tym m.in.: podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, kontynuację procesu wpisywania obiektów do rejestru zabytków nieruchomych; zapewnienie ochrony wyznaczonym dobrom kultury współczesnej, stanowienie ochrony zabytków w mpzp,
- wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu,
- wzmacnianie rangi ochrony unikatowych komponentów dziedzictwa kulturowego regionu, (w tym m.in.: umieszczanie na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO, m.in. cmentarza żydowskiego w Łodzi)
- poprawę stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu, Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez:
- wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych,
- wzmacnianie tradycji wywodzących się z doby XIX-wiecznego przemysłowienia w oparciu o zachowane zabytki,
- kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej.

4. Dokumenty gminy

Polityka ochrony dziedzictwa kulturowego Łodzi została zapisana w wielu dokumentach strategicznych Miasta. Najważniejsze z nich to: Strategia Rozwoju Miasta Łodzi 2030+ oraz Strategia przestrzennego rozwoju Łodzi 2020+ oraz dokumenty sektorowe, w tym Gminny Program Rewitalizacji 2026+, Polityka Mieszkaniowa Łodzi 2030+. Wymienione dokumenty są wyznacznikiem polityki konserwatorskiej w zakresie ochrony zabytków, odgrywają w tym względzie rolę znaczącą, jednak nie pierwszoplanową, a ich ustalenia stanowią uzupełnienie w stosunku do niniejszego opracowania.

4.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Łodzi/ Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego to podstawowy dokument określający politykę przestrzenną gminy. Zapisy studium mają charakter ogólny i odnoszą się do całych zespołów urbanistycznych. Ustalenia studium są wiążące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W części dotyczącej

uwarunkowań określa ono ogólny zasób i stan dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej i miejsc pamięci narodowej.

Aktualnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Łodzi przyjęte zostało w dniu 28 marca 2018 r. uchwałą Nr LXIX/1753/18 Rady Miejskiej w Łodzi. Studium określa politykę przestrzenną w perspektywie średniookresowej, z uwagi na potrzebę dostosowania bieżących i przewidywanych trendów rozwojowych. Za główne fundamenty kształtowania polityki planistycznej Łodzi uznano: „powrót do miasta”, zastopowanie suburbanizacji, rozwój jakościowy, aktywizację gospodarczą, racjonalizację rezerw, przeciwdziałanie depopulacji. Określając kierunki zmian w strukturze przestrzennej Miasta oraz w przeznaczeniu terenów, dokonano podziału Łodzi na jednostki funkcjonalno-przestrzenne.

Kwestie ochrony zabytków są w aktualnym Studium poruszone dogłębnie. Na potrzeby dokumentu dokonana została analiza zasobu zabytkowego Miasta oraz etapów jego powstawania i wpływu tych etapów na obecny stan zachowania dziedzictwa materialnego. Diagnozę przeprowadzono trój płaszczyznowo: na poziomie struktury przestrzennej, na poziomie zespołów zabudowy i pojedynczych obiektów budowlanych oraz na poziomie detalu i wystroju architektonicznego. Przyjęto zatem założenie, że Studium odnosi się przede wszystkim do struktury przestrzennej, wskazując potrzeby w zakresie współpracy i wymiany informacji pomiędzy służbami planistycznymi i konserwatorskimi, a także rekomendując podejmowanie m.in. następujących działań:

- integrowanie różnych polityk miejskich dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego, które wykraczają poza konserwację istniejącego zasobu,
- wspieranie przez wszystkie jednostki miejskie działań i współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- potrzeba zapewnienia działań kompleksowych (obszarowych), systemowych i programowych wraz z określeniem zasad ich wdrażania i diagnozowania,
- monitoring zmian i przekształceń wraz z oceną skuteczności egzekwowania zaleceń i postanowień konserwatorskich, formułowanie wniosków, które będą wspomagać wypracowanie działań modelowych i standaryzację ochrony dziedzictwa kulturowego,
- prowadzenie spójnej polityki zarządzania istniejącym zasobem zabytkowym równoległe z zasobem terenów potencjalnie konkurencyjnych (lokalizacyjnie i funkcjonalnie),
- opracowanie długofalowego programu badań, inwentaryzacji i ochrony zabudowy mieszkaniowej Strefy Wielkomiejskiej (ze względu na liczbę zabytkowych obiektów, a także w kontekście polityki miejskiej „powrotu do centrum”),

- opracowanie programu ochrony zachowanych i nieprzekształconych historycznych zespołów przemysłowych,
- konieczność opracowania i wdrożenia programu / strategii umożliwiającego zapobieganie „patologiom”, ale także narzucającego odpowiednie standardy prac konserwatorskim i remontowym w skali całego terytorium miejskiego; pożądane jest również stworzenie listy potencjalnie najbardziej zagrożonych obiektów i otoczenie ich priorytetowymi zabiegami umożliwiającymi skuteczną ochronę.

Zgodnie z artykułem 65 ust. 1 ustawy z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw: studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin zachowują moc do dnia wejścia w życie planu ogólnego gminy w danej gminie, jednak nie dłużej niż do dnia 31 grudnia 2025 r. Dnia 21 lutego 2024 r. Rada Miejska w Łodzi przyjęła uchwałę Nr LXXXVII/2635/24 w sprawie przystąpienia do sporządzania „Planu ogólnego miasta Łodzi”.

4.2. Strategia Rozwoju Miasta Łodzi 2030+

Strategia Rozwoju Miasta Łodzi 2030+ została przyjęta uchwałą Nr L/1535/21 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 17 listopada 2021 r. i stanowi dokument o charakterze ogólnym, który w swoich założeniach definiuje długookresowe wyzwania rozwojowe. Wyznacza ona strategiczne kierunki rozwoju Miasta, uwzględniając główne wyzwania stojące przed Łodzią: potrzebę poprawy jakości życia mieszkańców i odwrócenia negatywnych trendów demograficznych, konieczność budowy zrównoważonej sieci transportowej, rewitalizacji przestrzeni miejskiej oraz poprawy zarządzania Miastem i mechanizmów partycypacji.

Zgodnie ze Strategią „Łódź to miasto otwarte na świat, tolerancyjne, w którym panuje twórcza atmosfera i offowy, w znaczeniu kreatywnie inspirujących charakter. Jest miastem elektryzującym i dynamicznym, nadal kreuje i jest kreowana”. Realizacja tej wizji ma się dokonać głównie dzięki wykorzystaniu istniejącego potencjału społecznego oraz kapitału kulturowego i dziedzictwa miasta Łodzi.

Szczególnie ważne zagadnienia dla ochrony zabytków uwzględnione zostały w formie celu strategicznego: *Łódź ekonomicznego i społecznego rozwoju*, obejmującego obszar tematyczny: *Rewitalizacja 2.0*. Ten cel strategiczny opiera się na kompleksowej rewitalizacji kwartałów zabudowy historycznej w Strefie Wielkomiejskiej, realizacji działań na rzecz zachowania dziedzictwa materialnego Łodzi, w tym prowadzenie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, w szczególności w obrębie Pomnika Historii. Dostosowanie obiektów zabytkowych do aktualnych

potrzeb i standardów funkcjonalnych, ekonomicznych, technologicznych i bezpieczeństwa użytkowania.

4.3. Strategia Przestrzennego Rozwoju Łodzi 2020+

Strategia przestrzennego rozwoju Łodzi 2020+ została przyjęta uchwałą Nr LV/1146/13 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 16 stycznia 2013 r. i jest dokumentem uszczegóławiającym założenia Strategii Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+, mającym na celu koordynację polityki przestrzennej, w szczególności kształtowania śródmieścia Łodzi.

Dokument dzieli przestrzeń miejską na trzy strefy: *Strefę Wielkomiejską, Obszar Współczesnego Rozwoju Strefy Wielkomiejskiej oraz Osiedla, tereny przemysłowe i nieurbanizowane*. Strategia wskazuje działania i zasady kształtowania zabudowy dla każdej z tych stref. W dokumencie wielokrotnie podkreślona jest ranga dziedzictwa kultury materialnej Łodzi oraz unikatowa struktura architektoniczna i urbanistyczna miasta. Głównym celem Strategii jest wdrożenie koncepcji zrównoważonego Miasta kompaktowego poprzez rozwój „do wewnątrz”. Oznacza to działanie na rzecz ograniczenia „rozlewania się” Miasta, a także rozsądne wykorzystanie posiadanego zasobu przestrzennego. Cele te będzie można osiągnąć m.in. poprzez dynamizację inwestowania w centrum, rewitalizację Strefy Wielkomiejskiej, polepszenie jakości przestrzeni publicznych oraz pełne wykorzystanie zasobów Strefy Wielkomiejskiej. Poprawa wizerunku Miasta w oparciu o polepszenie stanu zasobów kultury materialnej, zwiększenie aktywności mieszkańców w partycypacji społecznej oraz intensyfikacja aktywności w przestrzeniach publicznych wpłynie na wykształcenie świadomego, identyfikującego się z Łodzią społeczeństwa.

W strategii opisano zasady kształtowania zabudowy w zależności od Stref Miejskich. Szczegółowe wytyczne określające zakres prac w Strefie Wielkomiejskiej odnoszą się z szacunkiem do istniejącej tkanki historycznej oraz kładą nacisk na zachowanie i ochronę krajobrazu kulturowego Miasta. Nadrzędnym celem jest maksymalne zachowanie tkanki istniejącej przy możliwie najwyższym standardzie wykończenia i wyposażenia infrastrukturalnego. Nowe inwestycje muszą uzupełniać jej strukturę urbanistyczną. Kategorią nadrzędną są elementy tworzące układ wielkomiejski: pierzeje ulic i placów oraz podwórka tworzące wnętrza kwartałów. Obecnie prowadzone są prace nad aktualizacją dokumentu.

4.4. Polityka Mieszkaniowa Łodzi 2030+

Polityka mieszkaniowa Łodzi 2030+, przyjęta uchwałą LXX/2107/22 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 21 grudnia 2022 r. jest odpowiedzią na słabą kondycję zasobu komunalnego. Dokument wyznacza cztery cele operacyjne: *Łódź miastem przyjaznym dla lokatorów zasobu komunalnego* – poprawa systemu zarządzania; *Zasób mieszkaniowy miasta o wysokim standardzie wyposażenia* – zatrzymanie procesu degradacji i poprawa jakości zasobu mieszkaniowego; *Pomoc mieszkaniowa udzielona potrzebującym* – tworzenie warunków do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych wspólnoty samorządowej; *Zaangażowany/a Mieszkaniec/ka* – podniesienie świadomości mieszkańców w zakresie gospodarowania zasobem mieszkaniowym gminy i zwiększenie ich zaangażowania w dbałość o użytkowane mienie.

Rezultatem wdrożenia nowej polityki mieszkaniowej ma być zatrzymanie procesu degradacji i poprawa jakości zasobu mieszkaniowego, który bardzo często obejmuje obiekty zabytkowe poprzez m.in.:

- roboty budowlane w budynkach mieszkalnych w celu podniesienia standardów wyposażenia i dostosowania do zmian klimatu;
- roboty budowlane w lokalach mieszkalnych w celu podniesienia standardów wyposażenia;
- poprawa estetyki przestrzeni wspólnych i podwórek;
- stworzenie zasad programu umożliwiającego podnoszenie standardów lokali przez najemców;
- udzielanie dotacji celowych przez Miasto m.in. na wykonywanie przebudowy lub remontu oraz prac konserwatorskich i prac restauratorskich w nieruchomościach położonych na Specjalnej Strefie Rewitalizacji;
- przygotowanie kompleksowej informacji o źródłach finansowania zewnętrznego przedsięwzięć mieszkaniowych.

4.5. Program Rewitalizacji Łodzi 2026+

W 2016 r. władze miejskie wyznaczyły obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji miasta oraz przygotowały gminny program rewitalizacji. Miasto w pierwszej kolejności przystąpiło do poprawy jakości centrum, związane z tym prace podzielono na 20 zadań. Celem rewitalizacji śródmieścia stała się odbudowa znaczenia historycznego Łodzi poprzez połączenie kluczowych, najcenniejszych historycznie terenów w jeden uporządkowany społecznie, ekonomicznie i urbanistycznie obszar atrakcyjny dla mieszkańców i inwestorów.

Aktualny program został przyjęty uchwałą Nr XXXIV/1122/20 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 24 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Rewitalizacji miasta Łodzi. Integralnym dla programu dokumentem jest uchwała Nr XXV/589/16 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 10 lutego 2016 r. w sprawie wyznaczenia obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji miasta Łodzi, która określa granice obszaru rewitalizacji tożsame z granicami obszaru zdegradowanego.

Gminny Program Rewitalizacji obejmuje głównie obszar śródmieścia oraz fragmenty Bałut, Widzewa, Górnej, Polesia, wykraczając poza granice Strefy Wielkomiejskiej, objętej destrukcyjnymi procesami przestrzennymi, społecznymi i gospodarczymi, które doprowadziły do jej trwałej degradacji.

Wizja dokumentu przewiduje ożywienie i stopniowe odrodzenie centrum Łodzi, które stanie się przyjazną przestrzenią do życia, dobrym miejscem zamieszkania i przedmiotem dumy Łódzian. Odnośnie zabytków wizja zakłada docenienie niepowtarzalnej atmosfery miasta, w którym unikatowe dziedzictwo architektury XIX i XX wieku jest tłem dla kreatywnych mieszkańców i gości. Misją rewitalizacji Łodzi jest „*wyzwolenie potencjału centrum Łodzi i jego mieszkańców*”.

Realizacji Programu mają służyć cele strategiczne:

- Cel strategiczny 1. Uzyskać spójność społeczną,
- Cel strategiczny 2. Zmienić dzięki rewitalizacji wizerunek Miasta i jego centrum,
- Cel strategiczny 3. Ożywić lokalną przedsiębiorczość,
- Cel strategiczny 4. Ożywić obszar zamieszkania.

Program ma na celu dołączenie Łodzi do największych atrakcji kraju, jako kreatywna przestrzeń miejska, stworzona na unikatowej w skali Europy tkance przemysłowej, z oryginalną zabudową mieszkalną, rezydencjonalną i pofabryczną; docenienie i wykorzystanie dziedzictwa architektury i urbanistyki we współczesnych działaniach, tak aby stanowiła powód do dumy, będąc fundamentem tożsamości lokalnej.

Zakres projektów to zestaw działań w szczególności o charakterze społecznym, które wspierają oddolną aktywność mieszkańców obszaru na rzecz poprawy jakości zamieszkania. Ponadto do zakresu rzeczowego projektu włączono także działania inwestycyjne obejmujące remont, przebudowę, rozbudowę, nadbudowę, prace konserwatorskie lub prace restauratorskie kamienic będących w 100% własnością Miasta. Biuro Rewitalizacji prowadzi prace nad zmianą Gminnego Programu Rewitalizacji. W aktualizacji dokumentu wskazano, nowe przedsięwzięcia zakładające kontynuowanie działań rewitalizacyjnych według kolejnych programów Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi, jest to realizacja projektu 9 oraz pozyskanie środków finansowych na realizację Projektów 10-13.

CZĘŚĆ II**ZAŁOŻENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA ŁODZI
NA LATA 2024-2027****1. Ocena Stanu Dziedzictwa Kulturowego Gminy. Analiza Szans i Zagrożeń**

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania miasta Łódź w zakresie ochrony zabytków¹².

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- Największe i najlepiej zachowane w skali światowej wielkomiejskie założenie urbanistyczne, ukształtowane od podstaw w konsekwencji rozwoju przemysłu włókienniczego w okresie rewolucji przemysłowej. - Autentyczna, niemal nienaruszona struktura urbanistyczna z przełomu XIX i XX wieku, obejmująca ponad 10 tysięcy obiektów budowlanych, w tym około 3 800 kamienic frontowych, 200 fabryk i warsztatów, 27 pałaców fabrykanckich i 47 willi, powstałych pomiędzy 1820 a 1939 rokiem, reprezentujących międzynarodowe nurty architektoniczne. - Szczególnie charakterystyczne dla miasta liczne zespoły fabryczno-rezydencjonalno-mieszkalne np. Karola Wilhelma Scheiblera, Ludwika Geyera, Izraela Poznańskiego, Henryka Grohmana, Roberta Biedermanna i wiele innych, o wysokiej randze, reprezentujące i podkreślające wyjątkowy charakter Łodzi poprzemysłowej, przechodzące obecnie rewitalizację oraz przebudowę ze zmianą funkcji z zachowaniem struktury zabytkowej.	- Brak właściwej opieki nad zabytkami w poprzednich ustrojach politycznych skutkujący zaniedbaniem zabytków - Niewystarczająca świadomość mieszkańców o walorach lokalnej architektury stanowiącej o potencjale w skali międzynarodowej. - Przekształcenia w obszarze historycznych struktur miejskich, powodujące "zatarcia" układu przestrzennego oraz zmianę skali zabudowy. - Tendencje przebudowy istniejącej zabudowy historycznej zmieniającej charakterystyczne cechy tradycyjnego lokalnego typu budownictwa. - Niewystarczająca świadomość podmiotów gospodarczych o korzyściach płynących z mecenatu kultury. - Niewystarczająco rozwinięta infrastruktura turystyczna oparta o wartości kulturowe miasta. - Nieuregulowany stan prawny części łódzkich nieruchomości, w tym komunalnych. - Uzależnienie rozwoju miasta od inwestycji zewnętrznych.

¹² Na podstawie SWOT opracowanego w „Strategii Zintegrowanego Rozwoju Łodzi 2020+” uchwała Nr XLIII/824/12 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 25 czerwca 2012 r.

• Pomnik historii „Łódź- wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego” - prestiżowe wyróżnienie Prezydenta RP w skali kraju. • Pielęgnowanie wartości wielokulturowych w tym: polskiej, niemieckiej, żydowskiej i rosyjskiej, mających ogromny wpływ na specyfikę rozwoju miasta. • Jedna z pierwszych nekropoli trzywyznaniowych w Europie Środkowej przy ul. Ogrodowej, z wydzielonymi cmentarzami: katolickim, prawosławnym i ewangelickim • cmentarz żydowski z polem gettowym z okresu II wojny światowej- największa nekropolia tego typu w Polsce i jedna z największych w Europie, wyróżniająca się niebywałą formą nagrobków i grobowców. • Rewitalizacja obszarów zdegradowanych oraz zagospodarowanie obiektów zabytkowych zagrożonych i nieużytkowanych m.in. na funkcje kulturalne, naukowo-edukacyjne, rekreacyjne i społeczne. • Uwzględnianie i wskazanie w dokumentach strategicznych jako nadrzędny cel maksymalne zachowanie tkanki historycznej przy możliwie najwyższym standardzie dostosowanym do nowych potrzeb. • Systematyczne aktualizowanie bazy o łódzkich obiektach zabytkowych [przez miejskie służby konserwatorskie. • Różnorodność wartości zabytkowo— przyrodniczo-krajobrazowych sprzyjających ochronie zintegrowanej. Nadzór i opieka nad parkami mającymi indywidualne wpisy do rejestru zabytków, (oraz 11 parków wchodzących w skład założeń willowych i pałacowych wpisanych do rejestru zabytków).	• W strukturze wynagrodzeń przewaga niskopłatnych miejsc pracy wpływających na dostęp do kultury. • Ograniczony dostęp Łodzi do międzynarodowej sieci szybkich połączeń kolejowych oraz lotniczych powodujący słabą dostępność turystyczną miasta w skali europejskiej i światowej. • Niski stopień partycypacji społecznej, słabe zaangażowanie mieszkańców w tworzenie i realizację projektów służących lokalnym społecznościom oraz w konsultacjach społecznych. • Niezadawalający poziom prac badawczych prowadzonych przez łódzkie uczelnie i brak współpracy w tym zakresie z lokalnym biznesem i miastem. • Niewystarczający udział Łodzi w krajowym i europejskim rynku kultury. • Niewystarczająca rozpoznawalność Miasta na zewnątrz.
SZANSE	ZAGROŻENIA

• Realizacja Strategii Przestrzennego Rozwoju Łodzi w szczególności z uwzględnieniem rozwoju miasta do wewnątrz. • Unikatowe walory dziedzictwa kulturowego, które w połączeniu z dużymi walorami krajobrazowymi mogą stanowić znaczący czynnik rozwoju turystyki - duże skupienie cennych zabytków nieruchomych świadczących o bogatej i wyjątkowej historii miasta. • Kształtowanie zabudowy w nawiązaniu do zastanych podziałów przestrzennych w najcenniejszych rejonach: osi kompozycyjnych, siatki podziałów kompozycyjnych, linii zabudowy, w celu zapewnienia tła dla historycznej zabudowy, poprzez uporządkowanie planistyczne. • Rosnąca w gospodarce Polski i Europy rola branży: biznesowej, konferencyjnej, eventowej, edukacyjnej, kulturalno-rozrywkowej i turystycznej. Wzrost zainteresowania wśród mieszkańców Polski i Europy oraz świata historyczną wielokulturowością i XIX-wiecznym dziedzictwem postprzemysłowym. • Opracowanie propozycji tras historycznych z uwzględnieniem zróżnicowania przestrzennego i tematycznego. Zagospodarowanie i oznaczenie tras, obiektów, ciągów i punktów widokowych w terenie w ramach systemu ścieżek edukacyjnych i spacerowych wyróżniających Łódź na tle miast Polski i Europy • Tworzenie miasta przyjaznego dla mieszkańców poprzez dynamizację inwestowania w strefę wielkomiejską. • Realizacja przebieg międzykwartałowych otwierających nowe trasy i ścieżki spacerowe po zabytkowych dzielnicach strefy wielkomiejskiej. • Odbetonowywanie podwórek-studni w centrum miasta i tym samym polepszanie warunków życia mieszkańców, polepszenie	• Zaniechanie komunalnego zasobu mieszkaniowego w tym zabytków będących w zasobach gminnych. • Niewłaściwe użytkowanie części zespołów rezydencjonalno-parkowych oraz kamienic będących w posiadaniu osób prywatnych. • Presja inwestorska; koniunkturalne zmienianie funkcji obiektów zabytkowych; nadmierna komercjalizacja obiektów zabytkowych. • Niekorzystne tendencje demograficzne w Polsce a tym samym w Łodzi, zagrażające przede wszystkim miastom o malejącym kapitale społecznym i znajdującym się w złej sytuacji ekonomicznej, utrudniające rozwój miasta i podtrzymywanie wartości lokalnego dziedzictwa w należytym stanie. • Niesatysfakcjonujące zainteresowanie mieszkańców Łodzi współpracą i wspólnym rozwiązywaniem problemów oraz zaangażowanie w sprawy publiczne w szczególności związane z ochroną konserwatorską. • „Rozlewanie” się miasta, rozwój miasta na zewnątrz wynikający z zapisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. • Słabnące zainteresowanie ofertą łódzkich szkół wyższych będące wynikiem niżu demograficznego. • Brak skutecznych narzędzi egzekucji prawa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami (gminna ewidencja zabytków).
---	--

estetyki przestrzeni i tym samym likwidacja wysp ciepła. • Rewitalizacja strefy wielkomiejskiej, polepszenie jakości przestrzeni publicznych, wprowadzanie terenów zielonych oraz pełne wykorzystanie zasobów strefy. • Kontynuacja prac remontowo-konserwatorskich obiektów zabytkowych i prac rewitalizacyjnych centrum Łodzi nadawanie nowych funkcji i przywracanie funkcji mieszkalnej. • Systematyczne zwiększanie wsparcia finansowego z budżetu miasta dla prywatnych właścicieli zabytków, w celu realizacji prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych. • Poprawa wizerunku Miasta w oparciu o polepszenie stanu zasobów kultury materialnej, zwiększenie aktywności mieszkańców w partycypacji społecznej oraz intensyfikacja aktywności w przestrzeniach publicznych. • Druga fala środków unijnych, w tym przeznaczonych na zrównoważony rozwój. Pozyskiwanie i wykorzystanie funduszy europejskich. • Wzrost znaczenia Łodzi jako stolicy wzornictwa i mody jako kontynuacja tradycji miasta przemysłu włókienniczego, Rozwój przemysłów innowacyjnych i kreatywnych (czyli o znacznej pozamaterialnej wartości dodanej). • Budowa lotniska międzynarodowego między Łodzią a Warszawą, będzie sprzyjać rozwojowi turystyki; Podobnie jak budowa kolei dużych prędkości łącząca Łódź z Wrocławiem, Poznaniem i Warszawą. • Rozwój współpracy z organizacjami pozarządowymi. • Rozwój mediów i nowych systemów informacji. Duża rola mediów w popularyzowaniu tematów zabytkoznawczych i historycznych. • Tworzenie materiałów dydaktycznych, promocyjnych i pamiątek o wysokiej	
--	--

wartości artystycznej. Organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym. • Wzmocnienie promocji pomnika historii • Przyjęcie uchwały tworzącej park kulturowy na obszarze miasta.	
---	--

2. Strategia GPONZ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2024-2027 jest kontynuacją poprzednich programów, obejmujących cele, problemy i wyzwania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego. Szczególnie ważne w opracowaniu nowego programu są doświadczenia i wnioski z realizacji poprzednich dokumentów. Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2024-2027 podejmuje i wzbogaca założenia z zeszłych lat, wyznaczając nowe zadania i działania oraz kontynuując realizację zadań ciągłych.

Podobnie, jak w poprzednich gminnych programach opieki nad zabytkami, punkt wyjścia w niniejszym dokumencie stanowi założenie, iż materialne dziedzictwo kulturowe jest przede wszystkim kręgosłupem tożsamości miejsca i jego mieszkańców. Zabytki odgrywają bardzo istotną rolę w kształtowaniu tkanki miejskiej, tworząc dla niej kanwę i jednocześnie stanowiąc ważny składnik bazy mieszkaniowej i ekonomicznej danego miejsca.

Najstarsza struktura miejska Łodzi, najlepiej ukształtowaną urbanistycznie, zawierającą najwięcej okazałych budynków mieszkalnych i fabrycznych oraz regularnie i najpełniej zabudowanych kwartałów stanowi strefę wielkomiejską miasta, jest to obszar o wysokich wartościach miastotwórczych i kulturotwórczych, charakteryzujący się największą intensywnością użytkowania. W strefie wielkomiejskiej widoczna jest wysoka koncentracja podmiotów gospodarczych i funkcji metropolitalnych w związku z tym jej funkcjonowanie i rozwój może mieć znaczący wpływ na kondycję całego miasta.

Z powyższego stwierdzenia wprost wynika, iż sposób i jakość ochrony obiektów czy przestrzeni zabytkowych, a także jakość realizowanych względem nich przedsięwzięć, ma pierwszoplanowe znaczenie dla oblicza historycznych miast. Nie inaczej jest w przypadku Łodzi, której ciekawa i unikatowa historia do dzisiaj silnie oddziałuje na współczesne życie miasta, jego problemy, szanse i zagrożenia. W kontekście zmian, które zachodzą we współczesnych miastach, także w Łodzi, ważnym elementem i jednocześnie priorytetem miasta jest ochrona dziedzictwa kulturowego oraz aktywne poszukiwanie czynników i wartości, które dają szansę na szeroko rozumiany rozwój miasta: kulturowy, społeczny, polityczny, turystyczny, a także ekonomiczny.

Ta nowa perspektywa opiera się przede wszystkim na zrozumieniu znaczenia zabytków architektury i urbanistyki dla tożsamości Miasta, jednak nie ogranicza się jedynie do ochrony pojedynczych obiektów. Obiekty zabytkowe stanowią bowiem jeden z elementów tzw. historycznego krajobrazu Miasta, czyli obszaru urbanistycznego rozumianego jako efekt nawarstwiania się na przestrzeni dziejów wartości kulturowych i przyrodniczych, wykraczającego poza pojęcie „historyczne centrum” czy „zespół budowlany”, postrzeganego w szerszym kontekście i uwzględniającego jego położenie geograficzne¹³⁾.

Skala i struktura Łodzi, unikatowa historia jej rozwoju, a co za tym idzie ilość i różnorodność zabytków oraz związanych z nimi zagadnień i problemów konserwatorskich powoduje, że opieka i ochrona łódzkich zabytków nie może zostać sprowadzona do standardowych rozwiązań powszechnie stosowanych w bardziej jednorodnych obszarach. Opracowanie założeń do poprzednich programów, a w konsekwencji również do niniejszego dokumentu, poprzedził szereg prac analitycznych służących zdiagnozowaniu stanu zachowania oraz określeniu problemów dotyczących dziedzictwa kulturowego Łodzi.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2024-2027, jako kontynuacja poprzednich programów, oparty został na **celu strategicznym – dalsza odnowa obszaru Strefy Wielkowiejskiej**, objętej destrukcyjnymi procesami przestrzennymi, społecznymi i gospodarczymi.

Należy przyjąć, iż historyczny krajobraz miejski Strefy Wielkowiejskiej, wyznaczonej w strategii rozwoju przestrzennego Łodzi, stanowi najcenniejszy element naszego spuścizny. Obszar ten zawiera najbogatsze i najbardziej zróżnicowane przejawy wspólnego dziedzictwa kulturowego Miasta, które zostały ukształtowane przez kolejne pokolenia. Zachowanie jego wartości kulturowych, estetycznych, historycznych i naukowych stanowi najważniejsze zadanie dla utrzymania tożsamości Łodzi.

Osiągnięcie celu strategicznego w aspekcie ochrony i opieki nad zabytkami będzie możliwe poprzez realizację celów operacyjnych. W programie tym definiuje się trzy podporządkowane celowi strategicznemu cele operacyjne oraz kierunki działań podporządkowane celom operacyjnym:

- Cel I – Zachowanie i ochrona historycznej struktury Miasta oraz obiektów zabytkowych

- Kierunek 1: Zatrzymanie i przeciwdziałanie degradacji obszarów i obiektów zabytkowych, głównie budynków mieszkalnych, dążenie do poprawy ich stanu zachowania poprzez kompleksową rewaloryzację i adaptację;

¹³⁾ Definicja zawarta w rekomendacji UNESCO dot. konserwacji Historycznych Krajobrazów Miejskich (Historic Urban Landscape).

- Kierunek 2: Ochrona najcenniejszych układów i elementów urbanistycznych oraz budynków;
- Kierunek 3: Zwiększanie atrakcyjności zabytków.

- **Cel II** – Edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego służąca zwiększeniu świadomości jego znaczenia oraz budowaniu tożsamości lokalnej;

- Kierunek 1: Zapewnienie szerokiego dostępu do informacji na temat dziedzictwa kulturowego;
- Kierunek 2: Edukacja społeczna i upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego;
- Kierunek 3: Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez działania kulturalne i turystyczne.

- **Cel III** – Aktywne, zintegrowane zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego Miasta;

- Kierunek 1: Gminna ewidencja zabytków – podstawa do tworzenia polityki i programów konserwatorskich;
- Kierunek 2: Włączenie problematyki ochrony zabytków do nowych dokumentów i programów strategicznych miasta;
- Kierunek 3: Koordynacja działań rewitalizacyjnych;
- Kierunek 4: Współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami między komórkami organizacyjnymi Urzędu Miasta Łodzi oraz innymi jednostkami i instytucjami;
- Kierunek 5: Prace badawcze i dokumentacyjne zasobów dziedzictwa kulturowego;
- Kierunek 6: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z zabytkami.

- **Cel IV** – Wpis obszaru Pomnika Historii „Łódź - wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego” na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO – inicjowanie działań wspierających promocję i współpracę kulturalną, naukową i oświatową;

- Kierunek 1: podejmowanie działań umożliwiających wpisanie obszaru Pomnika Historii na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO;
- Kierunek 2: opracowanie programu zapewniającego właściwą ochronę, konserwację, wykorzystanie i prezentację obiektu Światowego Dziedzictwa;

- Kierunek 3: dokumentowanie i analiza wyjątkowej wartości zabytków znajdujących się na obszarze Pomnika Historii;
- Kierunek 4: edukacja i promocja najcenniejszych zabytków miasta znajdujących się na obszarze Pomnika Historii.

3. Tabela zadań

Zadanie	Podzadanie	Działanie	Opis	Podmiot realizujący	Termin	Przewidywane rezultaty	Cele i kierunki
Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych poprzez dotacje celowe.	Udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.		Przyznawanie dotacji na prace w budynkach objętych indywidualną ochroną konserwatorską.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynków, zaktywizowanie właścicieli zabytków, podniesienie świadomości wartości obiektów zabytkowych, podniesienie jakości wykonywanych prac konserwatorskich i restauratorskich	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 3 Cel III: Kierunek 3
	Udzielanie dotacji na remont lub przebudowę oraz prace konserwatorskie i prace restauratorskie na nieruchomościach położonych na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji.		Przyznawanie dotacji na prace w budynkach usytuowanych na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynków i centrum miasta, zaktywizowanie właścicieli obiektów, podniesienie jakości wykonywanych prac budowlanych, w tym konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach	
	Udzielenie dotacji ze środków pochodzących z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze miasta Łodzi.		Przyznanie dotacji ze środków pochodzących z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.	Biuro Architekta Miasta	2024-2027	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynków, podniesienie jakości wykonywanych prac konserwatorskich i restauratorskich	
Ochrona wartości kulturowych w obszarze historycznego miasta Łodzi– utworzenie Parku Kulturowego w obszarze historycznego miasta Łodzi.			Zapewnienie ochrony osi, ciągów i punktów widokowych na charakterystyczne elementy zagospodarowania obszaru oraz ekspozycję zabytków i historycznych zespołów budowlanych, dominant oraz sylwetę fragmentu obszaru miasta Łodzi, ograniczenie niekorzystnego wpływu nośników reklamowych.	Biuro Architekta Miasta	2024	Poprawa jakości najcenniejszych kulturowo przestrzeni publicznych	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 1,3 Cel III: Kierunek 2,4
Monitoring obszaru Parku Kulturowego.	Poprawa estetyki w zakresie wyglądu witryn i nośników reklamowych.		Prowadzenie monitoringu na obszarze Parku Kulturowego w zakresie urządzeń reklamowych, działalności handlowej i usługowej, organizowania wydarzeń	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Poprawa estetyki przestrzeni publicznych i elewacji kamienic w ścisłym centrum miasta, zwiększenie świadomości	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 3

		kulturalnych, składowania odpadów, prowadzenia robót budowlanych, sytuowania obiektów małej architektury.			estetycznej i wiedzy o wartościach łódzkiego dziedzictwa materialnego, zwiększenie poczucia dumy z estetycznego historycznego centrum.	Cel III: Kierunek 4
	Opiniowanie nośników reklamowych, wydarzeń i obiektów małej architektury w zakresie zgodności z regulaminem Parku Kulturowego.	Wydawanie opinii w sprawie zgodności nowo projektowanych nośników reklamowych, wydarzeń i obiektów małej architektury z zapisami Regulaminu Parku Kulturowego.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągle		
	Kierowanie do właściwych służb wniosków o nakazanie usunięcia lub ukaranie za wykroczenie w przypadku nośników reklamowych, wydarzeń lub obiektów małej architektury niezgodnych z regulaminem Parku Kulturowego.	Egzekwowanie przestrzegania Regulaminu Parku Kulturowego i zgłaszanie przypadków łamania Regulaminu właściwym służbom w celu spowodowania usunięcia elementów niezgodnych z zapisami Regulaminu.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągle		
	Nadzór i kontrola przestrzegania przepisów ujętych w Regulaminie Parku Kulturowego	Doraźne, wizualne i zewnętrzne kontrole w ramach służby patrolowej i obchodowej obiektów zabytkowych oraz przekazywanie informacji o ujawnionych nieprawidłowościach do Biura Architekta Miasta lub Policji.	Straż Miejska w Łodzi	Zadanie ciągle	Poprawa estetyki centrum Miasta. Wyeliminowanie naruszeń prawa w zakresie wynikającym z zapisów Regulaminu Parku Kulturowego Minimalizacja degradacji oraz aktów dewastacji obiektów zabytkowych.	Cel I: kierunek 1,2,3
Prowadzenie Lapidarium Detalu Łódzkiego oraz Magazynu Detalu Łódzkiego.		Gromadzenie i ochrona przed zapomnieniem łódzkiego detalu, dokumentowanie i katalogowanie pozyskanych elementów. Ekspozowanie i upublicznianie łódzkiego detalu.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągle	Zachowanie łódzkiego dziedzictwa, dokumentowanie łódzkiego detalu, zabytków upamiętniających dziedzictwo kulturowe Łodzi. Zwiększenie świadomości dot. lokalnego dziedzictwa kulturowego, promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie potencjału turystycznego miasta, ułatwienie dostępu do wiedzy o zabytkach.	Cel II: kierunek 1,2,3 Cel IV: Kierunek 3
Wprowadzenie informacji o łódzkich zabytkach na portale internetowe Urzędu Miasta Łodzi, dotyczące dziedzictwa kulturowego.		Bieżące prowadzenie i aktualizowanie informacji na portale internetowe dot. zabytków, prowadzone przez Urząd Miasta Łodzi.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągle	Ułatwienie dostępu do wiedzy na temat zabytków, zwiększenie świadomości mieszkańców dot. lokalnego dziedzictwa kulturowego, umożliwienie szybszego wyszukiwania danych dot. łódzkich zabytków	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 1,2,4,5

Promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego.	Prezentacje, publikacje, książki, albumy, konkursy poruszające tematykę łódzkich zabytków.	Konkursy dla miłośników, właścicieli, zarządców i dysponentów obiektów zabytkowych na terenie miasta Łodzi	Przeprowadzenie konkursów dla miłośników zabytków, właścicieli, dysponentów i użytkowników obiektów zabytkowych z obszaru Miasta, które w przeciągu ostatnich lat odzyskały swój oryginalny wygląd lub są od wielu lat właściwie utrzymywane i konserwowane.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Zwiększenie świadomości mieszkańców, ułatwienie dostępu do wiedzy dot. zabytków i lokalnego dziedzictwa kulturowego. Promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, aktywizacja właścicieli, dysponentów i użytkowników obiektów zabytkowych, promowanie dobrych wzorców i standardów zarządzania zabytkami. Propagowanie wiedzy na temat detalu wśród różnych grup wiekowych także dzieci i młodzieży.	Cel II: kierunek 1,2,3 Cel IV: Kierunek 3
		Publikacje, książki albumy poświęcone architekturze lokalnej.	Opracowanie merytoryczne i graficzne oraz wydruk i kolportaż publikacji dot. architektury miasta, dziedzictwa kulturowego.				
		Prezentacja dobrych praktyk konserwatorskich na łódzkich przykładach w formie wystaw fotograficznych.	Organizacja cyklicznych wystaw prezentujących najlepsze przykłady rewitalizacji i rewaloryzacji obiektów zabytkowych w Łodzi na przestrzeni ostatnich lat.				
		Wystawy promujące łódzkie dziedzictwo.	Organizacja wystaw o mieście i jego zabytkach, lokalnej tradycji, historii i zabytkach.				
	Tworzenie szlaków kulturowo-zabytkowych.		Opracowanie trasy szlaków oraz przygotowanie broszur informacyjnych.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe		Cel II: kierunek 1,2,3
	Działania edukacyjne, warsztaty edukacyjne w Lapidarium Detalu Łódzkiego dla dzieci młodzieży i seniorów		Przeprowadzenie warsztatów o tematyce związanej z łódzkimi zabytkami i historią rozwoju miasta z wykorzystaniem wystawy w Lapidarium Detalu Łódzkiego oraz elementów zgromadzonych w Magazynie Detalu Łódzkiego				
Współpraca ze Społecznymi Opiekunami Zabytków.	Powoływanie nowych Społecznych Opiekunów Zabytków		Włączenie i zaktywizowanie mieszkańców Miasta w problematykę ochrony lokalnych zabytków poprzez rozszerzanie grupy Społecznych Opiekunów Zabytków o nowe osoby	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Aktywizacja mieszkańców miasta, popularyzacja aktywnych postaw obywatelskich, budowanie poczucia tożsamości lokalnej i lokalnego patriotyzmu, promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego.	Cel II: kierunek 1,2 Cel III: Kierunek 4
	Współpraca ze Społecznymi Opiekunami Zabytków		Prowadzenie konsultacji przy zadaniach związanych z GPONZ i Parkiem Kulturowym.				
Zarządzanie łódzkim	Zarządzanie Parkiem Kulturowym w obszarze historycznego miasta Łodzi		Opracowanie planu ochrony Parku Kulturowego.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Zwiększenie świadomości mieszkańców dot. lokalnego	Cel II: kierunek 1,2,3

dziedzictwem kulturowym.	Monitoring zasobu łódzkich obiektów zabytkowych. Inwentaryzacja fotograficzna obiektów zabytkowych.	Analiza zasobu budynków historycznych na obszarze całego Miasta w formie inwentaryzacji fotograficznych budynków, fasad i detali architektonicznych			dziedzictwa kulturowego, promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie potencjału turystycznego miasta, ułatwienie dostępu do wiedzy o zabytkach.	Cel III: Kierunek 4,5
Działania prowadzące do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO Pomnika Historii „Łódź - wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego”	Przygotowanie dokumentów formalnych zgodnie z procedurą wpisu obiektu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO	Procedowanie wniosku na listę informacyjną Światowego Dziedzictwa. Opracowanie wniosku o wpis na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Współpraca z innymi organami	Biuro Architekta Miasta	2024-2027	Promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie potencjału turystycznego miasta.	Cel IV: Kierunek 1, 2,3
	Przygotowanie dokumentacji naukowej potwierdzającej wyjątkową wartość zespołu zabytkowego Łodzi.	Analizy przestrzenno-historyczne oraz wartości kulturowych zespołu zabytkowego Łodzi, niezbędne do złożenia wniosku o wpis na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.			Zapewnienie właściwej ochrony, wykorzystania i prezentacji zespołu zabytkowego Łodzi.	
	Opracowanie planu zarządzania zespołem zabytkowym Łodzi.	Określenie sposobu zapewnienia właściwej ochrony, konserwacji, wykorzystania i prezentacji zespołu zabytkowego Łodzi. Analiza sytuacji i określenie celów dla zespołu zabytkowego Łodzi wskazanie zadań, poprzez które będą wdrażane cele.				
Działania edukacyjne i promocyjne Pomnika Historii „Łódź - wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego”.	Działania edukacyjne	Zajęcia tematyczne, oprowadzania w Lapidarium Detalu pod względem dziedzictwa kulturowego i zespołu zabytkowego Łodzi	Biuro Architekta Miasta	2024-2027	Zwiększenie świadomości mieszkańców dot. lokalnego dziedzictwa kulturowego, promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie potencjału turystycznego miasta, ułatwienie dostępu do wiedzy o zabytkach.	Cel IV: Kierunek 4
	Wystawy/publikacje/albumy poruszające tematykę zabytków Pomnika Historii „Łódź - wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego”.	Organizacja wystaw prezentujących dziedzictwo kulturowe i zespół zabytkowy Łodzi. Opracowanie merytoryczne i graficzne publikacji/albumów dot. dziedzictwa kulturowego i zespołu zabytkowego Łodzi.				
Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi.	Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie spisu kart adresowych obiektów.	Aktualizacja i weryfikacja zasobu	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągłe	Monitorowanie zasobu gminnej ewidencji zabytków zwiększenie świadomości mieszkańców dot. lokalnego dziedzictwa kulturowego, promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie potencjału turystycznego miasta, ułatwienie dostępu do wiedzy o zabytkach.	Cel II: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 1,4,5
	Cyfryzacja i upowszechnianie bazy danych o zabytkach łódzkich.	Wykonywanie dokumentacji fotograficznej, opracowanie graficzne w postaci map, archiwizacja i cyfryzacja, prowadzenie archiwum rewitalizacji obszarów, zespołów i obiektów, aktualizowanie i udostępnianie mapy kulturowej Łodzi, aktualizacja bazy danych obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków Łodzi.				

	Systematyczne opracowywanie kart ewidencyjnych.	Coroczne wykonywanie kart ewidencyjnych zabytków architektury i budownictwa dla wytypowanych obiektów ujętych w gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków miasta Łodzi.				
	Aktualizacja internetowej mapy zabytków Gminy Łódź w ramach Systemu Informacji o Terenie.	Uaktualnienie internetowej mapy o kolejne zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków w wyniku jej aktualizacji (corocznie).			Ułatwienie dostępu do wiedzy na temat zabytków, zwiększenie świadomości mieszkańców dot. lokalnego dziedzictwa kulturowego, umożliwienie szybszego wyszukiwania danych dot. łódzkich zabytków	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 1,2,4,5
	Opracowywanie map uwzględniających zabytki w przestrzeni miejskiej	Wykonanie ortofotomapy, zdjęć ukośnych, skaningu laserowego oraz modelu 3D miasta. Mapa Gminnej Ewidencji Zabytków.	Łódzki Ośrodek Geodezji	Zadanie ciągle	Aktualne zobrazowanie fotolotnicze Miasta. Aktualna mapa zabytków Miasta.	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 1,2,4,5
Uwzględnianie znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych Miasta.		Utrzymanie spójności strategii i polityki miasta odnoszącej się do zagadnień dot. przestrzeni miejskiej poprzez wewnętrzne uzgadnianie ze stanowiska konserwatorskiego projektów dokumentów strategicznych i sektorowych.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągle	Utrzymanie spójności dokumentów strategicznych Miasta, monitorowanie zasobu gminnej ewidencji zabytków.	Cel III: Kierunek 1,2,4,5
Poprawa estetyki przestrzeni publicznej całego miasta w zakresie nośników reklamowych i ogrodzeń.	Monitoring przestrzeni publicznej Miasta.	Monitoring obszaru całego Miasta pod kątem przestrzegania zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane.	Biuro Architekta Miasta	Zadanie ciągle	Poprawa estetyki przestrzeni publicznych i elewacji budynków na obszarze całego Miasta, zwiększenie świadomości estetycznej mieszkańców i przedsiębiorców, zwiększenie poczucia dumy mieszkańców z estetycznego otoczenia.	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 2
	Opiniowanie nośników reklamowych i ogrodzeń w zakresie zgodności z zapisami "Kodeksu Krajobrazowego"	Wydawanie opinii w sprawie zgodności nowych nośników reklamowych i ogrodzeń z zasadami i warunkami sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabarytów, standardów jakościowych oraz rodzajów materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane.				

Rewitalizacja Obszarowa Centrum Łodzi – Projekt 9		Obszar ograniczony ulicami: Próchnika, Rewolucji, Wschodnia, Jaracza, Kilińskiego, Narutowicza, Zielona, Zachodnia oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem; remonty konserwatorskie budynków gminnych, infrastruktury, ciągów komunikacyjnych, układów drogowych i przestrzeni publicznych, działania kulturalno-edukacyjne dla mieszkańców.	Zarząd Inwestycji Miejskich, Biuro Rewitalizacji	2024-2026	Poprawa stanu Technicznego i estetycznego budynków, ciągów komunikacyjnych utworzenie nowych przestrzeni publicznych, przygotowanie społeczności lokalnej na pojawienie się nowych funkcji i ich użytkowników, zmiana postaw i myślenia.	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 3
Pozyskanie środków finansowych na realizację Projektów 10-13 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi	Pozyskanie środków finansowych na realizację Projektu 10 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi.	Pozyskanie środków zewnętrznych na realizację działań rewitalizacyjnych. Projekt 10 dotyczy obszaru ograniczonego ulicami: Narutowicza, Piotrkowska, Mickiewicza, Kościuszki, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem.	Biuro Rewitalizacji	2024-2026	Pozyskanie środków na realizację zadań umożliwiających poprawę stanu technicznego i estetycznego budynków, ciągów komunikacyjnych utworzenie nowych przestrzeni publicznych, przygotowanie społeczności lokalnej na pojawienie się nowych funkcji i ich użytkowników, zmiana postaw i sposobu myślenia.	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel II: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 3
	Pozyskanie środków finansowych na realizację Projektu 11 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi.	Pozyskanie środków zewnętrznych na realizację działań rewitalizacyjnych. Projekt 11 dotyczy obszaru ograniczonego ulicami: Tuwima, Targowa, Mickiewicza, Sienkiewicza, Nawrot, Kilińskiego, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem.				
	Pozyskanie środków finansowych na realizację Projektu 12 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi.	Pozyskanie środków zewnętrznych na realizację działań rewitalizacyjnych. Projekt 12 dotyczy obszaru ograniczonego ulicami: Północna, Kilińskiego, Rewolucji 1905 r., Wschodnia, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem.				
	Pozyskanie środków finansowych na realizację Projektu 13 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi.	Pozyskanie środków zewnętrznych na realizację działań rewitalizacyjnych. Projekt 13 dotyczy obszaru ograniczonego ulicami: Rewolucji 1905 r., Sterlinga, Jaracza, Plac Dąbrowskiego, Narutowicza, Kilińskiego, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem.				
Budowa instalacji artystycznej oraz adaptacja części oficyny północnej przy ul. Piotrkowskiej 110.		Budowa instalacji artystycznej – „Ażurowej kamienicy” wraz z przebudową pomieszczeń budynku oficyny przy Piotrkowskiej 110 (na obszarze w rejestrze zabytków).	Zarząd Inwestycji Miejskich	2023-2026	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynku oraz historycznej przestrzeni miejskiej.	Cel I: kierunek 1,2, 3 Cel II: kierunek 1

Modernizacja budynków z dofinansowaniem ze źródeł zewnętrznych.		Przebudowa budynku przy ul. Włókienniczej 1 (na obszarze w GEZ).		2023-2026	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynku i przywrócenie obiektu do użytkowania. Oprawa estetyki krajobrazu kulturowego i układu urbanistycznego historycznej Dzielnicy Ogrody Sukiennicze Nowego Miasta.	Cel I: kierunek 1,2
Nowe Centrum Łodzi 2.0	Rozwój funkcji i usług oferowanych przez EC1 - Miasto Kultury w Łodzi – R.	Przebudowa budynku w celu dostosowania go do funkcji Narodowego Centrum Kultury Filmowej, aranżacja i wykonanie ekspozycji i wyposażenia Centrum Nauki i Techniki w Łodzi, rozwój funkcji i usług, wprowadzenie wystawy wokół planetarium, aranżacja sal wielofunkcyjnych, utworzenie systemu identyfikacji wizualnej.	EC1 - Łódź Miasto Kultury w Łodzi (Departament Pracy, Edukacji i Kultury)	2024	Podniesienie atrakcyjności budynków, zwiększenie oferty kulturalnej i turystycznej, udostępnienie nowych przestrzeni wystawienniczych, zwiększenie potencjału turystycznego i ekonomicznego, właściwe utrzymanie stanu technicznego i estetycznego, udostępnienie zwiedzającym.	Cel I: kierunek 1, 3 Cel II: kierunek 3
	Rewitalizacja EC-1 Południowy Wschód (Program Nowe Centrum Łodzi) – R.	Prace rewitalizacyjne w budynku przeznaczonym na Centrum Komiksu i Narracji Kreatywnej, stworzenie miejsca realizacji interdyscyplinarnych zadań edukacyjnych i kulturalnych w odniesieniu do gier i komiksu, stworzenie oferty związanej z nowymi technologiami wizualnymi, gramami komputerowymi i komiksem.		2024-2026	Podniesienie atrakcyjności budynków, zwiększenie oferty Kulturalnej i turystycznej, udostępnienie nowych przestrzeni wystawienniczych, zwiększenie potencjału turystycznego i ekonomicznego obiektu, właściwe utrzymanie zabytku, utrzymanie dobrego stanu technicznego i estetycznego	Cel I: kierunek 3 Cel II: kierunek 3
Rewitalizacja kompleksu EC1		Poszerzenie funkcjonalności Narodowego Centrum Kultury Filmowej, wchodzącego w skład EC1 Łódź - Miasto Kultury w Łodzi, o: - powstanie wystawy „Mechaniczne Oko”, poświęconej głównie tzw. „martwym mediom” oraz technice kinowej jako ekspozycji zabytków techniki filmowej w formie statycznej oraz multimedialnej. W skład projektu wejdzie wyposażenie wystawy i dostosowanie do realizacji projektów ekspozycyjnych i edukacyjnych przyległych do niej przestrzeni: magazynu podręcznego wystawy, ciągów komunikacyjnych i technologicznych, foyer z	EC1 Łódź- Miasto Kultury w Łodzi	2024-2027	Podniesienie atrakcyjności budynków, zwiększenie oferty kulturalnej i turystycznej, udostępnienie nowych przestrzeni wystawienniczych, zwiększenie potencjału turystycznego i ekonomicznego, właściwe utrzymanie stanu technicznego i estetycznego, udostępnienie zwiedzającym.	Cel I: kierunek 1,2, 3 Cel II: kierunek 1

		antresolą, zaplecza sali ekspozycyjnej, pomieszczeń socjalno-biurowych dla obsługi wystawy, sal przeznaczonych do prowadzenia wydarzeń w formule online oraz warsztatów.				
	Rozwój oferty Centrum Nauki i Techniki EC1 w Łodzi	Rozwój oferty kulturalno-edukacyjnej Centrum Nauki i Techniki EC1 służący stworzeniu wspólnej i atrakcyjnej oferty kulturalnej w Łodzi i województwie łódzkim. W projekcie budowana będzie sieć współpracy pomiędzy podmiotami działającymi w obszarach kultury i turystyki w celu kreowania oraz promowania wspólnej oferty w Łódzkim Obszarze Metropolitalnym.		2025-2027		
	Wzrost efektywności energetycznej kompleksu budynków „EC1 Łódź – Miasto Kultury” w Łodzi.	Opracowanie i zbudowanie zintegrowanego systemu ekologicznego i energooszczędnego, pozwalającego na korzystanie z odnawialnych źródeł energii i wykorzystania zasobów naturalnych.		2024-2027		
	Biblioteka Filmowa Narodowego Centrum Kultury Filmowej w Łodzi	Dwuetaпова realizacja inwestycji: -przebudowa przestrzeni w Narodowym Centrum Kultury Filmowej w Łodzi, aby możliwe było uruchomienie Biblioteki Filmowej - Aranżacja wnętrz, wykończenie oraz wyposażeniu nowopowstałej Biblioteki Filmowej wraz z infrastrukturą przylegającą.		2024-2027		
	Odtworzenie powłok malarskich na konstrukcji i elewacji budynku rozdzielni oraz łącznika EC1 Wschód – Zachód (pod ochroną konserwatorską)	Rewitalizacja zewnętrznej części budynku w postaci wykonania prac remontowych obejmujących odtworzenie powłok malarskich na konstrukcji i elewacji budynku rozdzielni oraz łącznika EC1 Wschód – Zachód		2024		
	Wymiana zdegradowanych elementów drewnianych Chłodni Kominowej będącej częścią kompleksu budynków EC1 (pod ochroną konserwatorską)	Rewitalizacja zewnętrznej części budynku w postaci wymiany zdegradowanych elementów drewnianych Chłodni Kominowej będącej częścią kompleksu budynków EC1 – realizacja wieloetapowa.		2024 - 2027		
Twórcza przestrzeń – remont budynków pofabrycznych na potrzeby Fabryki Sztuki w Łodzi.	Kompleksowy remont pofabrycznych budynków (roboty budowlane oraz remont konserwatorski) wraz z zakupem wyposażenia (meble, urządzenia		Fabryka Sztuki w Łodzi	2024-2026	Poprawa stanu technicznego budynków, poszerzenie oferty kulturalnej i zwiększenie jej dostępności dla	Cel I: kierunek 1,2, 3 Cel II: kierunek 1

		techniczne i technologiczne) na potrzeby funkcjonowania samorządowej instytucji kultury. (obiekty pod ochroną konserwatorską)	(Departament Pracy, Edukacji i Kultury)		odbiorców.	
Promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego.	Prezentacje, publikacje, konkursy poruszające tematykę łódzkich zabytków.	Opracowanie merytoryczne i graficzne oraz druk i kolportaż publikacji promujących łódzkie zabytki.	Muzeum Miasta Łodzi (Departament Pracy, Edukacji i Kultury)	zadanie ciągłe	Zwiększenie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego i historii miasta	Cel II: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 4
	Organizacja wystaw tematycznych dotyczących dziedzictwa kulturowego Miasta Łodzi.	Opracowanie merytoryczne i graficzne oraz przygotowanie i udostępnienie wystaw prezentujących dziedzictwo kulturowe Miasta.		zadanie ciągłe	Zwiększenie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego i historii miasta. Zwiększenie świadomości dot. dziedzictwa kulturowego Miasta, promocja łódzkiego dziedzictwa kulturowego, zwiększenie potencjału turystycznego Miasta i Muzeum, udostępnienie nowej ekspozycji zwiedzającym, aktywizacja mieszkańców.	Cel II: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 4
	Działania edukacyjne, zajęcia tematyczne, animacje, gry miejskie, wykłady o tematyce dotyczącej zabytków Łodzi oraz twórców związanych z Miastem.	Opracowanie merytoryczne i realizacja programów edukacyjnych dla różnych grup docelowych o tematyce związanej z łódzkimi zabytkami i historią rozwoju Miasta.		zadanie ciągłe	Zwiększenie wiedzy mieszkańców z zakresu dziedzictwa kulturowego i historii Miasta.	Cel II: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 4
Remont elewacji frontowych Teatru Lalek Arlekin im. Henryka Ryla w Łodzi.		Remont elewacji frontowych zespołu budynków należących do Teatru. Zespół składa się z budynku głównego, położonego na narożniku ul. Wólczańskiej i al. 1 Maja oraz z budynku zaplecza, mieszczącego się w trzypiętrowej kamienicy przy al. 1 Maja. (pod ochroną konserwatorską)	Teatr Lalek Arlekin im. Henryka Ryla w Łodzi	2025-2026	Poprawienie estetyki zabytkowego obiektu	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4
Poprawa stanu zachowania obiektu zabytkowego Pałacu Poznańskich w Łodzi.		Wzbogacenie oferty miejskich instytucji kultury poprzez modernizację infrastruktury, prace konserwatorskie i zakup wyposażenia. Remonty konserwatorskie zabytkowych wnętrz na podstawie przeprowadzonych badań	Muzeum Miasta Łodzi	zadanie ciągłe	Powstrzymanie procesów degradacji, poprawa stanu technicznego i estetycznego budynku oraz uatrakcyjnienie przestrzeni instytucji.	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4

			konserwatorskich i zatwierdzonych programów. (pod ochroną konserwatorską)				
Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych Karola Scheiblera.			Prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane kompleksu Karola Scheiblera wraz z zakupem niezbędnego wyposażenia do zwiększenia oferty kulturalnej. Zadanie będzie stanowiło kontynuację działań rozpoczętych realizacją projektu „Zwiększenie dostępności dorobku polskiej kinematografii poprzez zachowanie zabytkowej infrastruktury Pałacu Scheiblera”, dofinansowanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego. (pod ochroną konserwatorską)	Muzeum Kinematografii w Łodzi	2024-2026	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynku i jego otoczenia, uatrakcyjnienie przestrzeni wystawienniczych, zwiększenie dostępności przestrzeni dla osób z niepełnosprawnościami, wdrożenie wspólnej oferty kulturalnej.	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4
Poprawa stanu zachowania i technicznego zabytkowych obiektów służących celom wystawienniczym	Poprawa stanu zachowania zabytkowego obiektu Willi Kindermanna (Galeria Willa), ul. Wólczańska 31		Naprawa spękań w zakresie tynku i konstrukcji portalu bramy wjazdowej. Renowacja i zabezpieczenie drewnianej balustrady zniszczonej warunkami atmosferycznymi. Wykonanie iniekcji krystalicznej murów Galerii Willa na poziomie piwnic. Wykonanie niezbędnych prac remontowych i konserwatorskich. (pod ochroną konserwatorską)	Miejska Galeria Sztuki w Łodzi (Dotacja Celowa UMŁ)	2024-2027	Poprawa stanu technicznego i estetycznego budynków. Zwiększenie bezpieczeństwa pracowników i zwiedzających.	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4
	Poprawa stanu technicznego budynku ul. H. Sienkiewicza 44		Wymiana poszycia dachu. Osuszenie i zabezpieczenie przed wilgocią części fundamentów piwnic za pomocą iniekcji poziomej. Wykonanie niezbędnych prac remontowych i konserwatorskich. (pod ochroną konserwatorską)				
Naprawa dachów w budynkach Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi.	Etap I Naprawa dachów budynków A, B, D Białej Fabryki L. Geyera.		Inwestycja obejmuje naprawę dachów wraz z częściową wymianą pokrycia dachowego zabytkowych skrzydeł Białej Fabryki: budynków A, B, D. W ww. budynkach muzeum prowadzona jest działalność w zakresie udostępniania ekspozycji (w budynkach A i D) oraz przechowywania i konserwacji zbiorów (magazyny i pracownia konserwacji w bud. B). (pod ochroną konserwatorską)	Centralne Muzeum Włókiennictwa w Łodzi	2024	Zapewnienie bezpiecznych warunków i odpowiednich standardów wystawienniczych w budynkach A i D oraz zapewnienie bezpiecznych warunków przechowywania i konserwacji zbiorów w budynku B Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi.	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4
	Etap II Naprawa dachu budynku C Białej Fabryki L. Geyera.		Inwestycja obejmuje wymianę pokrycia dachu w zabytkowym skrzydle C muzeum, w którym prowadzona jest działalność edukacyjna. (pod ochroną konserwatorską)		2025	Zapewnienie bezpiecznych warunków do prowadzenia działań z udziałem odbiorców w pomieszczeniach edukacyjnych	

					w budynku C Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi.	
Zwiększenie efektywności energetycznej Ośrodka „HARNAM” – filii Miejskiej Strefy Kultury w Łodzi przy ul. Piotrkowskiej 282 i 282a – prace remontowe.	Planowany zakres obejmuje prace termomodernizacyjne, roboty budowlane i konserwatorskie. Realizacja inwestycji jest niezbędna do kontynuacji działalności kulturalnej i edukacyjnej w budynku. Zakres robót będzie obejmował termomodernizację budynku w oparciu o audyt energetyczny. Wykonanie izolacji przeciwwilgociowej pionowej oraz poziomej. Ponadto zrealizowane zostanie zabezpieczenie zasobów instytucji kultury na wypadek zagrożeń, w szczególności w zakresie zabezpieczeń przeciwpożarowych i antywłamaniowych. (pod ochroną konserwatorską)	Miejska Strefa Kultury w Łodzi	2025-2027	W wyniku realizacji projektu nastąpi zwiększenie poziomu uczestnictwa w kulturze mieszkańców województwa łódzkiego. Poszerzona zostanie oferta kulturalna Ośrodka Harnam budująca tożsamość lokalną, regionalną oraz narodową. Planowane działania pozwolą na kontynuację i rozszerzenie programu edukacji regionalnej i tanecznej prowadzonej w Ośrodku „HARNAM”.	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4	
WIDOK na kulturę – Punkt informacji o kulturze w Miejskiej Strefie Kultury w Łodzi al. marsz. Józefa Piłsudskiego 133 – prace remontowe.	W ramach prac wymienione zostanie poszycie i konstrukcja dachu, renowacji poddana zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa Planuje się wykonanie nowych posadzek i izolacji przeciwwodnych i przeciwwilgociowych w piwnicach oraz kompleksowy remont wszystkich pomieszczeń wraz z częściową przebudową aranżacji. Planowana jest modernizacja instalacji. W piwnicy stworzona zostanie przestrzeń dla nowej sali edukacyjnej. Ponadto na parterze planowany jest remont istniejących posadzek i parkietów oraz wydzielenie toalety dla niepełnoprawnych. Zlikwidowane zostanie wejście wschodnie do budynku oraz wykonane nowe wejście od strony północnej. Kompleksowo wyremontowane zostaną pomieszczenia na I piętrze wraz ze zmianą aranżacji. Obiekt zostanie dostosowany do potrzeb osób niepełnosprawnych. Wszystkie prace budowlane i roboty konserwatorskie zostaną uzgodnione z właściwymi służbami konserwatorskimi.		2025-2027	Planowane działania pozwolą na przekształcenie Domu Kultury WIDOK z tradycyjnego ośrodka kultury w nowoczesne centrum informacji o kulturze - przyjazne miejsce, które zaoferuje nowe możliwości wykorzystania czasu wolnego. Powstanie nowa przestrzeń, nie tylko w wymiarze fizycznym ale i informacyjnym i komunikacyjnym, w której kultura będzie skutecznie aktywizować i integrować mieszkańców. Dzięki pracom budowlanym i konserwatorskim, odnowiony obiekt będzie mógł spełniać na wysokim poziomie najważniejsze zadania dedykowane społeczności w zakresie prowadzenia informacji i edukacji kulturalnej	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4	

Upowszechnianie spuścizny teatralnej Teatru 77 przy ul. Zachodniej 54/56.	Akcje performatywne. Interdyscyplinarne wydarzenia artystyczne.	Cykliczne wydarzenia związane z zachowaniem tradycji Teatru 77 i przybliżających jego dorobek, z udziałem artystów związanych z teatrem.	Akademicki Ośrodek Inicjatyw Artystycznych	2024-2027	Zwiększenie wiedzy wśród Łódzian na temat legendarnego teatru.	Cel I: kierunek 1, 3 Cel II: kierunek 3
	Wystawa Stworzenie stałej ekspozycji w Ośrodku oraz/lub on-line	Upowszechnianie dorobku Teatru 77 poprzez wystawę stałą na terenie Ośrodka, zawierającą zdjęcia i plakaty ze spektakli, upamiętniające działalność łódzkiej sceny kontrkultury lat 70.				
Aktualizacja "Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych miasta Łodzi".		Zaktualizowanie informacji dotyczących ilości, form ochrony i stanu zachowania zabytków znajdujących się na terenie Miasta.	Wydział Zarządzania Kryzysowego i Bezpieczeństwa	Zadanie ciągłe	Zwiększenie stopnia ochrony zabytków w Mieście.	Cel I: kierunek 2 Cel III: Kierunek 2,4
Opracowywanie nowych i aktualizacja obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w szczególności dla obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi.		Realizacja procedur planistycznych, uwzględnianie budynków figurujących w rejestrze zabytków, w GEZ oraz dóbr kultury współczesnej, a także elementów historycznego wyglądu Miasta, aktualizacja obowiązujących mpzp.	Miejska Pracownia Urbanistyczna	Zadanie ciągłe	Uwzględnienie w dokumentach planistycznych ochrony najcenniejszych obiektów zabytkowych i historycznych, wartościowych dla krajobrazu, sprawowanie realnej ochrony obiektów wpisanych do GEZ, ułatwienie procesów wydawania pozwoleń na realizację inwestycji.	Cel I Kierunek II, Cel I Kierunek III, Cel II Kierunek I, Cel II Kierunek III, Cel III Kierunek II, Cel III Kierunek IV
Opracowywanie planu ogólnego		Realizacja procedur planistycznych z uwzględnieniem budynków figurujących w rejestrze zabytków, w GEZ oraz dóbr kultury współczesnej, a także elementów historycznego wyglądu Miasta	Miejska Pracownia Urbanistyczna	2024-2025	Uwzględnienie w dokumentach planistycznych ochrony najcenniejszych obiektów zabytkowych i historycznych, wartościowych dla krajobrazu, sprawowanie realnej ochrony obiektów wpisanych do GEZ, ułatwienie procesów wydawania pozwoleń na realizację inwestycji	Cel I Kierunek II, Cel I Kierunek III, Cel II Kierunek I, Cel II Kierunek III, Cel III Kierunek II, Cel III Kierunek IV

Przebudowa Pawilonu B Miejskiego Centrum Medycznego im. dr K. Jonschera w Łodzi – etap III.		Prace budowlane w Pawilonie B – modernizacja oddziału neurologicznego, udarowego, rehabilitacji, rehabilitacji neurologicznej. (na układzie urbanistycznym w rejestrze zabytków)	Miejskie Centrum Medyczne im. dr K. Jonschera w Łodzi (Wydział Zdrowia i Spraw Społecznych.	2024	Doprowadzenie do poprawy stanu zachowania zabytku.	Cel I: kierunek 1,2 Cel II: kierunek 1 Cel III: Kierunek 3, 4
Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania. (pod ochroną konserwatorską)	Modernizacja budynku Przedszkola Miejskiego nr 8, ul. Zielona 21.	Remont elewacji, wymiana stolarki okiennej. Zgłoszone do Planu dla Osiedli.	Przedszkole Miejskie nr 8 (Wydział Edukacji)	2024-2027	Poprawa stanu zachowania budynku, zwiększenie atrakcyjności dla potrzeb społecznych i edukacyjnych.	Cel I: kierunek 1,2
	Modernizacja budynku IV Liceum Ogólnokształcącego ul. Pomorska 16.	Wymiana okien, remont elewacji, ogrodzenia, instalacji centralnego ogrzewania wraz z budową węzła cieplnego i podłączeniem budynku do sieci ciepłej. Zadanie w WPF na lata 2022-2024. Zadanie w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków.	IV Liceum Ogólnokształcące (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku XI Liceum Ogólnokształcącego ul. Kopcińskiego 54.	Wykonanie dokumentacji projektowo - kosztorysowej wskazującej na sposób realizacji inwestycji, modernizacja schodów, zabezpieczenie i naprawa elewacji, więźby dachowej i podłogi na strychu. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	XI Liceum Ogólnokształcące (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku VIII Liceum Ogólnokształcącego, ul. Pomorska 105.	Renowacja wejścia do szkoły od strony ul. Pomorskiej, wymiana pozostałych drzwi zewnętrznych oraz wewnętrznych, modernizacja korytarzy szkolnych, wymiana stolarki okiennej i oświetlenia. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	VIII Liceum Ogólnokształcące (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku Przedszkola Miejskiego nr 207 ul. Piotrkowska 272.	Wymiana okładzin ściennych, podłogowych, instalacji elektrycznej, centralnego ogrzewania w magazynie warzyw, malowanie.	Przedszkole Miejskie nr 207 (Wydział Edukacji)			

		Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.				
	Modernizacja budynku Szkoły Podstawowej nr 83 ul. Podmiejska 21	Wymiana podłóg w klasach i korytarzach, stolarki okiennej i ogrodzenia. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	Szkoła Podstawowa nr 83 (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku XII Liceum Ogólnokształcącego ul. Anstadta 7.	Wymiana podłóg w korytarzach. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	XII Liceum Ogólnokształcące (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku I Liceum Ogólnokształcącego ul. Więckowskiego 41.	Wymiana okładzin ściennych, podłogowych, instalacji kanalizacyjnej, elektrycznej, armatury, malowanie, wentylacji. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	I Liceum Ogólnokształcące (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku Przedszkola Miejskiego nr 56, ul. Pogonowskiego 71.	Modernizacja pokrycia dachowego. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	Zespół Przedszkoli Miejskich nr 5 (Wydział Edukacji)			
	Modernizacja budynku XI Liceum Ogólnokształcącego ul. Kopcińskiego 54 (Przedszkole Miejskie nr 224).	Wymiana okładzin ściennych, podłogowych, instalacji elektrycznej, malowanie w sanitariacie dziecięcym. Zgłoszone do propozycji budżetu Miasta.	Przedszkole Miejskie nr 224 (Wydział Edukacji)			
Wybór partnera do realizacji przedsięwzięcia pod nazwą “Rewitalizacja przestrzeni miejskiej w rejonie ulic Zachodniej, Zgierskiej, Krótkiej”.	Projekt zakłada przebudowę, rozbudowę, remont lub całkowitą wymianę istniejącej zdegradowanej zabudowy w ww. obszarze na współczesną umożliwiającą pozyskanie nowego zasobu mieszkaniowego wraz z funkcjami komplementarnymi niezbędnymi dla Miasta, w porozumieniu z Partnerem Prywatnym w proporcjach negocjowanych w trakcie postępowania PPP. Planuje się uporządkowania istniejącego układu komunikacyjnego ulic Limanowskiego, Zgierskiej, Krótkiej, Zachodniej; budowę drogi wewnątrz kwartałowej pomiędzy ulicami Limanowskiego, Zgierską i Zachodnią		Projekt realizowany w formule partnerstwa publiczno - prywatnego (Wydział ds. zarządzania projektami)	od 2024	Odnowa zdegradowanej przestrzeni miejskiej wraz z poprawą komunikacji.	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 3

		umożliwiającą obsługę kwartału, uwzględniając wykorzystanie procedury ZRiD; wprowadzenie zieleni w tereny zdegradowane i utworzenie przestrzeni przyjaznych mieszkańcom z uwzględnieniem wszelkich udogodnień wymaganych przepisami dla osób z niepełnosprawnościami czy osób starszych; wymianę lub przebudowę wraz z uporządkowaniem niezbędnych instalacji zasilających teren inwestycji; zwiększenie efektywności obsługi komunikacji zbiorowej z uwagi na fakt, że teren znajduje się w kluczowym komunikacyjnie obszarze na styku Centrum oraz dzielnic mieszkaniowych.				
Zaprojektowanie wybudowanie i eksploatacja parkingów dla Miasta Łodzi – Etap II.	Budowa parkingów kubaturowych na nieruchomościach: - Tuwima 12 - Wschodnia 62/64 - Wschodnia 67 - al. Kościuszki 42	Przedmiotem tego projektu jest wspólna realizacja przedsięwzięcia polegającego na zaprojektowaniu, wybudowaniu, eksploatacji parkingów wielopoziomowych w 4 lokalizacjach na terenie centrum Łodzi (al. Kościuszki 42, Wschodnia 62/64, Wschodnia 67 i Tuwima 12	Projekt realizowany w formule partnerstwa publiczno – prywatnego (Wydział ds. zarządzania projektami)	od 2020 na okres 29 lat	Zapewnienie większej dostępności miejsc parkingowych na terenie ścisłego centrum Łodzi.	Cel I: kierunek 1,2,3
Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.		realizacja: - uchwały Nr XCVIII/2018/14 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 5 listopada 2014 r. w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości budynków niewłączonych do gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi, w których dokonano remontu elewacji wraz z gruntami pod tymi budynkami i związanymi z nimi budowlami oraz udzielania pomocy de minimis (Dz. Urz. Woj. Łódz. poz. 4287), - uchwały Nr XCVIII/2017/14 Rady Miejskiej w Łodzi z dnia 5 listopada 2014 r. w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości budynków włączonych do gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi wraz z gruntami pod tymi budynkami i związanymi z nimi budowlami oraz udzielania pomocy de minimis (Dz. Urz. Woj. Łódz. poz. 4286 ze zm.).	Wydział Finansowy	ciągle	Poprawa stanu zachowania budynków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków lub położonych w Strefie Wielkomiejskiej lub Obszarze Współczesnego Rozwoju Strefy Wielkomiejskiej.	Cel I: kierunek 1,2,3 Cel III: Kierunek 2

Wdrażanie typów mebli miejskich zgodnie z wewnętrznym katalogiem.	Realizacja prac modernizacyjnych i remontowych w przestrzeniach publicznych z uwzględnieniem potrzeb mieszkańców – montaż ławek, koszy na śmieci, itp.	Wydział Gospodarki Komunalnej	Zadanie ciągłe	Poprawa estetyki przestrzeni publicznych, zwiększenie świadomości estetycznej mieszkańców i przedsiębiorców, zwiększenie poczucia dumy mieszkańców z estetycznego otoczenia.	Cel I: kierunek 1,2,3
Nabywanie nieruchomości zabytkowych na rzecz Miasta.	Rola wspierająca i umożliwiająca (poprzez nabycie) objęcie nieruchomości zabytkowych odpowiednią opieką przez właściwe jednostki. W 2024 r. planowane jest nabycie wpisanej do rejestru zabytków zabudowy gospodarczej przy ulicy Tymienieckiego 28.	Wydział Zbywania i Nabywania Nieruchomości	Zadanie ciągłe	Zachowanie i oprawa stanu technicznego i estetycznego budynków zabytkowych.	

3. ZARZĄDZANIE GMINNYM PROGRAMEM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

3.1 Realizatorzy i podmioty współpracujące w realizacji programu

Głównym koordynatorem programu jest Biuro Architekta Miasta, które przygotowuje program i prowadzi monitoring jego realizacji. Pozostałymi udziałowcami są komórki organizacyjne Urzędu Miasta Łodzi, jednostki miejskie, a także miejskie placówki kulturalne, muzealne i edukacyjne. Program, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przyjmuje Rada Miejska w Łodzi, po uzyskaniu opinii Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ponadto program przewiduje współpracę z samorządem województwa łódzkiego, Łódzkim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, administracją zespoloną, Centrum Zarządzania Kryzysowego, społecznymi opiekunami zabytków i organizacjami pozarządowymi działającymi na rzecz opieki i ochrony nad zabytkami, a także instytucjami specjalizującymi się w ochronie zabytków.

Działania programu skierowane są w szczególności do właścicieli obiektów zabytkowych oraz jednostek władających zabytkami w imieniu Gminy Miasta Łódź, Skarbu Państwa, wspólnot mieszkaniowych, właścicieli prywatnych oraz mieszkańców miasta.

3.2 Finansowanie działań programu

Należy podkreślić, jak ważne jest, aby gminy z własnej inicjatywy podejmowały próby wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jest to istotne, ze względu na to, że część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwala na podjęcie systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa zabytkowego. Obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa także na jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku, w związku z tym opieka nad zabytkami miejskimi jest w tym zakresie zadaniem własnym gminy.

Gmina Miasta Łodzi przeznaczy na realizację zadań uwzględnionych w Programie na lata 2024-2027 kwotę nie wyższą niż 1 400 000 000,00 zł w okresie 4 lat trwania Programu.

Program wskazuje na konieczność częściowego dofinansowania działań przewidzianych do realizacji -poza budżetem miasta Łodzi.

Szczególnie istotnym źródłem finansowania wielu zadań programu są środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2021-2027. Miasto przyjęło zarządzenie w sprawie listy inwestycyjnych projektów strategicznych Miasta Łodzi do roku 2030, w tym przedsięwzięć z potencjalną możliwością ubiegania się o dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej w okresie programowania 2021-2027. Pośród projektów strategicznych znalazły się przedsięwzięcia związane z dziedzictwem kulturowym np. Rewitalizacja obszarowa centrum Łodzi projekt nr 9 na lata 2024-2027. Priorytetem są zagadnienia z dziedziny ratowania dziedzictwa kulturowego Łodzi poprzez rewitalizację układu przestrzennego oraz historycznej zabudowy mieszkaniowej dominującej w architektonicznej tkance miasta w celu utrzymania ciągłości funkcji i walorów budynków zabytkowych, wpisujące się w perspektywę finansową funduszy unijnych.

Poza działaniami inwestycyjno-remontowymi w zakresie zabytkowych obszarów i budynków miejskich istotne znaczenie ma wsparcie finansowe z budżetu Miasta na remonty obiektów zabytkowych niestanowiących własności miasta (dla prywatnych właścicieli) i wyłącznej własności miasta (dla wspólnot mieszkaniowych) poprzez kontynuowanie dotychczasowych form pomocy i wypracowanie nowych. Istotne znaczenie ma zwiększanie środków finansowych przeznaczanych co roku w budżecie miasta na dotacje celowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych w obiektach zabytkowych niestanowiących własności miasta oraz obiektów znajdujących się na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji, kontynuacja ulg podatkowych.

3.3 Źródła finansowania programu

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Finansowanie gminnego programu opieki nad zabytkami możliwe jest ze wszystkich źródeł, do których należą w pierwszej kolejności:

- publiczne (np. budżet państwa, budżety jednostek samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne),
- prywatnych (osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych itp.).

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić na krajowe i zagraniczne.

Źródła krajowe:

Dotacje zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami udzielane są na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku, jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- Dotacje/Refundacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyznawane są zgodnie z zarządzeniami wewnętrznymi. Środki finansowe pochodzą z budżetu państwa, w części której dysponentem jest wojewoda na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do wykonania w roku następującym po roku złożenia wniosku.
- Dotacje wojewódzkie to proces dofinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, odbywający się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie odpowiedniej uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego.
- Rada Ministrów ustanowiła Rządowy Program Odbudowy Zabytków ze środków Funduszu Przeciwdziałania COVID-19, o którym mowa w art. 65 ustawy z dnia 31 marca

2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw. Zadaniem Miasta Łódź ujętym Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027 jest udzielenie dotacji ze środków pochodzących z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na obszarze miasta Łodzi.

- Dotacje powiatowe i gminne w myśl art. 81. ust. 1. i 2. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielone przez organ stanowiący powiatu i gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Rada Miejska w Łodzi udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.. Ponadto na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy o samorządzie gminnym i art. 25, art. 26 oraz art. 35 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Miasto Łódź udziela dotacji na remont lub przebudowę oraz prace konserwatorskie i prace restauratorskie na nieruchomościach położonych na obszarze Specjalnej Strefy Rewitalizacji. Udzielanie dotacji jako zadanie ciągłe zostało uwzględnione w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027. Komórką odpowiedzialną za realizację zadania jest Biuro Architekta Miasta
- Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Miasto Łódź realizuje to zadanie poprzez Rewitalizację Obszarową Centrum Łodzi – Projekt 9- obejmującą obszar ograniczony ulicami: Próchnika, Rewolucji, Wschodnia, Jaracza, Kilińskiego, Narutowicza, Zielona, Zachodnia oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem; remonty konserwatorskie budynków gminnych, infrastruktury, ciągów komunikacyjnych, układów drogowych i przestrzeni publicznych, działania kulturalno-edukacyjne dla mieszkańców. Miasto ubiega się o pozyskanie środków finansowych na realizację Projektów 10-13 Rewitalizacji Obszarowej Centrum Łodzi obejmujących: Projekt 10 dotyczący obszaru ograniczonego ulicami: Narutowicza, Piotrkowska, Mickiewicza, Kościuszki, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem, Projekt

11 dotyczący obszaru ograniczonego ulicami: Tuwima, Targowa, Mickiewicza, Sienkiewicza, Nawrot, Kilińskiego, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem; Projekt 12 dotyczący obszaru ograniczonego ulicami: Północna, Kilińskiego, Rewolucji 1905 r., Wschodnia, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem, Projekt 13 dotyczący obszaru ograniczonego ulicami: Rewolucji 1905 r., Sterlinga, Jaracza, Plac Dąbrowskiego, Narutowicza, Kilińskiego, oraz terenów bezpośrednio sąsiadujących ze wskazanym kwartałem. Ponadto Miasto Łódź ma uwzględnione inne zadania jak np. rewitalizacja kompleksu EC1, remont budynków pofabrycznych na potrzeby Fabryki Sztuki w Łodzi; remonty zabytkowych budynków, w których znajdują się szkoły, remont Teatru Lalek Arlekin im. Henryka Ryla w Łodzi, poprawa stanu zachowania obiektu zabytkowego Pałacu Poznańskich w Łodzi, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych Karola Scheiblera, poprawa stanu zachowania i technicznego zabytkowych obiektów służących celom wystawienniczym. naprawa budynków Centralnego Muzeum Włókiennictwa w Łodzi. Jest to tylko część zadań jakie Miasto planuje realizować w związku z ochroną zabytków wszystkie działania zostały określone w tabeli zadań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Łodzi na lata 2024-2027.

- Fundusz Termomodernizacji i Remontów to rządowy program wsparcia remontów i termomodernizacji, którego celem jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. W jego ramach realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również

walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- Kolejnym Program jest “Kultura – Interwencje”, którego organizatorem jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym a także upamiętniania historii i promowania polskiego dziedzictwa poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze instytucji kultury, dla których organizatorem jest Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz instytucji współprowadzonych wpisanych w rejestrze organizatorów samorządowych), organizacje pozarządowe; koła gospodyń wiejskich, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.
- Inną możliwością jest pozyskiwanie funduszy z Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków. Fundusz zasilany jest z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwala na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze umożliwiają pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien.
- Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo. Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji.

- Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego są jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków. Środkami z budżetu państwa dysponuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego to między innymi: “Ochrona Zabytków” w ramach tego programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:
 - prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
 - prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
 - prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
 - prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. W przypadku instytucji współprowadzonych, dla których organizatorem jest MKiDN, do programu nie kwalifikują się zadania finansowane lub współfinansowane przez MKiDN w ramach innej dotacji celowej. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty posiadające siedzibę, zakład lub oddział na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. O dofinansowanie

w ramach programu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty, o których mowa w art. 72 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Innym programem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego jest program „Infrastruktura kultury”, którego celem jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Źródła zagraniczne

- Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.
- Fundusze Europejskie dla Łódzkiego 2021-2027 przewidują ponad 189 mln euro dla rozwoju lokalnego w Łódzkiem - co oznacza region bliższy obywatelom dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju wszystkich rodzajów terytoriów i inicjatyw lokalnych. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach zarówno miejskich, jak i wiejskich. W ramach ich realizacji możliwe są działania np. „Rewitalizacja obszarów miejskich” gdzie maksymalny poziom dofinansowania projektu może sięgać 85% kosztów. W ramach naboru wspierane są projekty inwestycyjne związane z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego zdegradowanych obszarów, oparte na gminnych programach rewitalizacji, w zakresie przedsięwzięć prowadzących do przywrócenia lub nadania obiektom nowych funkcji. Innym działaniem dofinansowywanym z Funduszy Europejskich jest „Kultura i turystyka” gdzie podobnie jak w poprzednim działaniu dofinansowanie może sięgać 85% kosztów. Działanie obejmuje wsparcie infrastruktury służącej lub mającej służyć prowadzeniu działalności kulturalnej lub turystycznej lub pełnieniu funkcji turystycznych, w tym inwestycji dotyczących turystycznych szlaków tematycznych.

O dofinansowanie w obu działaniach mogą ubiegać się samorządy, organizacje i inne podmioty, administracja publiczna, Jednostki Samorządu Terytorialnego.

3.4 Monitorowanie i ocena realizacji programu

Przez cały okres realizacji programu przewidziane jest systematyczne prowadzenie monitoringu i zaawansowania poszczególnych zadań przez koordynatora. Monitoring będzie polegał m.in. na analizie procesu wdrażania, bieżącej ocenie działań, identyfikowaniu trudności, obszarów problemowych i ryzyka oraz rekomendowaniu działań naprawczych i nowych zamiennych rozwiązań. W tym celu zostanie opracowana karta realizacji etapowych i końcowych, poszczególnych zadań w określonych kierunkach. Zaawansowanie będzie polegało na ocenie realizacji założeń, celów i efektów programu, na wprowadzonym w tym celu formularzu.

Koordynator po 2 latach zobowiązany jest przygotować sprawozdanie z realizacji Programu. Sprawozdanie zostanie sporządzone w pierwszym kwartale po upływie 2 lat od uchwalenia przez Radę Miejską w Łodzi niniejszego Programu.

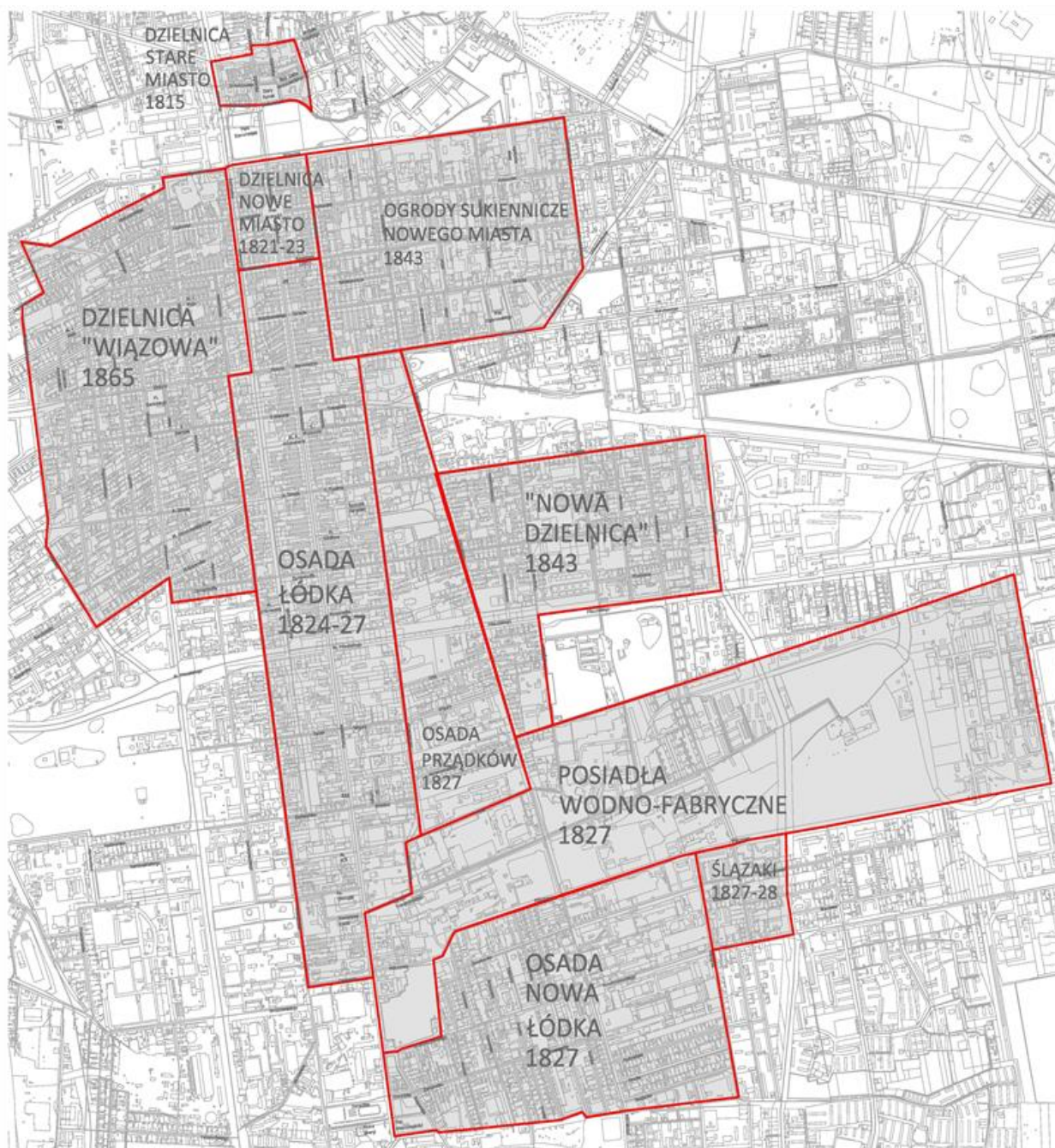
Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Prezydent Miasta sporządza sprawozdanie z realizacji Programu co 2 lata, przedstawiając je Radzie Miejskiej w Łodzi. W związku z tym, że dokument zostanie zatwierdzony przez Radę, wszelkie zmiany będą wymagały uchwalenia przez Radę Miejską w Łodzi.

Prace nad kolejnym programem powinny zostać zainicjowane na 6 miesięcy przed zakończeniem czteroletniego okresu obowiązywania programu.

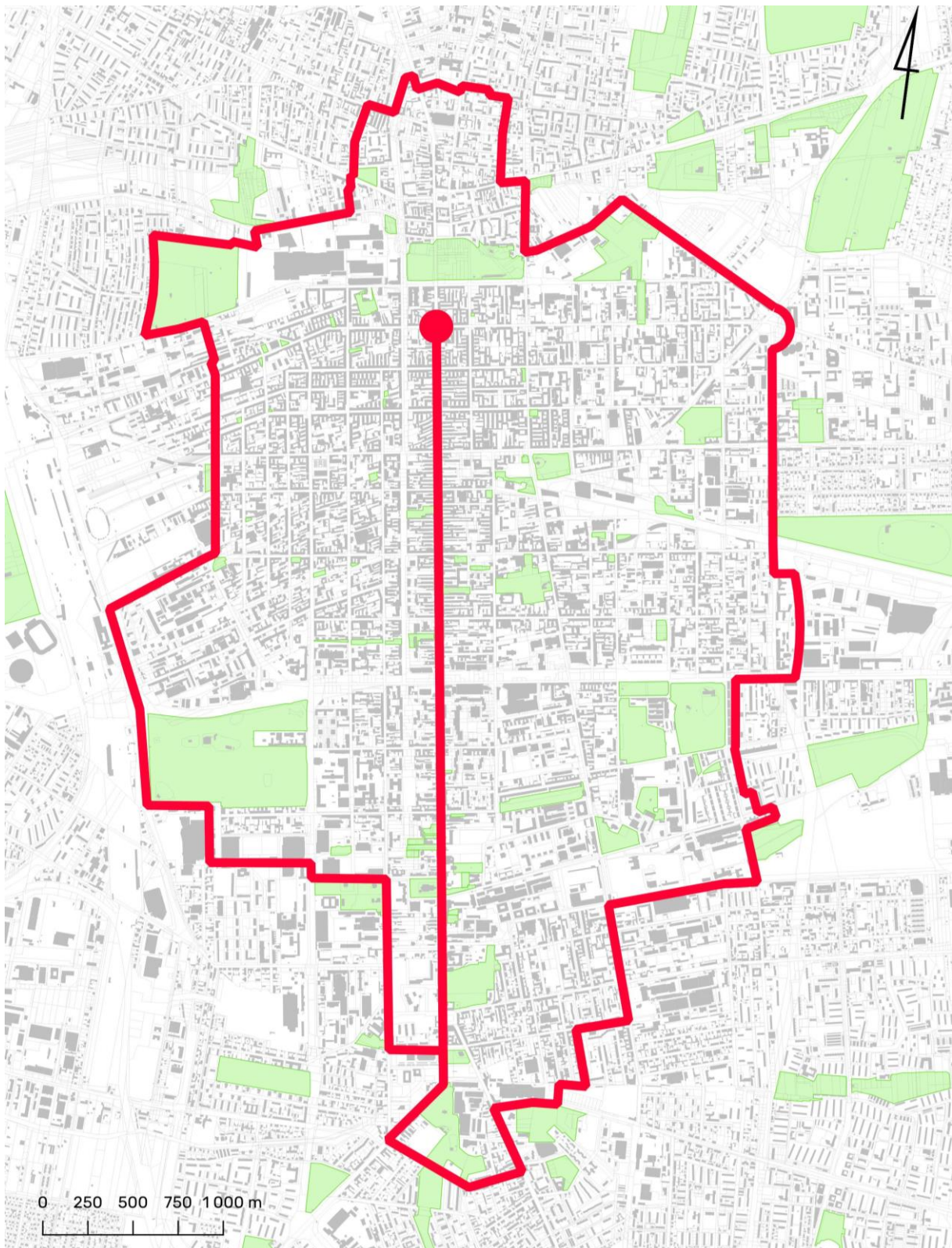
CZĘŚĆ III

ZAŁĄCZNIKI

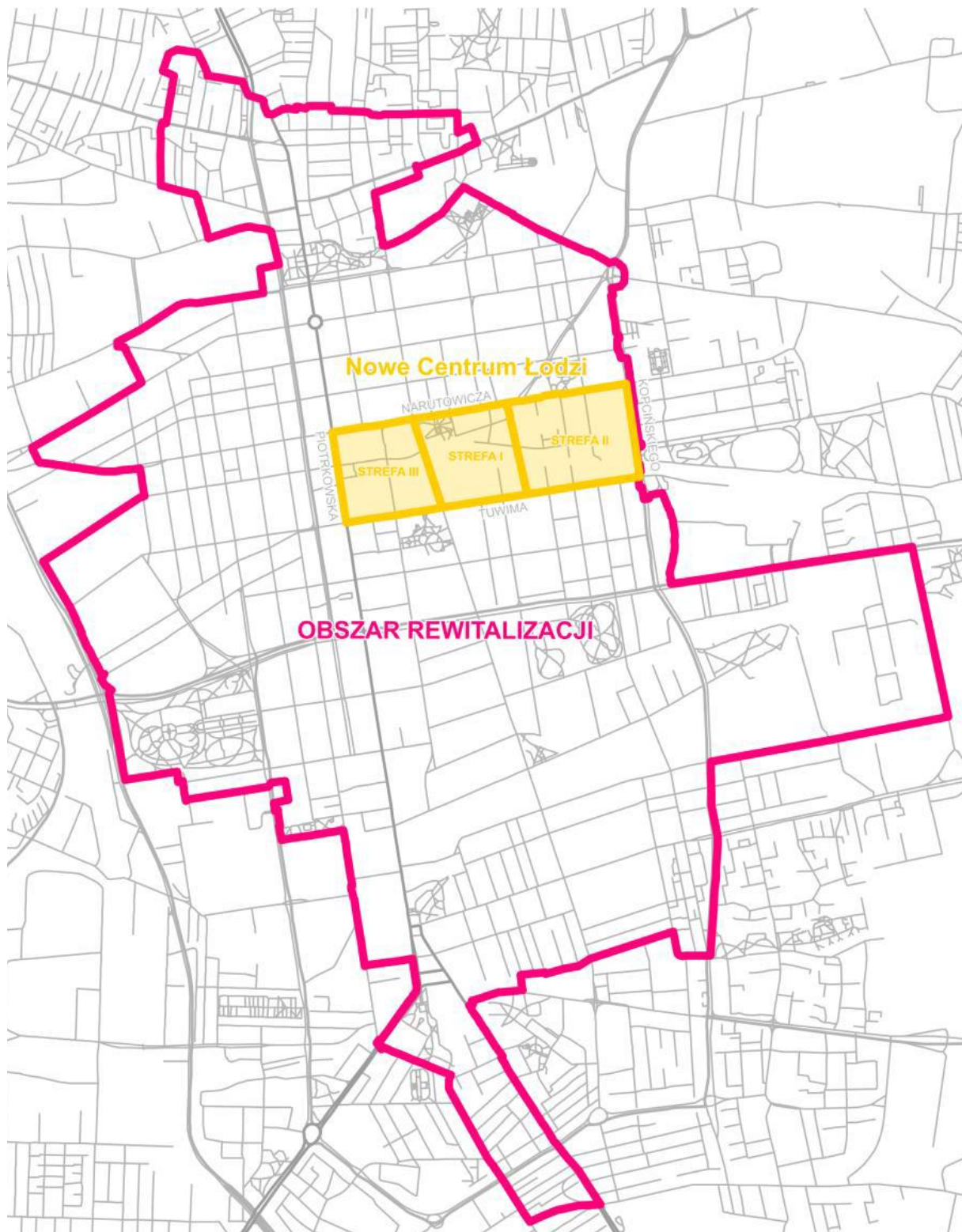
1. Mapa historycznych dzielnic Miasta włączonych do gminnej ewidencji zabytków Miasta Łodzi

2. Mapa granic Strefy Wielkomiejskiej

3. Mapa granic Specjalnej Strefy Rewitalizacji

4. Mapa priorytetowych projektów rewitalizacji obszarowej centrum Łodzi

